

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**YURT DIŞINA İŞÇİ GÖÇÜ SONRASINDA GERİDE KALAN
KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ
DEĞİŞİM: AKDAĞMADENİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif AYDIN

Sivas

Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

**YURT DIŞINA İŞÇİ GÖÇÜ SONRASINDA GERİDE KALAN
KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ
DEĞİŞİM: AKDAĞMADENİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif AYDIN

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Sezer AYAN

Sivas

Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Tezin Başlığı : Yurt Dışına İşçi Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim: Akdağmadeni Örneği
Savunma Tarihi : 03/09/2019
Danışmanı : Doç. Dr. Sezer AYAN

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Sezer AYAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ziyet BAHADIR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ümit YAZGAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Elif AYDIN tarafından hazırlanan Yurt Dışına İşçi Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim: Akdağmadeni Örneği başlıklı tez, kabul edilmiştir./...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde:

1. Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
2. Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
3. Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
4. Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi beyan eder ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

07/10./2019

Elif AYDIN

ÖNSÖZ

Bu çalışmada “Yurt Dışına İşçi Göçü Sonrasında Geride Kalan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerindeki Değişim: Akdağmadeni Örneği” konusu araştırılmıştır. Çalışma sürecinin bütün aşamalarında kıymetli bilgilerini, tecrübelerini ve değerli vaktini esirgemedi yardımcı olan, yol gösteren, birlikte çalışmaktan onur duyduğum saygıdeğer Yüksek Lisans Tez Danışmanım Doç. Dr. Sezer AYAN’a teşekkür eder ve saygılarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimimle beraber bütün eğitim hayatım boyunca bana verdikleri bilgiler için diğer tüm hocalarıma saygılarımı sunar, teşekkürlerimi arz ederim.

Bu zorlu sürecin kolaylaşması adına hayatımın her döneminde olduğu gibi tez sürecinde de yanımda olan, çalışmalarımı hoşgörü ve sabırla destekleyen ve bana olan güvenini esirgemeyen değerli dostum Hilal SEVLÜ’ye sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunarım. Zamanı benim için ayırarak benimle değerli bilgilerini paylaşan Revşan Şen’e ayrıca teşekkür ederim. En önemlisi de maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, beni sevgi ve saygıyla yetiştiren, kendime olan güvenimi pekiştiren annem Kamer AYDIN’a vebabam İzzet AYDIN’a sonsuz teşekkür ederim.

Elif AYDIN

Sivas 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	5
1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	5
1.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	5
BÖLÜM II	13
GÖÇÜN VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	13
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE OLARAK GÖÇ	13
2.1. Göç Kavramı	13
2.2. Göç Çeşitleri.....	15
2.3. Uluslararası Göçün Kuram ve Kavramları.....	17
2.3.1. Neoklasik Teori	18
2.3.2. Dünya Sistemleri Teorisi	19
2.4. İkili Emek Piyasaları	20
2.5. Göçün Yeni Ekonomisi	22
2.6. Göç Sistemleri Teorisi.....	23
2.7. Uluslararası Emek Göçü ve İşçi Göçleri	24
2.8. Göçmen İşgücü Akdağmadeni İlçesi.....	26
BÖLÜM III.....	29
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE OLARAK FEMİNİZM	29
3.1. Feminizm.....	29
3.2. Feminist Kuramlar.....	32

3.2.1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm	32
3.2.2. Kültürel Feminizm	36
3.2.3. Radikal Feminizm	38
3.2.4. Marksist Sosyalist Feminizm	41
3.2.5. Postmodern Feminizm	43
BÖLÜM IV	47
YURT DIŞINA İŞÇİ GÖÇÜ SONRASINDA GERİDE KALAN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM: AKDAĞMADENİ ÖRNEĞİ.....	47
4.1. Evlilik Sürecinde İşleyen Temel Karar Mekanizması Olarak Erkeklik	47
4.2. Göç Kararının Alınma Sürecinde Kadınların Rolü	49
4.3. Erkek Egemenliğinin Yeniden Üretim Alanı Olarak Dedikodu ve Söylenti Kültürü	55
4.4. Bölünmüş Cinsiyet Kimliklerinin Toplamı Olarak Geride Kalan Kadınlık Deneyimi	62
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	69
KAYNAKÇA	73
EKLER.....	77
EK 1. Görüşme Formu	77
EK 2. Derinlemesine Görüşme Soruları	81
ÖZ GEÇMİŞ.....	83

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Avrupa ve Orta Doğu ülkelerine göç ile giden erkeklerin geride bırakmış oldukları eşlerinin gündelik hayat deneyimlerini incelemektir. Araştırmanın temel sorusu, eşleri yurtdışında çalışan ve gündelik hayatlarına eşleri olmadan devam etmek durumunda olan kadınların karşılaştıkları problemlerin neler olduğudur? Araştırmada eşleri yurtdışında yaşayan kadınların rol ve sorumluluklarındaki değişimlerin neler olduğu, hane yapılarında nasıl bir dönüşümün yaşandığı, toplumsal cinsiyete dair algı ve kanaatlerinin değişip değişmediği sorularına yanıt aranmaktadır. Araştırma Türkiye'nin Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesinde yürütülmüştür. Bu yörede araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş 9 kadından yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla nitel veriler elde edilerek analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda kadınların annelik ve eş rolü, bakım verme sorumluluklarının yanı sıra erkeklik rollerini de (eşlerinin rolleri) üstlendikleri tespit edilmiştir. Ancak toplumsal cinsiyetlerinden ötürü yine de kadınlık rollerine olan vurgularının yoğunluğu yine de göze çarpmaktadır. Dahası artan sorumluluklarla birlikte toplumsal cinsiyete dair algı ve kanaatlerin dedikodu ve söylenti biçiminde eril tahakkümün görünmez bir eli olarak sürdürülmesi kadınlar açısından büyük problemlere yol açtığı bulgularına ulaşılmıştır. Yine de kadınların toplumdaki eril tahakküme karşı kimliklerini yeniden yapılandırmak adına kendilerini savunma gayreti içinde oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İşçi Göçü, Geride Kalan Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Rollerindeki Değişim, Kadın.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the daily life experiences of the spouse left by the men who migrated to European countries. The problematic of there search is the question of the problem sfaced by women who have to continue their daily lives in Akdağmadeni district of Yozgat with out their spouses. What are the changes in women's roles and responsibilities, whether there is a transformation in house hold structures, whether their perception and opinions about gender have changed. In this regard, the sequestions constitute the sample a ccompanied by my research Akdağmadeni district of Yozgat province of Turkey. In this context, semistructured in-depthinter views were conducted with 9 women. In my study, it was seen that women under took the roles of men as well as the roles of husbands as well as there sponsibilities of mother hood, spouse and caregiver; With in creasing responsibilities, they differ from patriarchal ideology in their perception and convictions about gender. It recon struct sidentity in an effort to defendit self against the masculine structure in society.

Key Words: International Labor Migration, Surviving Woman, Gender, Change in Gender Roles, Women Page.

GİRİŞ

Göçün başlangıcı insanın var olmasıyla bir tutularak çok eski zamanlara götürülebilir. Göç incelendiğinde ise insanların belli sebeplerle toplu veya bireysel yer değiştirmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak göç “yer değiştirmenin adı olarak açıklanırken aynı zamanda bir hareketsizlik durumunu da içine alır ve toplumsalın üzerinde çeşitli iktisadi, kültürel ve siyasi etkiler meydana getirir. Bu çalışma göç sürecine dahil olan erkeklerin geride bıraktıkları kadınlara odaklanırken çalışmada feminist kuramsal çerçeveden yararlanarak bu göçün kadınlar üzerinde meydana getirdiği kültürel, ekonomik ve toplumsal değişimler incelenmektedir. Göçün kavramsal ve kuramsal çerçevesine yer verilmesinin nedeni ise bir “hareketsizlik durumunun açığa kavuşturulmaya çalışılmasıdır. Çünkü göçe dair kavramsal ve kuramsal açıklamalar göçü daha çok “hareketlilik” olarak aktarmaktadır. Özellikle Faist (2013) Uluslararası Göç ve “Uluslararası Alanlar” adlı kitabında hareketsizlik durumuna yer verip bunu “göreceli hareketsizlik” olarak vurgulasa da anlatmaya çalıştığı şey bireylerin veya grupların “potansiyel göçmenler” olarak bir gün göçü deneyimleyecek olmalarıdır. Ancak bu çalışmanın konusunu oluşturan kadınlar için böyle bir durum söz konusu değildir. Böylece bu çalışma göç sürecinde geride bırakılan/kalan kadınların göç literatüründe göz ardı edilmesinden ötürü göçe dair kuramsal ve kavramsal açıklamalara eleştirel olarak yaklaşmaktadır.

Çalışmamda başta göç kavramı ve kuramları anlatılmaktadır. Tarihte göçlere baktığımızda özellikle ilkel zamanlarda göçler daha çok havaya toprağa bağlı, zorunlu göç şeklindeyken, modernleşen zamanla birlikte insan iradesinin esaslık kazanması sonucunda göçün nedenlerinde değişimler görülür.

Göçün nedenlerini açıklamak için geliştirilen göç teorileri mikro ve makro teoriler olarak göçe daha tikel veya tümel bir açıdan yaklaşır. Göç teorileri daha çok birbirine eklenerek geliştirilmeye çalışarak kapsayıcı bir kurama gidilmeye çalışılsa da her zaman bir olgu dışarıda bırakılmıştır. “Makro yaklaşımlar ekonomik kalkınma modeline, sermaye ve emeğin bölgesel olarak eşitsiz dağılımına, merkez ve çevre arasında asimetric bağımlılık ilişkilerine, göç gönderen ülkedeki yüksek işsizlik veya düşük ücret gibi itici faktörlerle, göç alan ülkelerdeki kronik düşük

ücretli işgücü gereksiniminin bir araya gelmesi gibi açıklamalar üzerinde durmaktadır”(Akt, Kalaycıoğlu, Çelik, Beşpınar 2010:126).

Göçle ilgili araştırmalarda daha çok göçe sebep olan nedenlerle birlikte göç edilen yerle ilgili değişimler konu edilmektedir. Araştırmalar bu konularda yoğunluk kazanmaktadır. Ancak bu göç hareketinin geride meydana getirdiği değişim ve dönüşümlere odaklanılmamıştır. Göçün etkilerinin daha çok maddi boyutu önemli görülerek etki alanı sınırlı kalmıştır. Sadece göç eden bireye bakılmış ve işgücü göçü noktasında ise göç edenler genellikle erkekler olmuştur. Göç aile birleşmeleriyle devam etse de çoğu kadın bu sürece dahil olamamıştır. Çalışmalar göç eden bireye ve göç edilen mekândaki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişimlere eğilirken, göç eden bireylerin geride bıraktığı köken ülkedeki önemli değişim ve dönüşümlere bakılmamıştır. Dahası göç sürecine etki eden veya göç sürecinde etkiye maruz kalan kadın göz ardı edilmiştir. Göç etmemelerine rağmen göçe dair tüm zorluğu köken ülkede hisseden ve ikili rolü (kadın ve erkek rolleri) üstlenen kadınların rol ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri anlamak ve açıklamak bu çalışmanın ana hedefidir. Bu çalışma literatürde eksik bırakılan bu olguyu inceleyecek olup bu boşluğu bir ölçüde doldurmayı hedeflemektedir. Bu araştırma görülmeyeni görünür kılmak ve göç sürecinde geride kalan kadının gündelik yaşamını derinlemesine görüşme tekniği kullanarak anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır. Böylelikle göçün etkisinin hem toplumsal cinsiyet alanındaki yansımaları hem de birden fazla mekana olan yansımaları ortaya konulacaktır. Aslında doğrusal bir hareket alanı gibi görülen göçün etkilerinin geride de hissedildiğini sorunsallaştıracak olan bu çalışma, geride kalan kadınların gündelik hayatlarının bir şekilde devam ettirdiğini gösterecek olup, bir hareketliliğin temsili olan göçün durağan bireyleri de kapsadığını ortaya koyacaktır. Bu da göçün ilişkiel bir bağlamda ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Bu doğrultuda Türk dış göç hareketi tarihine bakıldığında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilerleyen zamanlarda ciddi boyutlara ulaşacak olan işçi göçleri ekonomik bağlamda Türkiye'den ilk uluslararası düzeyde göç hareketi, 1958'de gerçekleşmiş ve demografik olarak az işçi o dönemde Federal Almanya olarak isimlendirilen ülkeye göç etmiştir (Yalçın 2004: 121). Toplumsal cinsiyet temelinde göç analizi yapan teoriler bu doğrultuda kimlik, algı, toplumsal cinsiyet ve gündelik

hayat deneyimlerini biçimlendirdiği gibi, göç ve göçmenlik deneyimini de şekillendirmekte ve göçün kendisi toplumsal cinsiyetli bir anlama tabi olmaya başlamaktadır (Şimşek 2013:157).

Yurt dışına işçi olarak giden erkeğin karısı, göçün ilişkisel boyutundan dolayı bulunduğu yerden göçü deneyimler. “Erkeğin göç etmesinin, kadının köken ülkede kalmasının nedenlerinden biri, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Göçe kimin katılacağına karar verilirken, “ekmek getiren” erkeğin, para kazanma amaçlı göç hareketine katılması ve evden uzaklaşması beklenmektedir. Kadınlar ise “ekmek getiren” olarak görülmemekte, yeniden üretim faaliyetleri ile ilişkilendirilmektedir” (Akt, Şimşek 2013: 157-158). Kadınlar kültürün aktarıcıları olarak görülerek yeni nesillere aktarılmasında sorumlu tutulmuştur.

Aydınlatmacı feministlere göre, kadınları kamusal varlıklarını önleyen en önemli engel erkeklerin bu alanlara hakim olması ve bu alanları kendi eril değerleri ile donatmasıdır. Radikal feministler ise eril toplumsal kurgunun kendi içine dahil olan bütün deneyimleri eril bir perspektifle yeniden düzenleyecek bir kurguda olduğunu savunarak, kadınların kendi deneyimlerini yeniden eril değerlerle düşünerek bu düzenlemeye tabi kılındıkları belirtilmektedir. Çalışmadan hareketle kadınların eril düzene tabi kılımları eril düzenin görünmeyen elinden biri olan dedikodu ve söylenti kültürüyle sağlandığı görülmektedir. Kadınların yaşanmalarını belirleyen temel görünmez baskılardan biri olmuş ve kadınların kocaları olmadan yaşamlarını görünmez bu elle şekillendirdikleri görülmüştür. Aile içerisinde kadınların göç sonrası artan sorumlulukları onları ilk defa PTT’de işlem yapmaya, nüfus kağıdı çıkarmaya ve değişik devlet daireleriyle temas kurmaya yönelttiği görülmektedir. Bu temasların gerçekleşmesi esnasında rollerini yerine getirirken eril tahakkümün baskısı altında eril değerlerle yeniden yorumlayarak gerçekleştirdiği görülür. Hastaneye veya devlet kurumundan her hangi birinde işi olması durumunda bu kurumlara yalnız gitmesi neticesinde doğacak olan dedikoduyu önlemek adına birinci dereceden yakın erkek akrabası ile gitmesi kadınların eril değerlerle yaşamlarını yeniden yorumlayarak şekillendirdiğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinde, kadınlık rollerinin yanında farklılaşan roller olarak erkek rollerini alsa da kadının özgürleşmesi noktasında bu “sözde özgürleşme” olarak kalmaktadır (Akt, Gitmez 2019: 79). Kocaları tarafından gönderilen paranın tasarrufu konusunda

ev içi harcamalarda ihtiyaa göre şekillendiği görülmüş ve yatırımlar noktasında kadının kocasından bağımsız hareket etmediği tespit edilmiştir.

BÖLÜM I

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmanın temel amacı Yozgat'ın Akdağmadeni İlçesi'nde yaşayan aile erkeklerinin yurtdışına yaptıkları çalışma amaçlı göçlerinin geride kalan/bırakılan kadınlar üzerindeki etkilerini incelemektir. Ailenin erkekleri tarafından yapılan bu göçlerin genellikle uzun sürmesi nedeniyle geride kalan kadınların aile içi konumlarının nasıl biçimlendiğine odaklanan bu çalışma kadınların bu süreç içerisinde edindikleri yeni rollerin neler olduğunu saptamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda sözü geçen bölgede yaşayan ve eşleri yurtdışına giden kadınlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler büyük oranda derinlemesine görüşme gözlem tekniği kullanılarak yapılmıştır.

Çalışma sahasının temel kaynaklarından birisini oluşturan bu görüşmeler tek tek görüşmeler halinde gerçekleştirilmiştir. Ancak saha görüşmeleri esnasında görüşmecilerin yanlarında bulunan bazı farklı kadınlar da benzer yaşam deneyimleri üzerinden görüşmelere katılım sağlamıştır. Bu katılımcıların fikirlerine de çalışmanın bağlamı çerçevesinde yer verilmiştir. Derinlemesine görüşmeler esnasında öncelikle katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebilmeleri için uygun bir ortam sağlanmış olup, kadınlarla kendi hayatlarına ilişkin sohbetler edilmiş ve çalışmanın amacı gerekli bir biçimde anlatılarak rahat hissetmeleri amaçlanmıştır. Görüşmecilere yöneltilecek sorular ana hatlarıyla önceden hazırlanmış olup, görüşme çerçevesinde çalışmanın amacına uygun yeni sorularla zenginleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların müsaadeleri alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt edilmiş ve daha sonra deşifre edilerek çalışmada kullanılmıştır.

Katılımcılar, çalışmanın aile içi meselelere dönük olması ve bunun sonucu olarak aile içi meselelerine dönük özel bilgilerinin paylaşması nedeniyle gerçek isimlerinin kullanılmasını istememişlerdir. Bu nedenle katılımcıların isimleri K harfi ve ek olarak görüşme sıralamasına göre belirtilen bir numaralandırmayla (örneğin, K1) kodlanmıştır. Katılımcılar yaşları 30 ila 60 yaş arası, ortalama 2 ila 4 çocuk

sahibi olan kadınlardan oluşmaktadır. Eğitim durumları ilkokul düzeyinde olan katılımcıların etnik kimlikleri karışık bir biçimde seçilmiştir. Görüşme yaptığımız kadınların tamamı aynı ilçede yaşadıkları için genellikle benzer ekonomik özelliklere sahip olarak yaşamışlardır. Ancak katılımcıların eşlerinin gittikleri ülkenin refah durumu oraya gidip çalışan erkeklere, dolayısıyla da katılımcıların ekonomik yaşamlarına daha sonraki süreçlerde farklı biçimlerde yansımıştır. Genellikle eşleri Avrupa ülkelerine giden katılımcı eşleriyle, Ortadoğu ülkelerine gidenlerin arasında önemli oranda ekonomik kazanç farklılıkları yaşandığı görülmüştür. Gittikleri yerlerde hepsi inşaat işçiliği yapan katılımcı eşlerinin arasında Avrupa'ya giden erkeklerin daha fazla ekonomik kazanç sağladığı görülmüştür.

Eşleri yurt dışına giden kadınların gündelik yaşam deneyimleri üzerine odaklanan bu çalışmada öncelikle katılımcılarla, eşlerinin yurtdışına gitmelerinin ardından hayatlarında yaşanan farklılıkların neler olduğuna yönelik sohbetler edilerek hane içerisindeki cinsiyet rollerinde ne gibi değişiklikler olduğuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların eşlerinin evde olduğu zamanlarda üzerlerine düşen görevlerin eşleri yurt dışına çıktıktan sonra ne gibi değişiklikler geçirdiği ve yaşanan bu değişikliklerin kadınların kendilerine olan bakışlarına hangi biçimlerde yansıdığına ilişkin düşünceleri sorulmuş ve kendi saha deneyimimizden yola çıkılarak bu sorular kapsamında gözlemler yapılmıştır.

Görüşme süresince elde edilen bulguların çalışmaya doğru bir şekilde yön verebilmesi için toplamda 9 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sayının 9 olarak belirlenmesinin nedeni ise, belirli bir sayıda görüşmenin ardından bulguların tekrar etmeye başlamasıdır. Bu nedenle derinlemesine görüşmelerde ortaya çıkan bulguların çalışmamızda belirlediğimiz temel sorunsala dönük kapsamlı bir yanıt olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmada saha analizinin yapılmasından önceki bölümlerde göçün ne olduğuna, nasıl geliştiğine yer verilmiş ardından feminizmin tarihine ve bu tarih içerisindeki gelişimine ilişkin bilgilere yer verilerek çalışmamızın temel dayanaklarını oluşturan kuramsal altyapı oluşturulmuştur. Göç olgusunun ne olduğuna ilişkin bölümde göçün tarihsel sürecine ve Türkiye'yi ardından Yozgat şehrini hangi biçimlerde etkilediğine yönelik bilgiler derlenmiştir. Ardından göçün incelediğimiz mahalleye olan etkilerine hem görüşmecilerimizden hem de kendi

bireysel deneyimlerimizden hareketle yer verilmiştir. Literatür taramalarının yapılmasının ardından tez çalışmamızın uygulama kısmına geçilmiş ve ana kaynaklarımızdan birini oluşturan katılımcıların yaşadıkları ilçe ve bu ilçenin sosyo-ekonomik koşullarına dönük analizlerde bulunulmuştur. Yapılan analiz sürecinde temel perspektifimizi feminist çalışmalar oluşturmuş olup, toplumsal yaşam içerisindeki ağır ve görünmez rolleriyle kadınların eşlerinden uzakta geçindirmeye çalıştıkları aile hayatında ne tür roller edindikleri ve edindikleri bu rollerin onlarda hangi kimlik çatışmalarına yol açtığıyla ilişkili tartışmalar yürütülmüştür. Bu süreçte bakış açımıza büyük oranda rehberlik eden feminist kuram kendi içerisinde çalışmamızda da yer verdiğimiz gibi oldukça farklı alanlara bölünse de temelde toplumsal yaşam içerisindeki kadınlık ve erkeklik rollerinin inşa edildiği düşüncesine ve bu insanın genellikle erkeklerin elleriyle gerçekleştirildiğine odaklanmaktadır. Erkek bakış açısıyla oluşturulan bu rollerin büyük oranda kadınları tahakküm altına almaya yaradığına işaret eden feminist düşünceye göre kadınlık ve erkeklik rolleri tamamen kurgusaldır. Bu nedenle farklı biçimlerde de kurgulanabilecek kırılğan bir yapıdadır. Ancak cinsiyetçi biçimde düzenlenen toplumsal yapının üstesinden doğru bir biçimde gelinebilmesi yalnızca var olan tahakküm ilişkilerinin detaylı bir analiziyle mümkün olabilmektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde yer vermiş olduğumuz gibi Postmodern feministler kadınlığı deneyimler olarak tanımlamaktadır. Bu düşünceye göre tek bir kadınlıktan ve/veya tek bir erkeklikten söz etmek mümkün değildir. Bu kimlikler kendilerini belirli yaşam deneyimleri üzerinden var kılmaktadır. Bu yaşam deneyimlerinin sonucunda oluşan kadınlıkların her biri kendilerini farklı talepler üzerine inşa etmektedir. Çoklu deneyimler ve bunun sonucunda oluşan çoklu kimliklerin çalışmamıza sunduğu en önemli katkı çalışmamızın metodunu belirlemesine yöneliktir. Kimliklerin ve deneyimlerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için yapılabilecek en önemli yöntemlerden biri her yaşam deneyimine kendi özgül koşulları çerçevesinde yaklaşıma olanak tanıyan nitel çalışma yöntemidir. Bu çalışmada nitel bir yöntem başvurulmasının en önemli nedeni de Postmodern feministlerin öne sürmüş oldukları deneyim/kimlik ilişkiselliğidir. Bu çalışmada Yozgat Kenti'ne bağlı Akdağmadeni İlçesi'nde kadınların hane içerisinde yaşanan erkek göçlerinin sonucunda yaşadıkları deneyimlere ve bu deneyimler çerçevesinde oluşturdukları kadınlık rollerine mercek

tutmaktadır. Ancak kadın kimliklerinin hangi toplumsal ilişkiler ağı içerisinde oluşturulduğunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için öncesinde Akdağmadeni İlçesi'ne ilişkin bir araştırmaya girişilmiştir.

Yozgat'ın Akdağmadeni adlı ilçesi ekonomik olarak az gelişmiş olarak nitelendirilebileceğimiz bir ilçedir. Eski yerleşimlerden birisi olan bu ilçe içerisinde farklı etnik kimlikleri de barındırmaktadır. Türklerin ve Kürtlerin bir arada yaşadığı ilçe 22 bin nüfusluk Sivas ve Yozgat arasında kalan küçük bir yerleşimdir. İş sahası yoğun olamayan ilçede geçim genellikle hayvancılık ve tarımla sağlanmaktadır. İş olanaklarının yetersiz olması nedeniyle dışarıya çok fazla göç veren ilçenin muhafazakâr bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir.

Katılımcılardan hiçbirisi bir işte çalışmamakta olup, hepsi ekonomik anlamda tamamen eşlerine bağlı olan ev hanımlarıdır. Bu noktada kadınların ekonomik anlamda tamamen evin erkeğine bağımlı olmaları durumunun ne gibi önemli sonuçlara neden olduğu üzerinde Marksist Feministler önemli tartışmalar yürütmüştür. Kadınların görünmez hale gelen bir ev içi emeklerinin olduğunu ve bu emeğin piyasa değerinin olmadığını belirten Marksist feministlere göre, kapitalist piyasa yalnızca erkekleri ve onların emeklerini değişim değeri olarak kullanacak biçimde planlanmaktadır. Bunun sonucu olarak her şeyin piyasa değerine göre var olduğu günümüzde kadın kimlikleri erkek kimliklerinden çok daha kısıtlı haklar çerçevesinde oluşturulmaktadır. Bu durumda evin ekonomik geçimini üstelenen erkeğin aksine kadın kamusal alanda hiçbir hak iddia edememektedir. Oysa yapısı gereği bütün kimlikleri barındırması beklenen bu alanın tarifini Habermas şu şekilde ifade etmektedir; “*Özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımladığı hayat alanı.*”(Akt, Ersöz 2015: 83)

Ancak Habermas'ın kamusal alana getirdiği tanımın aksine günümüz kamusal alan gerçekliği yalnızca erkekler ve/veya eril değerler etrafında biçimlenen ve kadınlık deneyimlerini bu alanın tamamen dışında bırakan bir biçimde işlemektedir. Toplumsal alanın eril değerler temelinde örgütlenmesinin bir sonucu olarak kadınların belirlenen bu cinsiyetlendirilmiş mekânların anlamlarını kırması ve bu alanlara ilişkin yeni anlamlar yaratması oldukça zor olmaktadır. Bu nedenle

Çakmak'ın da belirttiği gibi kadınların kamusal alanın eril duvarlarını yıkıp bu alana kendi kimlikleriyle katılmaları oldukça zor bir iştir. Çünkü böyle bir mücadele sürecinde devreye girecek olan çok sayıda toplumsal algı ve yapı olacak ve bu kemikleşen yapı kadınların kamusal alana katılımına dönük direnişlerini ilk fırsatta ezecektir. Çakmak, kadınların bireysel gibi görünen kimliklerinin ardına gizlenen toplumsala ilişkin gerçekliği şu şekilde tarif etmektedir; “Kadınlarla ilgili bir düzenleme ilk kendilerini ilgilendirir fakat düzenleme aynı zamanda çocuklarını, kocalarını ve anne babalarını da ilgilendirir. Bu noktada karar verici olan “ilgili herkes” için geleneksel yaklaşımın kadın üzerinde engelleyici etkisi devam etmektedir (Çakmak 2017: 5). Görüldüğü gibi mekânların cinsiyetlendirildiği bu süreçte kamusal alan erkeğin alanı olarak görülürken özel alan kadının alanı olarak belirlenmiştir.

Ancak gündelik hayatlarının önemli bir kısmını genellikle ev işlerine ve çocuk bakımına vakfetmiş olsalar da katılımcıların doğrudan ev hanımı olarak tanımlanmaları bazı önemli noktaların görmezden gelinmesine neden olabilecektir. Çünkü kadınların ev hanımı olarak tanımlandıkları hane içi ilişkilerde genellikle evin erkeği ile kadını arasında kamusal/özel alan aidiyetini belirleyen bir takım farklı roller bulunmaktadır. Bu noktada kadın ev içi işleri üstlenirken erkek kamusal alandaki görevleri yerine getirmektedir. Kamusal alanın sağladığı maddi olanaklar içerisinde erkekler bu alandaki görev ve sorumluluklarının karşılığında maddi kazanç elde edip hane içinin ekonomik iktidarlığını oluştururken, kadın ekonomik bir getirisi olmayan hane içi görevleri yerine getirmektedir. 2. Bölüm altında detaylı bir biçimde yer verdiğimiz bu rollerin oluşum süreçleri ve kadınların özel alana hapsedilişi, erkek ve kadın arasındaki kamusal/özel alan ayrımları arasındaki bazı noktalarda bir takım kırılma noktaları sunmaktadır. Çalışmamızda yer alan katılımcıların hayatlarında göreceğimiz gibi eşlerinin uzun süreli yokluklarında kamusal görev ve sorumlulukların önemli bir kısmını üstlenen kadınlar ayrıca ev içi işleri de üstlenerek çoklu kimlikler edinmektedir. Ancak erkeğin görevlerinin paylaşılmasıyla kastedilen bu çoklu kimlik kazanımı kadınlara hayatlarını kolaylaştıracak farklı olanaklar sunmamaktadır. Çünkü kadınlar kamusal alanda çalışma özgürlüğü elde edememekte ve kamusal alanı yalnızca ev içi alanın işlerinin bölüştüğü daha geniş bir alan olarak deneyimlemektedir. Bu nedenle katılımcılardan yalnızca ev hanımı

olarak söz etmek onların gündelik mücadelelerini yeterli biçimde kapsamayan bir tanımlama yapıldığı anlamına gelebilmektedir.

Nitekim Feminist kurama göre, kadınların özel alandan kamusal alanlara çıkışları onlar için önemli fırsatların kapısını aralayacak olsa da kimlikleriyle tamamen iç içe geçen kadınlık rollerinden bütünüyle kurtulmaları yalnızca kamusal alana çıkışlarıyla mümkün olmayabilmektedir. Radikal feministlerin belirttikleri gibi, erkek tahakkümü yalnızca belirli alanlarda net bir biçimde görülebilen baskı alanlarından oluşmamaktadır. Bundan daha tehlikeli bir biçimde toplumsal yaşamın bütün derinliklerine işleyen bu tahakküm ilişkisi bütün alanlarda farklı bir biçimde ortaya çıktığı için bu tahakkümle yalnızca belirli yollarla mücadele edilmesi sonuçsuz olabilmektedir. Çünkü kadınlar kadın-erkek ayrımının yalnızca belirli noktalarda yaşandığı varsayımından hareket ettikleri takdirde yalnızca o noktaya odaklanacak ancak eril dil kendini farklı biçimlerde sürdürmeye devam edecektir. Bu noktada ev içi alandan kamusal alana çıkmaya başlayan katılımcıların hayatlarına bakıldığında kamusal alana çıkışlarının onlara bir takım özgürlük alanları sunduğu düşüncesi Radikal feministlerin dikkat çektikleri asıl noktaların göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Kadınlar özgürleşmelerinin aksine yalnızca onlara yüklenen kadınlık rollerini yerine getirmeleri gereken yeni ve daha zorlu alanlarla karşılaşmaktadır.

Katılımcıların ev içi alan ile kamusal alan arasında gidip gelen görev ve sorumlulukları onları belirli bir yaşam düzeni içerisinde yaşamaya itmektedir. Ev içi işlerini ve çocukların bakımlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışan katılımcılar gündelik hayatlarını büyük oranda kapsayan bu iki görevi yerine getirmek konusunda son derece hassas davranmaktadır. Bu onların yalnızca ev hanımı kimliği içerisinde yerine getirmeleri gereken sorumluluklarını oluşturmaktadır. Bu sorumluluklarının yanı sıra katılımcılar kamusal alan işlerine dahil olan hastane, okul, banka işleri gibi işleri kendileri yapmaktadır. Genellikle zamanlarının önemli bir kısmını alan bu kamusal sorumluluklarla birlikte kadınlar ırgatlık da yaparak evlerinin bütün sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır.

Katılımcılardan bazıları ise yurtdışına diğer eşlerinin orada kalabilmek için yaptıkları diğer evliliklerden dolayı boşanmış ancak bir süre sonra yapılan anlaşmalı evliliklerin gerçeğe dönüşmesi sonucunda katılımcılardan bazıları eşlerinden

tutulmaktadır: Konuyla ilgili yapılan çalışmalar azdır ve bu çalışma literatürde önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Daha da önemlisi konuyla ilgili yapılacak diğer çalışmalar bir karşılaştırma ve benzerlik üzerinde tartışma fırsatını bizlere sunabilir ve dolayısıyla bu çalışma başka çalışmalar için yol gösterici olabilir.

Görüşmeler 2019'da Nisan 15-Mayıs 15 tarihleri arasında yapılmıştır ve örneklem seçiminde amaçlı örneklem tekniğinde faydalanılmıştır. Kadınların 3'ü akrabam olup 3'ü çalıştığım kurumdan öğrencilerimin anneleridir. 2'si ise öğrencimin annesi aracılığıyla iletişim kurduğum katılımcılardır. Ayrıca Bourdieu'nun (Akt, Burhan 2018: 76) ileri sürdüğü özdüşünümsellik çalışmamın merkezini oluşturmuştur. Şöyle ki araştırmacının kendi konumu ile araştırılan arasındaki konum farkını dengelemek araştırmacının güvenilirliğini de etkilemektedir. Örneklerle deneyim yakın bir konumu paylaştığımı eklemem gerekir. Açmak gerekirse ben babası Yurtdışına göç eden ve annesi geride kalmışlığı deneyimleyen bir ailenin üyesiyim. Annemin deneyimlerinin diğer kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği uzun yıllardır sorduğum ve yanıt aradığım soruların başında geliyordu. Yalnız kadın olmanın verdiği problemleri kendi kişisel tarih anlatımım ile düşünmek deneyim –yakın bir bakış açısından bakmamı sağlıyordu. Ancak aldığım eğitim boyunca karşılaştığım kuramlar deneyim-uzak bir perspektifle de konuya yaklaşmamı sağlıyordu. Geertz (Akt, Burhan 2018: 57) bu türden bir düşünceyle analize girişmenin “insanın kendisini başka birisinin derisinin altına sokması kadar ince bir uğraş” olduğunu belirtir. Başka birinin derisinin altına girmeye çalışırken içinde bulunduğumuz dönemi, kendi kişisel tarih anlatımımı (konumum) ve tanık olduğum kadınların konumlarını birer bilgi kaynağı olarak görmekteyim.

BÖLÜM II

GÖÇÜN VE TOPLUMSAL CİNSİYETİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE OLARAK GÖÇ

2.1. Göç Kavramı

Göç, bir hareketlilik unsuru olarak anlaşılan ve literatürde yer değişiminin adı olarak üzerinde uzlaşıya varılan bir kavramdır. Ancak göç hakkında araştırma yapanlar yalnızca harekete konu olan bireyi araştırırlar. Bu nedenle de göç sürecini içine alan birçok olguyu dışarıda bırakırlar. Göç sürecinde geride kalan kadın bu olgulardan biridir. Göç, çok yönlü karmaşık olguları içine alan ve bu olguların ilişkisel bir bağlamda ele alınmasını gerektiren bir süreç olarak görülmelidir. Bu çalışma yine Batı Avrupa ülkelerine göç eden erkeklerin geride bıraktıkları kadınlarını konu aldığından başta göç kavramının açıklanmasıyla araştırmaya başlamak eksik bırakılan “hareketsizlik” olgusunun görünür kılınması adına elzemdir.

Göçün tanımlarına bakacak olursak, Karpat için göçün, asıl yerden ulaşılmak istenen yere doğru hareketlilik olarak anlaşıldığı görülecektir. Ozankaya’ya göre ise göç, grupların veya bireylerin bir mevkiden başka bir mevkiye hareket etmeleridir. Lee göçü, daha genel bağlamda kalıcı veya yarı kalıcı hareketlilikler olarak tanımlamıştır. Bu tanımlar göçün nedenlerini ve yönünü açıklamaktan daha çok gerçekleştirilen eyleme yani harekete vurgu yapmaktadır. (Akt: Yalçın 2004: 11). Göç, bir yerleşim yerinden, topluluktan ya da belli bir siyasal sınıra sahip olan toprak parçasından diğer bir mevkiye doğru, yarı zamanlı, sürekli veya kitlesel bir hareketi olarak da tanımlanabilir (Demir, Acar 1997: 97). Akkayan’a (1979: 21) göre ise göç, İnsanların, gelecekteki yaşamlarının tümünü veya bir kısmını geçirme niyetiyle, daimi yahut geçici olarak yaptıkları coğrafi yer değiştirme durumudur. Faist (Akt:

Gençler 2012:7) ise “Uluslararası Göç ve Ulus aşırı Alanlar” adlı yazısında göçü, bir toprak parçasından diğerine, bir siyasi sınırdan diğerine doğru bir geçiş olarak nitelirmektedir. Yapılan tanımlamalara baktığımızda genel olarak göç ile ilgili göze çarpan özellik en temel anlamıyla mekânlar arası yer değiştirme hareketi olduğudur. Göç ile ilgili diğer bir çarpıcı özellik ise göçün süresi ile ilgilidir. Bireyler yaşamlarının bütününe veya bir bölümünü vardığı yerde yaşama koşulu ile göçe katılmaktadır.

Şüphesiz ki göçü açıklamak için sadece hareket ve zaman kavramları yeterli olmayacaktır. Yalçın'ın (2004: 5) genel tanımlamasında yer verdiği gibi; canlıların büyük bir bölümü için yaşamlarını sürdürebilmelerinin öncelikli koşulu, yer değiştirme hareketi olarak sunulmuştur. Fakat göçün oluşması için önemli bir önkoşul olması gerekir. Önkoşul, göçün nedenlerini belirleme ve sınıflama yapılması açısından önemlidir. Yalçın'ın tanımına baktığımızda göçe neden olan etmenlerin arttığını gördüğümüz gibi diğer göç tanımlarıyla ortak özellikler de içerdiği görülmektedir. Göç, “ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir” (Yalçın 2004:13).

Çeşitli nedenlerle başlayan göç hareketi yani yer değiştirme, ilk çağlardan günümüze farklı nedenlerle de olsa hala yaşanmaktadır. İlk çağlardan beri süregelen bir durum olsa da göçün incelenmesi modern zamanda gerçekleşmiştir. Modern zaman göçleri daha çok irade esasına dayanmaktadır. Tekeli'ye göre (2008: 42) bireyler kendi iradeleri ile kendi yerleşme alanlarının dışına doğru bir hareket gerçekleştirir ve bu hareket demografik anlamda bir artışa işaret eder. Modern zaman öncesi göçler, avcılık, toplayıcılık ya da toprağa bağlı olup kuraklık ya da kıtlık nedenine bağlı olarak ve sömürge ülkelerinde ki kölelerin ticareti gibi nedenlerle yani zoraki dediğimiz göç türleri arasına girmektedir. Ancak modernleşme olmasına rağmen tarımsal üretim yapan topluluklarda hayat toprağa bağımlı şekilde sürdürüldüğü için göç hareketi bireyin iradesine bağlı olmaktan da çıkmış gibidir. (Tekeli 2008: 42). Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle gelişen yaşam koşulları ve iş olanakları göçe değer görülerek modern dönem göçlerini başlatmıştır.

Görüldüğü üzere göç süreci başta da belirtildiği üzere yer değiştirme ya da hareketlilik olarak tanımlarda yer bulmuştur. Gelgelelim göç süreci birçok unsuru içinde barındırdığından tek başına hareketlilik olarak anlaşılması doğru olmayacaktır. Bu çalışma için göç tanımlarının verilmesinin önemi ise durağanlık ya da hareketsizlik olarak da anlaşılabilir bir anlatımın tanımlardan dışlanmış olduğudur. Göç, tek başına bir hareketlilik olarak anlaşılmalıdır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan göç sürecinde geride kalan kadın da göç sürecine dahildir. Belkide göç üzerine uzlaşılması gereken en önemli olgu “etki” meselesidir. Olumlu ya da olumsuz biçimlerde göç bireyleri, grupları ve toplumları etkilemektedir. Göç bir etki silsilesinin adı olarak anlaşılmalıdır. Sonuç olarak göç; toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite, yaş vb. gruplar üzerine ekonomik, siyasi ve toplumsal olmak üzere farklı oranlarda etkileri olan karmaşık bir süreçtir.

2.2. Göç Çeşitleri

Genel olarak araştırmacıların yer değiştirme hareketi olarak tanımladıkları göç, neden olduğu etkilere bağlanarak sınıflandırılmalıdır. Böylece göçün, boyutlarını anlamak kolaylaşacaktır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak gelişen göç çeşitleri iki ana esasa göre açıklanabilir: Gönüllü ve zorunlu göç. Göç çeşitlerini açıklarken araştırmacılar gönüllü ve zorunlu olmak üzere genel olarak iki tip göç çeşidi olduğu üzerinde uzlaşmış olsalar da farklı kategoriler üzerinden de süreci anlamaya çalışmışlardır. Bunlar iradeye bağlı olarak, göçün yoğunluğuna bağlı olarak, ülke sınırlarına bağlı olarak ve yerleşme sürelerine bağlı olarak 4 farklı grup altında incelenmiştir.

İrade esasına bağlı tanımlanan göçler, gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Gönüllü olarak gerçekleştirilen göçlerde bireyin kendi iradesi söz konusuysen, zorunlu göçlerde bireyin iradesinden uzak, tamamen başka güçler etkili olmaktadır. Bu araştırmanın konusu bakımından değerlendirilen göç çeşidi ise gönüllü bir göç olarak okunmaktadır. Ancak gönüllülük esas zorunluluk durumunun bir sonucu olabilir. Özellikle 1961 tarihli işgücü sözleşmesiyle Batı Avrupa ülkelerine gitmek durumunda kalanlar için iyi bir yaşam arayışı zorlayıcı etkide bulunmuştur. Dolayısıyla göçleri gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki grupta ayrıca

ele almak yanlış bir algıya da yol açmaktadır. Bu iki olgu ilişkiseldir ve bir arada değerlendirilmelidir.

Savaş, baskı, terör gibi durumlar bireylerin zorunlu olarak göç etmelerinde rol oynayan etkenlerdir. “Zorunlu göçler iki gruba ayrılarak incelenmektedir. Birinci grupta, resmi otoritenin kontrolünde yapılan göçler söz konusudur. Bu yolla insan toplulukları, bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirir. İkinci grup zorunlu göçler ise, insanların baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla yer değiştirmeleridir” (Yalçın 2004: 17-18). Yalçın’ın ikiye ayırdığı zorunlu göçlerden birincisine örnek olarak özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde kaybedilen ya da kazanılan topraklardan sonra mübadele yöntemi ile vatandaşların devletlerarası yer değiştirmeleri verilebilmektedir.

Faist’e göre (2003: 48) zorunlu ve gönüllü göç arasındaki fark fiziksel bir baskının olma ya da olmama durumu ile ilintilidir. Fiziksel baskının açığa çıkmış olması durumunda görülen ve zorunlu göç kavramıyla adlandırılan göç kategorisi, homojen bir unsur olmayıp heterojen bir nitelik taşımakta ve bu yönüyle birçok bağlamı içinde barındırmaktadır. Bunların bazıları savaş durumlarında açığa çıkan zulümden uzaklaşma, doğal afetlerden kaçma ve kasıtlı olarak gerçekleştirilmeyen faktörlerden uzaklaşma olarak gerçekleşmektedir (Wood 1994: 607).

Göçün yoğunluğuna bağlı olarak göçler bireysel ve kitlesel olarak iki grupta incelenmektedir. Bireysel ve kitlesel kavramlarını birbirlerinden ayıran unsur ise her zaman nicelik olmayıp bazen de nitelik olabilmektedir. Çünkü bir göçün bireysel olması için sadece tek bir kişi tarafından gerçekleşmesi gerekmez. Ailelerin, arkadaş gruplarının veya küçük toplulukların eylemleri münferit girişimler olarak görülmektedir. Fakat gidilen yer ile varılan yer arasında yoklukları hissedilecek, derin izler bırakacak, belki de tartışmalara yer açacak derecede önem arz eden nitelikteki göçler, kitlesel göçlere örnektir.

Ülke sınırlarına göre gruplandırılan göçler ise ikiye ayrılır. İç göçler ve uluslararası göçler. İç göçler yaşanılan ülke sınırları içerisinde yapılan göçlere işaret ederken bunlar uzun süreli olabildiği gibi yarı kalıcıda olabilir. İç göçler çoğunlukla ticaret, sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği yerlere ya da verimli tarımsal alanlara doğru gerçekleştirilir. Turizm alanları da (yaz, kış, kültür turizmi) göç alan

bölgelerdir. Özetle iç göçler; kırdan kıra, kırdan kente ve kentten kente doğru gerçekleşmektedir.

Dış göçler ise ülke sınırlarının ötesine gerçekleşen göçlerdir. Hem sürekli hem de geçici olabilir. İkisi arasında bir karşılaştırma yaptığımız zaman: Dış göçte ülkelerarası alan öne çıkıp bu göç türü iki ya da daha fazla sayıda ülkeyi içine alırken iç göç ise ülkenin iç problemi olarak algılanır. İç göçü gerçekleştiren bireyin yurttaşlığında bir değişim meydana gelmez dış göçte ise kişi evvelden vatandaşlık bağından uzaklaşarak başka bir ülkenin öne sürdüğü göçmenlik statusünü kabul etmekte, yasa dışı ya da kağıt dışı göçmen olarak yaşamını devam ettirmekte veya ülkesine gittiği devletin vatandaşlığını elde etmektedir (Baklacioğlu 2010: 131-132).

Yerleşme süresi esasına bağlı göçler de ikiye ayrılarak sınıflandırılır. Birincisi mevsimlik göçler (geçici göç) iken ikincisi sürekli göçlerdir. Mevsimlik göçler insanların hayvancılık, tarım ve turizm gibi uğraşlardan dolayı yer değiştirmeleridir. Özellikle doğu bölgelerimizde yaygın olan ve göçer (Koçer) diye adlandırılan hayvancılık faaliyetleri bu türden göçe örnek verilebilir. Sürekli Göçlere bakıldığında ise insanların siyasal, sosyal, ekonomik ve doğal sebeplerle mevcut oldukları yeri sürekli olarak geride bırakmalarındır. Söz konusu durum gönüllü olabilirken aynı zamanda zorunlu faktörleri de içinde barındırabilir. (<http://goc-cesitleri.nedir.org> “Göç Türleri-Sürekli Göçler”).

2.3. Uluslararası Göçün Kuram ve Kavramları

Uluslararası arenada gerçekleşen göç hareketleri günümüzde beş kıtayı etkisi altına alan, farklı faktörlere dayanan, demografik olarak milyonlarca bireyi içine alan bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır (Abadan Unat 2017:52). Uluslararası göç karmaşık, çok boyutlu ve durmaksızın gerçekleşmektedir. Farklı bağlamlarda gerçekleşir ve farklı biçimler alır. İçinde yer aldığı bağlamın koşullarından etkilenir ve bu koşullardaki dönüşümlerle etkileşerek farklı gündemlere zemin açar (Öner Öner 2015: 13). Göçün uzun tarihi göç hareketlerinde küresel kapitalizmin ve piyasaların egemenliğinin açığa çıkardığı işgücü ihtiyacının önemli olduğunu gösterse de, göç, göçmenlerin ve göçmen bağlarının kararlarının belirleyici olduğu karmaşık bir olgudur. Göçü, iç içe geçmiş bütün yönleriyle açıklayabilen tek başına

bir teori mevcut değildir (Burhan 2018). İç içe geçmiş ama aynı anda birbirinden bağımsız yönlerini açıklayabilmek adına farklı teoriler bulunmaktadır. Bu teoriler bireylerin, grupların, hanelerin tutum değişikliklerini ve aynı zamanda ekonomik, sosyal, politik etkilerini de incelemektedir (Toksöz 2006:16). Göçü açıklamaya çalışan teoriler incelendiğinde görülecektir ki göçün çok boyutlu karmaşık bir süreç olması ve sürekli şekil değiştirmesi genel bir teori oluşturulmasını imkânsız kılmıştır. Teoriler daha çok göçü belli kalıplara göre yasalaştırıcı bir formülasyonla açıklamaya çalışmış fakat göçün karmaşık yapısından dolayı, genel geçer bir teori oluşturmak mümkün olmamıştır.

2.3.1. Neoklasik Teori

Ravenstein'in göç kanunlarını temel alarak Lewis tarafından oluşturulmuştur. 1960'larda ise Ranis, Fei ve Todaro tarafından teori daha da derinleştirilmiştir (Toksöz 2006:16).

Zaman içerisindeki eklemelerle gitgide gelişen ve farklı katılımların da katkıları ile oluşan bu teoriler sıklıkla itme-çekme teorileri olarak bilinir (Castles, Miller 2008:31). Bu temel model göçün, kaynak ülkede bir takım itici faktörlerle (yoksulluk, işsizlik, hızlı nüfus artışı, siyasi baskı, kötü evlilik ihtimali gibi) ve hedef ülke veya bölgedeki bir takım çekici faktörlerle (daha iyi gelir, eğitim, refah, toprak, hayat standardı imkânları gibi) ortaya çıktığını ileri sürer (Gençler 2015: 10).

Ekonomi temelli göçün yapısal belirleyicisi üzerine odaklanan makro yaklaşımının yanında bireyin davranışına da bakan mikro yaklaşımlar mevcuttur. Öncelikle makro bağlamda göç, sermaye ve emek gücünün eşitsiz dağılımından dolayı meydana gelir (Toksöz 2006:16). Ülkeler içindeki iş bulma piyasasındaki farklılıklar, uluslararası göçün faktörleri olarak görülmektedir. Köken ülkede işe erişememe işgücü ihtiyacı olan ülkelere göçün yoğunlaşmasının önemli sebepleri arasındadır (Öner, Şirin, Öner 2015: 32). İşgücü yüksek olan ülkelerde işçinin aldığı ücret düşüktür; öte yandan işçi gücüne ihtiyaç duyan ülkelerde işçinin aldığı ücretler yüksektir. Böylelikle az ücret alan işçi, ücretlerin yüksek olduğu ülkeye doğru göç etmektedir (Abadan Unat 2017: 53). Özetle sermaye yoğun ülkede emeğe duyulan arz artarken ücretler düşmekte, sermayesi az olan ülkelerde ise emek arzı azalmakta ve ücretler de artmaktadır. Sermayenin az gelişmiş ülkelerde az olması uluslararası

standartlarda yüksek bir gelir oranı açığa çıkartır ve böylece yatırım bu ülkelere akar (Massey vd., 2006:14).

Mikro bağlamda ise Todoro ve Barjas tarafından 1960 ve 70'lerde geliştirilen neoklasik göç teorisine göre; “bireyler; rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kar hesabı yapmak suretiyle daha yüksek kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etme kararını vermektedirler” (Abadan Unat 2017:54). Göç hareketinden genellikle parasal bir pozitif net geliri beklerler. Potansiyel göçmenler, alternatif uluslararası yerlere taşınmanın fayda ve maliyetini hesaplar ve belirli bir zaman zarfında tahmin ettikleri beklenen getirinin en yüksek olduğu yere göçerler (Akt: Massey vd., 2006:14).

Neoklasik teoride göçe sebep olan etkenlere genel olarak bakıldığında, merkez ülke ve hedef ülkedeki ekonomik farklılıklar ve farklı yaşam koşullarının göç etmede etkili olduğu anlatılmaktadır. Bireyin göçe katılmada kar-zarar hesaplaması yaparak akılsal çıkarımları sonucu göçe karar verdiği anlatılır. Genel olarak daha iyi kazanç hedefi güden bireylerin seçimleri sonucunda olduğu anlatılan teoride göçe sebep olan etkenler anlatılmaya çalışılarak, hem göçe sebep olan bir çok etken dışarıda bırakılırken hem de göçün etkileri arasında geride kalanlara özellikle kadınlara etkisine değinilmemiştir.

2.3.2. Dünya Sistemleri Teorisi

Wallerstein'ın 1970'lerde ortaya koyduğu kavramlarla temellenen yaklaşım dünya ekonomisindeki eşitsiz dağılıma dikkat çeker (Toksöz 2006: 19). Küresel kapitalizmin ekonomik gücünün şekillenmesi ile oluşan dengesizliklerin, sömürünün ve gelişen yeni güçlerin tarihsel oluşumunun göçe neden olduğu ileri sürülmektedir. Tarihsel-yapısalcı yaklaşım olarak da adlandırılan bu teoriye göre göç, asıl olarak kapitalizmin yayılcı yapısına bağlı olarak düşük ücret karşılığı emeğin sermaye sahipleri adına harekete geçirilmesinin ürünüdür (Toksöz 2006: 19).

Benzer bir ifadeyle göç, kapitalist sistemler için ucuz emeğin karşılığı olarak görülmektedir (Castles, Miller 2008: 34-35). Emeğin ucuz olması kapitalist ülkeler için sermaye artışı olarak yorumlanmıştır.

Bağımlılık teorisine benzer şekilde “dünya sistem teorisi” de dünyayı, çevre, yarı-çevre ve merkez ülkeler olarak 3’e ayırmıştır (Yalçın 2004: 38). Bu teorilerde sömüren ve sömürülen ülkeler, bu ülkelerin birbirlerine hangi bakımdan bağlı oldukları, sömürünün ve bağlanmanın göçe nasıl sebep olduğu anlatılır. Merkez ülkelerin gücünü koruması çevre ülkelerin hammadde ve işgücü açısından denetimi önemlidir. Çevre ülkelerin kalkınmak için merkeze bağlı olduğunu düşünmesi göçe neden olmaktadır. Çevre bölgeler, merkez ülkelerin denetimine girdikçe göç hareketleri yoğunlaşmakta, bunların büyük bir bölümü uluslararası bir boyut kazanmaktadır (Abadan Unat 2017).

Kapitalimin doğal yapısına inerek, kapitalizin işleyiş şekli ile anlatılan dünya sistemleri teorisi, ucuz emek ve ucuz hammaddenin temini ile sermaye arttırımı sağlamak için merkez ülkelerin çevre ülkeleri kendine bağlaması ile göç olgusunun oluşumunu anlatmaktadır. Bu sebepler doğrultusunda göç, kapitalizmin elini genişletme çabasının sonucu olarak görülmektedir. Dünya sistemleri teorisinde göçün etkisine yer verilmediği görülmektedir.

2.4. İkili Emek Piyasaları

Pioreve diğerlerinin 1970'lerde geliştirdiği teori, göçü sanayi toplumlarının yapısal ihtiyaçları ile ilişkilendirmekte ve vurguyu alıcı ülkeye göre şekillendirmektedir (Toksöz 2006: 17). Teorideki temel sav, göç alan ülkelerde sürekli bir işgücü açığı olduğu ve hali hazırda bununda gelişmiş ülkelerin kendi iç yapısından kaynaklandığıdır (Öner 2015: 33).

Piore’ye göre göç, köken ülkenin işsizlik oranlarının yüksek olması ya da ücretlerin düşük olması gibi itici sebeplerden değil, göç alan ülkelerin ucuz işgücü ihtiyacından doğmaktadır (Abadan Unat 2017: 58).

Piore’ye göre modern sanayi toplumları ve ekonomileri, temel özellikleri bakımından sürekli olarak ucuz işgücüne gereksinim duyarlar. Bunlardan birincisi olan yapısal enflasyon, ücretlerin aynı zamanda statü ve itibarı da yansıtmaktadır. Bu yüzden ücretlendirme en alt tabakalardan başlayarak oluşturulacaktır. Yapılan işin niteliğine göre ücretlendirmenin en alttan en az miktarla başlaması gerekir ve hep en az miktarda tutulması hedeflenir. Alt tabakada ücret artışı diğer kademelerinde ücret

zammı artışı istemesi demektir. Bu ise sistemi sarsacaktır. Sistemin en altı, vasıf gerektirmeyen işleri yapacak olanlar, daha ucuz ve esnek işgücü ile dışarıdan gelen düşük ücreti kabul etmiş göçmenlerden oluşmaktadır. Burada vurgu, tamamen düşük ücretin nasıl sağlandığıyla ilgilidir. Teori tamamen bunun etrafında şekillenmektedir. İkinci özellik ise çalışma güdülerinde yatmaktadır. İnsanlar para kazanmak ve yaşamı idame ettirmenin yanında itibar yükseltmek içinde çalışırlar. Bu istek toplumsal katmanlarda bulunan tüm insanlar için de geçerlidir. Yerli işgücünün bu güdülenmesinin gerçekleşmesi, en alttakilerin statü ve itibar kaygısı olmadan sadece para kazanmak için çalışanlardan oluşması bu sorunu ortadan kaldıracaktır. Göçmen işçinin burada aldığı ücret geldiği ülkeden aldığı ücretten daha fazla olduğu için daha doyurucu olmaktadır. Statü ve itibarını geldiği ülkeden daha fazla ücret alarak kazanmaktadır. Bu anlatımdan hareketle, iki sektör işgücü piyasalarına yön vermektedir. Bir sektördeki genellikle işler yerli işgücü tarafından yoğunlaşmaktadır, göçmenler ise ikincisi üzerinde bir yoğunluk sağlamaktadırlar. Sermaye-yoğun sektörde çalışan işçiler, yüksek donanımlı ve teçhizatlı işlerde çalıştırılmaktadır. Bu işçilere yatırım yapılarak, çeşitli eğitimlerden geçirilmektedirler. Bu işçiler, çoğunlukla sendikaya bağlı toplu anlaşmanın getirdiği haklara ulaşabilmektedirler. Sendika ve toplu anlaşmalara sahip olan bu işçilerin işine son verilmesi maliyetli olacaktır; onlar sermayenin dokunulmaz parçalarıdır.

Tüm bunların yanı sıra emek-yoğun diğer işlerde işçiler kalıcı olmayan, vasıfsız işlerde çalışmaktadırlar. İşveren herhangi bir yaptırıma uğramadan onların işine istediği zaman son verebilir. Bu ikili karakter, bölünmüş işgücü piyasasını meydana getirmektedir (Abadan Unat 2017:58-60).

İkili emek piyasaları teorisinde göçün, işçi alan ve işçi gönderen ülkeler arasındaki emek piyasasında oluşan işçi gereksinimlerinden, gelişmiş ülkelerin işçi ihtiyacından kaynaklandığı anlatılmaktadır. Emek piyasalarında denge sağlamak, sermayeyi en üst seviyede tutmak için, en alt grupta yer alacak kişilerin ücretlerinin düşük ücretten başlaması sırası ile oluşturma gereksinimi duymaktadırlar. Düşük ücretli işçi gereksinimi göçe sebep olarak görülmektedir.

2.5. Göçün Yeni Ekonomisi

1980'lerde yeni işgücü ekonomisi piyasaların işleyişini çok ideal bir şekilde açıklayan Neoklasik ekonomilere tepki olarak doğmuştur (Castles, Miller 1998). Mükemmel olmayan piyasa koşullarında göç, sadece işgücü piyasasının şartları ile açıklanmaktadır. Sigorta, sermaye ve kredi piyasaları gibi diğer bazı faktörler de göç etme kararında önemlidir (Akt: Öner 2015: 34).

İşgücü göçünün yeni ekonomisinde temel olarak iki bakış açısı vardır: Bunlardan ilki tercihlerin bireysel değil, hane halkındaki diğer bireylerle birlikte ortak alınan bir karar olduğudur. İkincisi ise rasyonel tercihin sadece ücret ve gelir ekseni değil, aynı zamanda gelir çeşitlendirmek ve risklerden kaçınmak düşüncelerini de içermesidir (Akt: Gençler 2015: 21).

1990'larda Oded Stark tarafından geliştirilen bu kuram Neoklasik geleneğe dayanmaktadır. Burada vurgu, göç sürecinde göçmenin ailesinin veya hanesinin üstlendiği role yapılmaktadır. Geliri çeşitlendirmek gibi dalgalı ekonomik zamanlarda ekonomik bunalım karşısında hane bireyleri değişik stratejiler benimsemektedirler. Kimi yerel ekonomide iş bulmakta kimi aynı ülkenin başka bir kesiminde çalışmakta, kimi de yurtdışında çalışma imkânı bulmaktadır. Hane içinden seçilecek kişi veya kişilerin ülke dışında çalışmaya gitmesiyle gelecek olan dövizle geçim sağlanır ya da yatırım olarak görülür. Az gelişmiş ülkelerde hane halkı, ailenin verimli gelir kaynaklarını bireylerden daha etkin biçimde yönlendirebilir (Abadan Unat 2017:56). Hane halkları sahip oldukları işletmeleri geliştirmek için yeni yatırımlar yapmaya ve bunun için de sermayeye ihtiyaç duyarlar. Bu yatırımlar tarımla uğraşan ailelerde gelişmiş teçhizat alımı, yeni tohum veya gübre alımı olabilirken tarım dışı kesimde eğitim yatırımı ya da imalat makineleri şeklinde olabilir. Böylece kısmı göç vererek aileye sağlanabilecek fonlar artan üretkenliğin oluşturduğu fırsatlarla yatırıma dönüştürülebilir ve tüketimde süreklilik sağlama da kullanılabilir (Akt, Gençler 2015:21).

2.6. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi, göçü tanımlamaya çalışan diğer teorilerden farklılaşarak, göç deneyiminin bütün boyutlarını içine alacak daha kapsamlı bir bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır. Bu yeni bakış açısı, hem bireysel hem de hane halkının karar verme süreçlerini hesaba katıp hem makro hem mikro seviyedeki faktörlere odaklanan, çok seviyeli ve çok disiplinli bir yaklaşıma doğru giden eğilimin örneğidir (Akt,Öner, Şirin, Öner 2015: 42). Jennissen göç sistemleri yaklaşımını geliştirerek yeni bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Jennissen'in neden- sonuç zinciri yaklaşımı, uluslararası göç sistemlerindeki neden-sonuç ilişkilerini dört grup etmeden oluşan teorik bir çerçeve içerisinde birleştirmektedir. Bunlar: Ekonomi, sosyal, politik ve bağlantılardır. Bu çerçevede ki neden-sonuç ilişkileri, neoklasik ekonomik teori, ikili işgücü piyasası teorisi, işgücü göçünün yeni ekonomisi, göreceli yoksunluk teorisi, dünya sistemleri teorisi, ağ teorisi ve kurumsal teoriden oluşan farklı uluslararası göç teorilerinden elde edilmektedir (Öner, Şirin, Öner 2015: 43). Teori, iki ya da daha çok ülkenin aralarında göç hareketliliği ile bir göç sisteminin ortaya çıkarak ilişkiler zincirini oluşturacağını savunur. Bu oluşumun yakın ülkeler arasında olabileceği gibi uzak ülkeler arasında da olması olasıdır. Örneğin Meksika ile ABD arasında olabileceği gibi Batı Afrika ülkeleri ile Fransa arasında olan göç ilişkisi de olabilir (Akt, Gençler 2015:25). Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin genellikle veren ve alan ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım ve ya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıktığını ileri sürer (Castles, Miller 2008: 36).

Göç olgusu içinde bir yapıda meydana gelen değişimin tüm süreci etkilediği döngüsel, birbirine bağlı, gelişim anlamında karmaşık ve kendi kendini değiştiren sistemlerden oluşur (Gençler 2015: 25). Göç sistemleri yaklaşımı hem akışın amaçlarının sorgulanması hem de söz konusu yerler arasında ki bütün bağlantıların araştırılması anlamına gelir. Bu bağlantılar 'devletlerin birbirleriyle ilişkileri, karşılaştırmalar, kitle kültürü bağlantıları, aile ve toplumsal ağlar' olarak sınıflandırılabilir(Akt, Castles, Miller 2008:36).

Sistem teorisyenleri "toplumsal ağ teorisini" güçlü bir şekilde uygulamaktadırlar. Bir ağ da; "bir bireysel ya da kolektif aktörler- bireyler, aileler,

şirketler ve ulus devletler- bütünü olarak ve onları birleştiren ilişkiler anlamında kullanılır (Akt, Gençler 2015: 25).

2.7. Uluslararası Emek Göçü ve İşçi Göçleri

Castles ve Miller (2008: 69) fethedilen bölgelerde insanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesinin erken dönem emek göçünün genel biçimi olduğunu söylemektedirler. Dış göçlerde toplumsal yapıyı değiştiren iki önemli göç dalgası vardır. Bunlardan ilki köle ticaretleriyle yerlerinden alınarak, topraklarından ayırarak başka ülkelere götürülen köle işçiler, diğeri ise sermaye birikimlerini tamamlayarak, endüstri üretimine geçmiş, gelişmiş ülkelere daha iyi yaşam koşulları edinmek için yapılan göçlerdir. Kolonyal bir faaliyet olarak gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelerdeki hammadde ve işgücü emeğini sömürmesi göçün gelişmiş ülkeler için bir gereklilik olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Emek göçünde göze çarpan büyük göçlerden ilki ise köle ticaretidir. Emek göçü üzerine araştırmalar yapan Toksöz: “İnsanlık tarihinin en önemli emek güçlerinden biri olan köle ticareti merkez ülkede kapitalizmin gelişimini sağlayan birikim açısından önemli rol oynamaktadır” (2006:13) der. Merkez ülke nitelemesi Wallerstein’in modern[U1] kapitalist sistemin yapısını açığa çıkarmak için kullandığı biçimiyle merkez-yarı çevre-çevre ülkeler bağlamında okunmalıdır. Merkez ülke derken Toksöz gelişmiş ülkeden söz etmektedir. Dolayısıyla sermaye birikimini sağlamak için gelişmiş ülkeler emek gücüne ihtiyaç duymaktadır. Burada ülkeler arasında da bir sermaye birikimi rekabeti olduğu eklenmelidir. Sermaye birikimini artırmak uğruna açığa çıkan rekabet emek gücünü kendi ülkesine devşirebilme mücadelesini de körüklemektedir.

Avrupalı devletlerin gelişmesi ve dünyanın geri kalanını sömürgeleştirilmesi çok farklı şekilde uluslararası güçlere hız vermiştir. Uluslararası göç, toplumları siyasi ve demografik olarak yeniden şekillendirmiştir. Sömürgecilik sayesinde Batı Avrupa’da biriken zenginlik 18. ve 19. yüz yıldaki sanayi devrimini var eden sermayenin çoğunluğunu sağlamıştır. Sömürgeci sağlanan gelirler, yeni imalat biçimlerini finanse etmiştir (Castles, Miller 2008: 77). Uluslararası işçi göçünün tetikleyicisi İngiltere’de kolonilerden elde edilen karlar yeni üretim şekli olan fabrikalara yatırılmış, ekonomik büyümenin sonucu olarak işgücüne gereksinim

duyulmuş, kiracı olarak çalışan köylülerin kırdan koparılması ile endüstriyel anlamda ilk işgücü göçlerinin oluşmasına neden olmuştur. Kentlerde, fabrikalarda ve diğer üretim merkezlerinde ağır çalışma koşulları, İngiltere'de iş gücü kaybına neden olmuştur. Kırsal kesimden koparılan işgücünün büyük çoğunluğunun kentlerdeki ağır çalışma koşullarına katlanmak yerine özgür çiftçilik ile ticaret vaat eden Amerika'ya göçtüğü görülmüştür. Kendi işgücü kaybına engel olamayan İngiltere için tek çözüm, en eski kolonisi olan İrlanda'dan işçi getirmek olmuştur. Artı değerın Kapitalist üretim biçimini yaratması günümüzde de sürmekte olan işgücü göçünü tetiklemiştir.

1945 sonrası yaşanan göçler oluşum bakımından yenilikler içermektedir. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan olumlu ve olumsuz etkilerini günümüze kadar hissettiren uluslararası işçi göçleri bu yenilikleri kapsamaktadır. ABD, Batı Avrupa Ülkeleri ve petrol üreten Orta Doğu ülkelerindeki işçi açığının giderilmesi için, bu ülkelerce alınan işçilerin yoğunluğu, işçi göçleri olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Batı Avrupa ülkelerine Yugoslavya, İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Kuzey Afrika'dan, ABD'ye Meksika ve Karabik'ten, Suudi Arabistan, Lidya, Irak ve Arap Emirlikleri'ne ise Mısır, Yemen, Güney ve Güneydoğu Asya ve Türkiye'den işçi göçleri olmuştur (Yalcın 2004: 102).

Türk işgücü göçleri incelendiğinde incelemeye kendi içinde başlamak yanlış olacağından, göçü başlatan olaylar zincirini anlatarak başlanmıştır bu ise Türk dış göçünün gelişimini anlamayı mümkün kılmaktadır. Yukarıda da anlatıldığı üzere, devletlerin geçirdiği üretim ve ekonomi alanında yaşanan değişim ve dönüşüme değinmenin faydalı olacağı düşünülmüştür.

İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa devletlerinin bozulan ekonomilerini düzeltmek için uyguladığı "Marshall Planı" çerçevesinde, Avrupa'ya sermayenin gönderilmesiyle birlikte sanayileşerek kalkınmaya başlanması, yeterli iş gücüne sahip olamayan Avrupa ülkelerinin işgücü aramasının nedeni olarak görülmüştür. Türkiye'nin göçle tanışması genel olarak, 1961 yılında Federal Almanya ile imzaladığı işgücü göçü anlaşmasıyla olmuştur. 1970'lerin ikinci yarısından sonra ise yaşanan Petrol krizi sonrasında Arap ülkelerinde artan alt yapı çalışmalarıyla, Orta Doğu ülkelerine de Türkiye'den göç yaşanmaya başlamıştır (Gitmez 2019).

2.8.Göçmen İşgücü Akdağmadeni İlçesi

Türk dış göçünü sürekli var olan bir olgu olduğu varsayılsa da bu düşünce yanlış bir düşüncedir. Gitmezin’de söylediği gibi, doğa koşullarına bağlı olarak Orta Asya’dan Anadolu içlerine akın 1000 yıl Anadolu insanını bu topraklara bağladı, Avrupa’ya askeri ve fetih amaçlı gidilmesinin dışında “göç” sayılabilecek bir hareketlilik yaşanmamıştır. Fetihlerle birlikte Avrupa’ya küçük topluluklar göç etse de bu Anadolu insanının buralara göç etmesine zemin oluşturmamıştır (Gitmez 2009: 7-8). Anadolu’dan kopup kitlesel işçi göçlerine katılım İkinci Dünya Savaşından sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak oluşmaktadır. Oluşum bakımından farklı olan bu göçler sanayileşmeye bağlı olarak geliştiğinden, Türkiye’den yaşanan dış ülkelere işçi göçleri de sanayileşmeye bağlı olarak oluştuğu görülmüştür.

Göç, Avrupa’da sanayileşmenin artması ve “çevre ülkelerin” artan işgücü ile birlikte gelişmiştir. 1950 yılından itibaren gelişerek Avrupa’nın yani yapısı kapitalizm, önce sermayenin merkezileşmesine sonrasında uluslararası bir karakter kazanarak yüksek kar sağlayabileceği, çevre ülkelere doğru yönelmiştir (Abadan, Unat 2017: 78).İkinci Dünya Savaşından sonra hızlı ve sürekli ekonomik büyüme, Türkiye’yi de içine alarak, yeni göç çağı tüm dünyayı sarmıştır (Castles, Miller 2008:91).

Ekonomik anlamda Türkiye’den ilk dışa göç, 1958’de başlamış ve az sayıda işçinin özellikle Federal Almanya ‘ya gitme şeklinde olmuştur. Kitlesel işçi göçlerine zemin hazırlayan ilk hareket, Alman yatırımlarını desteklemek amaçlı, Alman firmalarında yetiştirilmek üzere giden 12 stajyerdir. 1960 yılında Federal Almanya’da 2459 Türk işçisi bulunurken, sonraki yıllarda bu rakam 591.000’i bulmuştur (Yalçın 2004: 121). Resmi anlamda kitlesel göçün önünü açan, işçi alımının yapılmasını sağlayan ilk ikili anlaşma Federal Almanya ile 31 Ekim 1961 yılında imzalanmıştır (Gitmez 2019: 11). “Bu ekonomik genişlemenin iş gücü gönderen ülkelerin yararına olacağı ileri sürülmüştür. Yurt dışına işçi göçünün, bir yandan da bu ülkelerdeki yüksek oranda istihdam açığı, hızlı kentleşme olgularının birlikte oluşturdukları sosyal gerilimi azaltacağı, istihdam olanaklarında ki darlığı hafifleteceği, diğer yandan da ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için büyük ihtiyaç duyulan döviz sağlayacağı savunulmaktaydı (Abadan Unat 2006: 79-80).

Türk işçi göçlerinin artmasında izne gelen gelirken yanlarında getirdikleri teknolojik aletler ve özendirici tavırlar olmuştur, bunun yanı sıra Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş 1962 yılında ilk 5 yıllık kalkınma planı yurt dışına işçi göçünü teşvik ederek hızlandırmıştır (Yalçın 2004: 123). 1973 yılına kadar hızla artan göç, yaşanan Petrol Krizi ile ivmeyi düşürerek geriye göçü başlatmıştır. Avrupa'nın ekonomisinin bozulması, petrol ihracat eden Arap ülkelerini zenginleştirmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde, inşaat sektöründe yeterli nitelikli işgücü ve teknolojik bilginin bulunmaması nedeniyle dışarıdan işgücü talebinde bulunmaya ve müteahhitlik hizmeti almaya başlamıştır. Böylece 1970'lerin ikinci yarısından sonra Türkiye'den özellikle Libya ve Suudi Arabistan gibi ülkelere işgücü göçü başlamıştır. Bu dönemde yurtdışına işgücü göçünün büyük çoğunluğu Arap ülkelerinde ihale alan müteahhitlik firmalarının yurtdışına götürdüğü işçilerden oluşmaktadır. 1990 başlarında dağılan Sovyetler Birliği'nin yeniden yapılanma sürecine girmesi Türk işçilerin istihdam olanakları kazanmasını sağlamıştır (Gitmez 2019: 23).

İç Anadolu bölgesinde yer alan Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesi ekonomik ve demografik bakımdan diğer ilçeler ve şehir merkezinden farklı olmayarak, tarım ve ormancılık alanlarındaki istihdam ve gelir olanakları dışında ilin ve ildeki ilçelerin hemen başka hiçbir gelir ve istihdam olanağı bulunmamaktadır. Abadan Unat'ın (1976) belirttiği gibi, ilin güneyinde ki Çayıralan, Boğazlıyan ve Şefaati yurt dışına gönderilmiş bulunan işçilerin en yoğun olduğu yerlerdir. Buna karşılık kuzeydeki Çekerek ve Akdağmadeni işçi gönderiminin en az olduğu yerler olarak saptamıştır. Çekerek ve Akdağmadeni en dağlık yerlerdir; toprakları azdır, en verimsiz topraklardır, dış ülkelere ilk işçi olarak göçedenler bu ilçelerden olmuştur.

BÖLÜM III

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE OLARAK FEMİNİZM

3.1. Feminizm

“Feminizm/Feminist”, kavram dağarcığı kadınların erkekler tarafından baskı altına alınmaları gerçeğinden hareketle açığa çıkan ve bunun hem teoride hem de pratikte gözler önüne serilmesini amaçlayan dahası kadın haklarını savunmayı ilke edinen görüşlerin toplamını yansıtmaktadır. Birçok tanımı bulunan bu kavramın asıl vurgulamak istediği, araştırmanın kadına yönelik olmasıdır. Feminizmin nesnesi kadındır ve kadınlar üzerinden yükselmiştir. 1880’lerden bu yana kullanılan bu kavramın zaman içinde sözlük anlamının kapsamının genişlediği görülür.

Shivika Verna ve Iannone’ye (Akt, Şahin 2013: 11) göre: “Feminizm” Latince kadınlar anlamına gelen “Femina” kelimesinden türemiş olup bu kelime eşitlik meselesi ve kadın hakları hareketi ile ilişkilidir. Feminizm kadının erkekle ırksal, toplumsal, ekonomik ve tinsel eşitliğini elde etmek için çaba sarf ettiği bir isyan anlamına gelmektedir”. Bu isyanı başlatan durum ise kadınların eziliyor olduklarının farkına varmalarındır. Erkeklerin maddi üretim alanına, kadınların da yeniden üretim alanına yerleştirilmesi ve aynı zamanda erkeklerin, daha yüksek bir toplumsal değeri olan işlevleri gerçekleştiriyor olmasını sağlayan nedenin bulunması, ezilmeyi de ortadan kaldıracak etken olarak görülür (Hırata vd., 2015: 88).

Kadınların ezilmişliğine ve erkeklerle eşitsiz konumda bulunmasına tepki olarak doğan bu akım, teorik temellerini ikili karşıtlık (kadın/erkek gibi) üzerinden geliştirmiştir. Kadınların dışlanmışlığının nedenleri araştırıldığında, bu dışlanmışlığın cinsiyete dayalı olarak oluştuğu ya da oluşturulduğu üzerine tartışmalar da başlamıştır.

Feminizm literatüründe kadınların ezilmişliğinde cinsel pratiklerin ne gibi rolü olduğu ve bu pratiklerin nasıl oluştuğu cevaplanması gereken sorular olarak

görülmüştür. Dahası kadın ve erkek arasında iktidar farklılıklarını belirleyen düzenleyici ilkeler bulunmaya çalışılmıştır (Walby 2016: 11-16).

Çoğu toplumlarda cinsiyet ikiye bölünmüştür. Cinsiyetin ikiye bölünmesinin nedeni, üremedeki işlevi ya da “gerçek” cinsiyetin ne olduğuna dair Aristoteles öncesinden modern biyologlara kadar çok çeşitli teorilerin oluşturulmasıdır (Hırata vd., 2015: 77). Toplumlar, normalleştirilmiş şekliyle heteroseksüellik olarak gerçekleşen ikiye bölünmüş cinsiyetle örtüşmek zorundadır (Hırata vd., 2015:78). Bu söz konusu durum Connell’in (2016) toplumsal cinsiyet düzeni olarak adlandırdığı bir süreçle ilişkilidir. Heteroseksüel erkek egemenliği bir iktidar dolayımını barındırır ve bu süreç kadınların çeşitli yollarla baskı altına alınmalarına neden olur. Kadınların ikincil konumda olmalarının nedenlerini açıklamaya çalışan teorisyenler kadının tek başına incelenmesinin faydasız olacağını, kadına yüklenen roller ve değerlerin erkeklerle birlikte ele alınarak değerlendirilmesi gerektiği fikrinde birleşirler. Kadınlar ve erkekler birbirine göre tanımlanmıştır ve herhangi birinin tamamıyla ayrı bir çalışmayla kavranabilmesi mümkün değildir (Scott 2007:3).

Feminist literatür cinsiyetler arası farklılıkların nasıl inşa edildiği sorusuna “toplumsal cinsiyet” kavramıyla açıklık getirmeye çalışmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı sayesinde eril ve dişil ile ilişkili biyolojik olarak belirlenmiş nitelikler ve erillik ve dişilik ile ilgili toplumsal olarak öğrenilmiş davranışlar arasındaki ayrımları görmek olanaklı hale gelmiştir (Ritzer 2011: 315). Cinsiyetler arası ilişkileri tek bir başlık altında toplayan toplumsal cinsiyet, “dişi (female) ve eril (male) olmayı belirleyen cinsiyetten (sex) farklı ama onunla karşıtlığı içinde tanımlanmış bir kavramdır (Akt: Acar Savran 2004: 233).

1970’ten bu yana yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarının geçirdiği farklı üç önemli aşama gözlenmektedir. Bu farklılıkları sağlayan isimlerden bir tanesi de “biyolojik cinsiyet kader değildir” diyen Simone De Beauvoir’dır (1976). Simone De Beauvoir bu zamana kadar yapılmış çalışmaların tekrardan gözden geçirilmesini sağlayarak tartışmaları farklı bir düzleme çekmiştir.

Feminist kuram ilk etapta kadın erkek arasındaki farklılıkların biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş birliğindedir. İlk kuramsal çalışmaları yapanlar biyolojik cinsiyetin doğal olduğu kadar toplumsal cinsiyetin de

doğal olduğunu söylerler. “Toplumsal cinsiyet kavramı, kadınların maruz kaldığı çeşitli tabiiyet ve baskı biçimlerini kadınlarla erkekler arasındaki bazı temel biyolojik farklılıklardan türeten cinsiyetçi ideolojinin elinden biyolojik determinizm silahını alıyordu” (Acar Savran 2004: 234). Bu görüş, var olan cinsiyetler üzerinden gelişen olgulara işaret etmek istemektedir. “Toplumsal cinsiyet, cinsiyeti “tercüme eder.” Toplumsal cinsiyet ile cinsiyet arasında, öncelik cinsiyette olmak üzere, uyum olmak zorundadır” (Hıratavd., 2015:78).

“Başından itibaren feminist siyaset, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farklılaşmaya dayanmaktaydı” (Davis, 2016:30). Farklılaşmayı belirleyen etkenlerin cinsiyetten mi yoksa toplumsal cinsiyetten mi kaynaklandığı tartışılmakta ve bu tartışma “biyolojik ve toplumsal cinsiyet tartışması” olarak bilinmektedir (Assiter 1996; Butler 1990; Delphy 1993; Hood-Williams 1996; Oakley 1985, Akt: Yuval, Davis 2016: 24).

Kadınlık ve erkeklik rollerinin anlatılmasının yanında “toplumsal cinsiyet”, kadın ve erkeklere ilişkin uygun rollerin tamamen toplumsal olarak üretildiğini ifade eden “kültürel inşalar”a işaret etmenin bir yoludur” (Scott 2007: 11). “Simone de Beauvoir’in “İkinci Sex”in ilk bölümünde belirttiği gibi, ‘biyolojinin gerçekleri’ tarih ve gelenek boyunca, tüm beşeri gayrete eşit katılıma kadınların erişimini engelleyen üstünlük dünyasını açıklayamaz. O bir kişinin doğduğunu değil, kadın haline geldiğini iddia eder” (Akt, Chancer, Watkins 2013: 30). Jackson ve Scott toplumsal cinsiyeti, “kadın erkek ilişkilerinin biyolojik temellerinden farklı fakat onunla bir biçimde ilintili bir toplumsal kategori” olarak tanımlar (Akt., Scott 2007). Bu söylemleri ile biyolojik ideolojiden farklılaşarak kadınların ikincil konumlarını kültürle bağdaştırırlar yani işlevlerin ve tutumların zaman içinde toplumsal olarak ikiye bölündüğünü kabul ederler, yani toplumsal cinsiyete öncelik verirler (Hırata vd., 2015: 78).

“Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tersyüz edildiği bu yeni paradigmada cinsiyet, eski paradigmanın ileri sürdüğü gibi doğal değil, toplumsal cinsiyet söylemleri ve pratikleri tarafından doğallaştırılmış bir düzleme tekamül eder. Erkeklerle kadınlar arasında ortalama olarak rastlanan anatomik, biyolojik

farklılıklar, toplumsal cinsiyetin müdahalesiyle kategorik farklılıklara dönüştürülür” (Akt: Acar Savran 2004: 236).

3.2. Feminist Kuramlar

Çoğu toplumda kadınların rolleri erkeklerin rollerinden farklıdır, kadınlar erkeklerden daha az saygın olmuşlar ve onlardan daha altta yer almışlardır. Feminist kuramlar kadınların ikincil konumda olduklarını göstermek, biyolojik olarak belirlenmiş niteliklerle ve toplumsal olarak öğrenilmiş davranışlar arasındaki ayrımı görmek amacıyla toplumsal cinsiyet kavramını geliştirmiştir. Ancak toplumsal cinsiyetin temel nitelikleri, feminizm tartışmasının kuramsal bir noktası olarak kalmış ve bu tartışmalar feminist kuramın bazı çeşitlerini birbirinden ayırmanın bir biçimini ortaya koymuştur (Ritzer 2011: 315).

Jane Freedman, feminizmleri ve feministleri üç gruba ayırmaktadır: Liberal feminizm, Marksist ya da sosyalist feminizm ve radikal feminizm. Genel olarak bakılacak olursa, liberal feministler liberal devlet çatısı altında kadınlar için eşit haklar talep edenleri içine alır. Marksist ve sosyalist feministler cinsiyet eşitsizliği ve kapitalist üretim sisteminde kadınların ezilmişliğiyle ve bu sistem içinde işçi istikrarındaki bölünmeyle ilgilenirler. Son olarak radikal feministler ise, diğer toplumsal yapılardan bağımsız olan ataerkillik sisteminin sonucu olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyetiyle ilgilenmektedirler(Akt, Şahin 2013: 258). Genel olarak yapılan bu sınıflandırmanın dışında kalan feminizmler kendi içlerinde de farklı görüş ve düşünceleri içeren feminizmlere dönüşür.

3.2.1. Aydınlanmacı Liberal Feminizm

Liberal feminizmin doğuşu, 17. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar süren bilimsel keşifler sonucu oluşan yenedünya düzeninin oluştuğu zamana denk gelmektedir. “18. yüzyıl feministleri, o dönemde Batı dünyasını silip süpüren devrim dalgasının coşkusuna uymuşlardı. Aydınlanma ya da akılcılık çağı olarak adlandırılacak dönem içinde ortaya koyulan kuramlar bu dönemde hayata geçirilmeye başlandı” (Donovan 2009: 16).

Liberalizmin aydınlanma düşünürleri bireyin haklarını vurgulamaları sonrasında, bu haklardan kimlerin yararlanacağına ilişkin detaylı bir inceleme yapmasalarda John Stuart Mill ve Harriet Taylor Mill'e (Akt, Chancer, Watkins 2013: 46) göre liberalizm, bireysel hakları her şekilde tanımladığı halde, kadınlara yer vermediği için insanların yarısını yani çok sayıda kadını, toplumun gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağlamaktan mahrum bırakmıştır. Bunun neden böyle olduğunu açıklamak ve buna sebep olan liberalizmin aydınlanmacı düşünürlerine işaret etmek aydınlanmacı feministlerin teoriye katkıları içerisinde.

Liberal feminizme genel olarak bakıldığında anlatmak istediği, kadınların çoğu durumdaki konumları, erkeklerden sadece farklı değildir. Liberal feminizm aynı zamanda kadınların erkeklere sunulan doğal hakların aynısına sahip olabilecekleri noktasında umut besler (Donovan 2009: 16). Doğal haklar söylemi, liberal erkek kuramcılarının ortak düşüncelerinden oluşan erkeğe tanınan hak ve sorumluluklarının anlatıldığı "Doğal Haklar Doktrini" ve "Bağımsızlık Bildirisi" nde belirtilmektedir. Bu doktrin erkeğin üstünlüğünü, akılcı yanını, yönetimin erkekte olduğunu söyleyen maddelerden oluşmaktadır. Kadının ikincil konumunu gösteren maddelerden bir örnek şu şekildedir: "Kadının, kocasının koruyucu kolları arasında aileye ait olduğu fikri tüm liberal erkek kuramcılarının ortak düşüncesi idi" (Donovan 2009: 20). Donovan'ın belirttiği bu madde kadının yerini, korunması gereken bir varlık olduğunu ve koruyucusunun erkek olduğunu, liberalizmin aydınlanmacı teorisyenlerinin benimsediği düşünceleri görmek açısından çarpıcıdır. Bağımsızlık Bildirisine kaynaklık eden kitapta (Hükümeti Üzerine İkinci İnceleme, 1960) Locke, "fakat karıyla koca bazen kaçınılmaz olarak farklı isteklere sahip olabilirler. Bunun için bir kuralın yerleştirilmesi gerekmektedir, bu da doğal olarak güçlü ve iktidar sahibi olan erkeğin görevidir" der (Akt, Donovan 2009: 21). Bunun gibi önermeler 20. yüzyıla kadar Amerikan Hukukunda yer almasıyla birlikte, erkeği akılcı, kadını ise akıl dışı bir konuma yerleştirmektedir.

Chancer ve Watkins (2013: 46), liberal feministlerin birinci dalga feminizm hareketi içinde kadınların oy kullanma hakkına erişmeleri için çaba harcadıklarını belirtirler. Bu hareket köleliğin kaldırılmasında kadınların rolüne ve kadın hareketlerinin başlangıcına işaret etmiştir. Liberal feminizm, köleliğin kaldırılmasından yana olan kadınların aslında kendilerinin de temel haklardan

yoksun olduklarını anlamalarıyla açığa çıkmıştır. Liberal feminizmin doğuşu tam bir tarih verilerek açıklanamasa da, köleliğin kaldırılmasına kadar götürülmektedir. Liberalizmin doğuşunda etkili olan bir diğer husus da yukarıda bazı maddelerine ve benimsediği ana fikre değinilen Amerika Birleşik Devletleri Temel Haklar Bildirisidir.

Doğal haklar adı altında erkeklere tanınan “temel doğal haklar doktrinini kadınlara uyarlayan en erken girişim, Elisabeth Cady Stanton tarafından kaleme alınan ve 19-20 Temmuz 1848 tarihinde Seneca Falls, New York’ta yayınlanan, Declaration of Sentiments (Duygular Bildirisi)”dir (Donovan 2009: 23). Uyarlama liberal hareketin başlangıcı olarak görülmektedir. Bu bildirge, kadınların durumu üzerinde odaklanmak amacıyla sorunlar listesini değiştirir ve kadınlara yönelik erkeklerle eşit haklar kazanmak için gereken neyse yapmaları çağrısıyla son bulur. Söz konusu bildiri doğal hukuk gereğince, insanın akıl ve ahlaki faillik yeteneği temelinde tüm insanlara uygun görülen hakları kadınlar içinde istemiştir; kadınlara mutluluk hakkı tanımayan yasaların “doğayla ve otorite... Olmayışıyla ilgili büyük ilkelere aykırı” olduğunu ileri sürmüştür; kadınların toplum içinde eşit yer üstlenmelerine olanak tanınması amacıyla yasa ve göreneklerde değişim yapılması çağrısında bulunmuştur” (Ritzer 2011: 334).

Kadınların birçok alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini dile getiren liberal feministler, kadınların erkelerden sadece biyolojik cinsiyet olarak ayrıldıklarını ve bunun dışında bir ayrım olmadığını dile getirirler. Liberal feminizm daha çok hak arayışındadır ve kadınlarla erkeklerin eşitsiz konumda olduğunu vurgulamaya çalışır. Bu eşitsizliği derinlemesine inceleme yapmayarak, neden kaynaklandığını yüzeysel anlatır. “Kadın erkek arasındaki ayrımlara kimi toplumsal cinsiyet bağlamında bakarken kimi de biyolojik cinsiyet açısından bakar. Feministler, erkek cinsinin yüksek üstünlüğünü bir ölçüde kabul ederken; özellikle toplumsal cinsiyet ayrımını kabullenmeyerek, kadınların da erkekler kadar akıllı ve yetenekli olduğu görüşünde birleşirler” (Donovan 2009: 269). Mary Wollstonecraft (2018: 10). bu durumu şu sözlerle anlatır, “Fiziksel dünyanın iradesinde, güç açısından kadınların erkeklere göre daha aşağı bir konumda bulunduğu gözlemlenebilir bir olgudur. Bu doğa yasasıdır, kadınların lehine askıya alınmaz ya da ortadan kaldırılamaz. Bu nedenle erkeklerin fiziksel üstünlüğü yadsınamaz - bu elbette

erkekler açısından soylu bir ayrıcalıktır!”. Liberal feminist düşünürlerden olan Mary Wollstonecraft erkeklerin fiziksel üstünlüğünü kabul eder ama bunun cinsiyet olarak üstün oldukları anlamına gelmeyerek yasalar karşısında da erkeklerin üstün tutulamayacaklarını belirtir. Erkeklerin üstün tutuluşunun nedeni, aydınlanmanın akılcı dünya bakış açısıdır. Aydınlanmanın Stoacı bakışına göre, dünya akılcı olarak matematiksel “doğal” hukuka göre işlemektedir. Akla ve matematiksel ilkelere uygun olarak işlemeyen şeyler, ikincil, gerçekten uzak ve öteki olarak kabul edilir. Erkek liberal düşünürlerin bakış açısına göre kadın, işte bu ikinci kategoriye girmektedir (Donovan 2009: 18). Bu eğilimler kamusal alanı akılla, özel alanı ise akıl dışılık ve kadınla özdeşleştirmişlerdir.

Aydınlanmacı liberal feminizm içerisinde “kadınlara yapılan baskıya ilişkin açıklamanın büyük bir kısmı, kadınların erkeklerden farklı bir toplumsal alana yerleştirilmeleriyle ilgilidir” (Davis 2016:25). Kamusal alan/özel alan gibi dikotomiler kadınların özgürlük ve haklardan dışlamak için kullanıldığı tartışmalar olsa da feministler tarafından kabul gören bir yaklaşımdır. “Kadının yeri evidir deniliyordu. Ama erkek değişiyordu; dünyadaki yeri ve evreni genişliyordu. Kadın arkada kalıyordu. Kadının anatomisi yazgısını belirliyordu; bir çocuk doğururken ölebilir ya da on iki çocuk doğurup otuz beşine kadar yaşayabilirdi. Bu arada erkek kendi yazgısını, anatomisinin başka hiçbir hayvanda olmayan bölümüyle, aklıyla belirlemeye devam ediyordu” (Akt, Şahin 2013: 275). Friedan’ın anlatmak istediği, “erkeğin aklıyla belirlemeye devam etmesi” kamusal alandaki hâkimiyetini aklıyla yaptığı, varlıklar arasında akla olan vurgusudur. Kamusal alanın akılla özdeşleştiği olgusu Frieda tarafından da gösterilmektedir. Kadının yerinin özel alan olarak belirlenmesi, kadının akıldan uzak olarak kabul görülmesi için kamusal ve özel alan ayrımının pekiştirildiği noktada uç bir düşünceye gidiş görülmektedir. Kadınların vasıf gerektirmeyen işlerde yer buluyor olmasının ya da aynı işte daha az ücretle çalışıyor olmasının tesadüfi olmadığı, kadınların bilinçli olarak söz hakkı gerektiren işlerden uzaklaştırıldığı bunun ise kadınların özel alana hapsedilmesiyle sağlandığı kabul görmüş bir düşüncedir. Liberal feminizm, kadının daha sınırlı ve kapalı bir alanda kalmasını onaylamaz. Bu düşünce, toplumun içinde kadının da bir birey olduğunu, kendini geliştirecek unsurları erkekler gibi elinde bulunduruyor olması gerektiğini savunur (Şahin 2013: 271-272).

Kadının yine ikincil konumda yani erkeklerle eşitsiz konumda olduğunun anlatılmak istendiği bir diğer hususta “eşit işe eşit ücret” söylemidir. Tong liberalizmin modern siyasal amaçlarının bir tanesinin de, belli başlı reorganizasyonlara ve refahın dikkate değer yeniden dağılımı olduğunu söyleyerek liberal feminizmin eşitlik söylemini vurgular (Şahin 2013: 274).

Caroline Ramazanoğlu’na göre de “liberal feminizm; eşitlik, eşit ücret, eşit insan hakları, eğitimde ve sağlıkta fırsat eşitliği ve demokratik politik sürece eşit katılım konusundaki kampanyalar çerçevesinde örgütlenir. Kadınların, sağlık, iş, eğitim, yasal haklar, sağlıklı konutlar ve genelde kadınlar için daha iyi yaşam koşulları için mücadele verdikleri her yerde liberal feminist hareketleri görebiliriz. Ne var ki, bu mücadeleler, kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliklerin kökeni konusunda feminist olmayan anlayışları ciddi bir şekilde sorgulamaz”(Akt: Şahin 2013: 268).

3.2.2. Kültürel Feminizm

Kültürel feminizmde, liberal feminizmin etkisi devam eder ama kültürel feminizm liberal feminizmden farklılaşarak daha ileri gitmektedir. Liberal feminizmin söylediklerini hala savunmakla birlikte daha radikal seyirler izlemektedir. Liberal feminizme benzerlikleri ve farklılıklarıyla kültürel feminizm, adından da anlaşılacağı gibi kültürel alanda kadının varlığı için bize çözümler sunmaktadır.

Seçme seçilme hakkının kadınlara da verilmesi gerektiği, kültürel feministlerce savunulmaya devam ettirilir fakat kadınların ve erkeklerin eşit olması noktasında kültürel feministlerle, liberal feministler farklılaşmaya başlarlar. Liberal feminizm kadın ve erkek eşitliği için hak talebinde bulunurken, devrimci nitelikleri içerisinde barındırmaz. Devrimci nitelikleri olan kültürel feminizm, kadın haklarına daha bütünlükçü reformlar düzeyinde bakmaktadır. “Feminist toplumsal reform teorisi, kadınların kamusal alana mutlaka girmeleri ve oy kullanmaları gerektiğini, çünkü politikanın çürümüş (eril) dünyasının artırılması için kadınların ahlaki bakış açısına ihtiyaç olduğunu söylemektedir” (Donovan 2009: 70). Kültürel alanda kadının görünürlüğünü arttırmaya çalışan bu feminizm, eril hakimiyetin yükselişinin nasıl olduğunu açıklarken aynı zamanda kadınsal değerlerden uzaklaşmanın

olumsuzluğunu anlatmaya çalışır. Toplumsal düzenin oluşmasında ilk çağlardan bu yana yaşanan gelişmelerin şimdiki eril düzeni oluşturduğu düşünülür. Avcılık ve toplayıcılık döneminde kadının hane yönetiminde, erkeğin ise avcılıkla uğraştığı, toplumsal rollerin ayrılmadığı bir zamanda anaerkil düzenin olduğu ve bunun zamanla erkeğin avcılıktan gelen ölümü kutsayan doğasının yeni bir düzen doğurdu düşünülür. Kadının yaşam verici, koruyucu, öğretici, geçim sağlayıcı rolleriyle kültürel alanı yeniden oluşturmaya çalışır. Bunun içinde anaerkillik savunulmaktadır. “Kültürel feminist teorinin altında anaerkil bakış yatmaktadır: temelde dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın toplumu görüşü. Barışseverlik, işbirliği, farklılıkların şiddetsiz biraradılığı ve kamusal hayatın uyumlu bir şekilde düzenlenmesi bunlara dahildir” (Donovan 2009: 76). “Değişmez toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla ilgili temelci görüş, ilk olarak eril ataerkil söylem içinde kadınlara karşı, kadınların erkeklerden daha aşağı olduklarını ve bu doğal aşağılık durumunun onların toplumsal olarak altta yer almalarını açıkladığını iddia etmek için kullanıldı. Ancak bu görüş, “dişil karakter” veya “dişil kişilik” olarak görülen şeyin pozitif yönlerini yücelten bir kültürel feminizm kuramı oluşturan bazı birinci dalga feministler tarafından tersine çevrildi. Margaret Fuller, Frances Willard, Jane Addams ve Carlotte Perkins Gilman gibi kuramcılar, devleti yönetme açısından toplumun, çatışmanın uzlaştırılmasında işbirliği, özen, barışçılık ve şiddet dışılık gibi kadınların erdemlerine ihtiyaç olduğunu ileri süren kültürel feminizm taraftarıydılar” (Akt: Ritzer 2011: 328).

Fuller “kadının farklılığı ile ilgili ilk kuramı ortaya atmıştır ve (kadının) özel niteliklerinin ifade edilmesine izin verildiğinde hem kendi hayatlarının hem toplum hayatının nasıl değişeceğini ortaya koymuştur. Bu nedenle daha sonraki feministlerin yapacağı gibi, kadınların özgürleşmesi ile dünyadaki iyileşme arasında bağlantı kurmuştur” (Akt: Donovan 2009: 77). Toplumsal değerlerin gelişmesinde kadınların gelişmesine bağlayan Fuller, erkek için sağlanan olanakların kadınlar için de verilmesi gerektiğini savunmuştur. Kadının kendi gücünü bulması kendini geliştirmesi ve doğal haline dönmesi gerektiğini savunur. Kadınlarla erkelerin farklılıklarını vurgulamaktadır. Kadınların farklı etik yargı ölçütlerine sahip olduklarıyla, kadınların bilincinde “özen gösterme titizliği”nin bilinci ile iletişimin dişil stiliyle, kadınların duyuşal deneyime açıklık kapasitesi ile, cinsellik ve

samimiyet fantezileriyle, ve kadınların saldırganlık düzeyi daha az olan davranışları ve bir arada barışçıl bir şekilde var olmayı sağlamaya yönelik daha fazla kapasiteyle ilgili argümanlar vasıtasıyla bu feministlerce erkeklerden farklılıkları dile getirilmektedir (Akt: Ritzer 2011: 328-329).

Kadınlar, konumlarını değiştirmek için sadece siyasi haklarını almalarını yeterli görmeyerek dini alanda da reform talep etmektedirler. Kültürel feminizmin en radikal tavrı, din üzerine eleştirileridir. Stanton'ın ataerki Hristiyanlığa ana saldırısı, 1895 ve 1898 yıllarında iki bölüm olarak basılan *The Woman's Bible*'nde (Kadının İncili) ve 1891 yılındaki "Thematriarchate" (Anaerkillik) adlı makalesinde görülebilir. Doğal haklar ilkelerinin, İncil'den daha yüksek bir ahlaki düzeyde olduğunu ortaya koyar; bu nedenle İncil etiğini reddetmek için doğal haklar kuramını kullanır. Kadını değersiz ve gereksiz gören 10 Emiri, Eski Ahit ve Yüde Hristiyan geleneğini reddederek bunların barbarlık çağının müstehcen zihninden çıktığını kabul eder. Olumlu kadın imajını överek, kadınlara daha uygun dini gelenek alternatiflerini geliştirmek gerektiği açıklamasını yapmaktadır. Dinin getirdiği kuralların reddi, ataerkilliğin reddi olarak görülür.

Kültürel feminizmin dikkat çeken söylemleri anaerkillik söylemidir. Bu nedenle kadınların konumunu değersizleştiren her kuruma ve oluşuma karşıdır. Kadının gelişimi toplumsal gelişme olarak görülür. Toplumsal adalet için kadının kamusal alanda olması gerektiğini düşünmektedirler. Özel alanın kamusallaştırılması gibi birçok alanda reform istemektedirler.

3.2.3. Radikal Feminizm

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen savaş karşıtı gösteriler, çevreci protestolar, anti-nükleer hareketler, 1968 öğrenci hareketleri gibi insan hakları açısından düşünsel zeminin uygun olması ve liberal feminizmin beklenen etkiyi yapamaması, kadının kurtuluşunda yetersiz kalmasına tepki olarak radikal feminizm 1960'ların sonu ile 1970'lerde Kuzey Amerika'da doğmasına neden olmuştur. Stone (Akt, Şahin 2013: 293), radikal feminizmin temel iddialarını, kadın hâkimiyetinin tüm hâkimiyet biçimlerinin en önemlisi ve en yaygını olarak yoğun bir biçimde geliştirdiğini söyler.

Radikal feminizm kadınların sorunlarının ana sebeplerinden biri olan erkek egemenliğini gösterir, bu egemenlik kadına yönelik baskının başlıca sebebi olarak görülür. Değişim olarak radikal önerilerde bulunurlar. Radikal feminizm içinde gelişen tezleri, “kişisel olanın politik olduğu, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin - kapitalizmin değil- kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yer aldığı, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmeleri ve enerjilerini, diğer kadınlarla birlikte, kendine baskı uygulayanlara -erkeklerle- karşı mücadele eden bir harekete yöneltmeleri gerektiği, erkeklerin ve kadınların temelde farklı oldukları, farklı üsluplara ve kültürlere sahip oldukları ve kadınların tarzının gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncelerini içerir” (Donovan 2009: 268-269).

Radikal feministler, erkek egemen toplumların kadınlar üzerindeki hükümdarlıklarını kadın bedeni üzerinde sağladıkları denetimler yoluyla inşa ettiklerini vurgularlar. Kadın bedeni üzerinde denetimlere örnek veren “Frestone’a göre kadınlar, evsel alan içerisinde istedikleri için değil, buna mecbur bırakıldıkları için kalmışlardır. Üstelik ataerkil toplumlarda, kadınların doğum kontrolü yapması, kiminle evleneceği ve hangi şartlarda cinsel birliktelik yaşayacağı, kesin bir biçimde sınırları belirlenmiş konulardır. Birçok ülkede kadınlar, zina yaptıkları gerekçesiyle ölümlerle yüzleşmektedir ve cinsel davranışlara yönelik çifte standartlar çok yaygındır” (Akt: Chancer, Watkins 2011: 49-50). “Erkeklerin ve eril-egemen örgütlerin kadınlara uyguladıkları şiddet olarak ataerkillik imgesi, bu çözümlemenin merkezindedir. Şiddet her zaman açık fiziksel işkence biçimini almayabilir. O sömürü ve denetimin daha karmaşık pratikleri içinde saklı olabilir: moda ve güzellik ölçütleri içinde; annelik, monogami, namusluluk ve heteroseksüelliğin zorba idealleri içinde; ücretsiz ev angaryası ve hak edilenden daha az ücret ödenen işler içinde” (Akt: Ritzer 2012: 342).

Millett “Devrim İçin Manifesto”yu 1968’te yayınladı. Doktora tezinin geliştirilmiş hali olan Devrim için Manifesto “eğer bir grup bir diğerini yönetiyorsa, ikisinin arasındaki ilişki politiktir. Böylesi bir düzenleme uzun bir dönem boyunca sürdürülürse, bir ideoloji geliştirir (feodalizmi, ırkçılık vs.). Tüm tarihsel uygarlıklar ataerkildir; ideolojileri erkek egemenliğidir” şeklinde başlar ve ataerkilliğin ya da erkek egemenliğinin nasıl oluştuğunu gösterir” (Akt: Donovan 2009: 275). Radikal

feministler bu ataerkilliği yıkarak kadınların özgürlüğünü sağlamak isterler. “Cinsel Politika ile radikal bir ses getiren Kate Millett’e göre aile ataerkil geleneğin ablukası altına alınmıştır. Ataerkil düzen aileyi toplumsallaşmakta ve kadınlar, erkeklere hizmet etme noktasına indirgenmekte, ikincil oldukları iddiasıyla erkek ideolojileri kabul edilmesi gereken kurallar olarak kadınlara dayatılmaktadır”(Akt: Şahin 2013: 301).

Erkeklerin, kadınların itaatkâr aygıtlar olarak hizmet etmelerini sağlamada gerçek çıkarları vardır. Kadınlar, erkeğin cinsel arzusunun tatmin edilmesinin eşsiz olarak etkin aracıdır. Onların bedenleri, erkeklerin hem pratik hem de psikanalistlerin gösterdiği gibi nevrotik ihtiyaçlarını tatmin eden çocuk üretimi için vazgeçilmiştir. Kadınlar yararlı bir emek gücüdür. Onlar, eril statü ve iktidarın süsleyici işaretleridir. Hem çocuk hem yetişkin erkeğe dikkatlice denetlenen arkadaşlar olarak onlar, hoş ortaklar, duygusal desteğin kaynakları ve erkeğin toplum için merkezi öneme sahip olduğu hissini pekiştiren yararlı aynalardır. Bu yararlı işlevler her yerde kadının itaatkâr olmaya devam etmeleri için çabalamaları demektir. Ancak bu farklılaşan toplumsal koşullar, bu işlevleri farklı derecelerde sıralar ve bu nedenle ataerkilliğin şekillenmesinde kültürlerarası çeşitliliklere yol açar” (Ritzer 2008: 343-344).

Radikal feminizmin aşka ve evlilik kurumuna da eleştiri getirerek aşkın savunmasızlığı, bağımlılığı geliştirdiğini ve insan potansiyelinin gelişmesini engellediğini savunurken, Shulamith Fireston Cinselliğin Diyalektiğinde ve Atkinson’ın Cinsel İlişki Kurumunda, evliliğin ve ailenin yani heteroseksüelliğin ortadan kaldırılmasını ve üreme için rahim dışı yolların geliştirilmesini savunuyorlardı (Akt: Donovan 2009: 272). “Cinsel güç dağılımının dengesizliğinin biyolojik dengesizlikten geldiğini kabul etmenin yenik düşmek anlamına geleceğini söyleyen Firestone, buna çözüm olarak yeni teknolojik araç ve gereçlerin kullanımını önerir. Kadınların biyolojik yazgılarında kendi bedenlerinin denetiminde, özellikle doğurganlığın denetlenmesinde teknolojiden faydalanmanın gerektiğini savunur (Şahin 2013: 299). Cinsiyetler arası ayrımlara karşı olan radikal feministler, “cinsiyet serbestliğini hatta cinsiyetsiz bir toplumu savunurken; bir kısmı ise anaerkilliği savunur” (Şahin 2013: 298). Kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmak için teknolojiyi kullanmayı önerirler. “Feminist devrimin başarıyla tamamlanması için ana yöntem, Firestone’a göre, yeniden-üretim araçlarına el koymak, yani teknolojiyi

kadınların biyolojik kaderlerinden kurtulmak için kullanılmak olacaktır. Yapay sistemler, çocuk doğurma ve büyütmeyle ilgili cinsel rol ayrımlarını sona erdirecektir” (Akt, Donovan 2009: 280).

3.2.4. Marksist Sosyalist Feminizm

Marksist feminizm devrimci teorilerle ilgilidir. Modern durumun Çeşitli yönlerini çözümlenmek için geliştirilmiş teorilerin feministlere yarayacak şekilde tahlil edilip edilemeyeceğinin sorulması üzerine doğmuştur.

Marks ve Engels’in düşünceleri ile bu düşüncelerin ardılı olan Marksist teorinin, feminist teorinin gelişmesinde merkezi önem taşıyan çoğu şeyi içerisinde taşıdığı görülmektedir. Gerçek çağdaş “Marksist feminizm”in artık katıksız Marksizmden çok, radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir Marksizmi temsil ettiğine işaret etmek için “sosyalist feminizm” olarak adlandırmak daha doğru olur (Akt: Donovan 2009: 129-130).

Kadın sorununu yeniden çözümlenyen Marksist teori, Kadınların boyun eğmesine neden olan bir maddi temel saptamaya, üretim tarzları ile kadınların statüsü arasında ilişki bulmaya çalışır. Üretim alanı ile yeniden üretim alanında, biyolojik üreme değil, tüm ev işleri süreci anlatılır. Çağdaş sosyalist feministlerin en kapsamlı çözümlenmesi, ev içi emek ve bunun kapitalizme katkısı sorunu çerçevesinde gelişmiştir.

Marksist feminizmi anlamak için Marx ve Engels’in teorilerinin belli başlı yönlerini gözden geçirmek gerekir. İlki genellikle tarihsel materyalizm olarak adlandırılan, Engels’in Komünist Manifesto’ya yazdığı ön sözde de bahsettiği gibi kültür ve toplumun kökeninin maddi ve ekonomik koşullarda yattığı savunulan düşünceyi anlatır. Marx ise, ekonomik koşulların ideolojiyi biçimlendirdiği düşüncesini geliştirmiştir. Bir toplumdaki egemen ideolojinin, yöneten sınıfın, ekonomik çıkarları tarafından belirlendiğini söyler. Egemen sınıf üretim araçlarını elinde bulunduran burjuvazi, yönetilen sınıf ise ücretli emek karşılığında çalıştırılan, üretim araçlarına sahip olmayan proleterdir. Sınıf üyelerinin ekonomik ölçütünün ardında sınıf bilinci yatar. Bu sınıf ancak kendi sınıf bilincine sahip olduğunda var olur. Bilinç yükselmesi devrimci praxis kavramıyla anlatılır. Devrimci praxis dahil olmayı Marx, sınıf çıkarları bilincinin uyandırılmasının bir yolu olarak görür.

Sosyalist feministler kadınların,proleterya ile benzer olduğunu kabul ederek ideolojilerini açığa çıkarma sürecinde, kendi ezilmişlik durumlarının doğru bilincini geliştirme yönünde kadınları teşvik eder (Donovan,2009:130-133). Marx'ın değindiği diğer husus ise emeğin nesnelleşmesidir. Emeğin nesnelleşmesiyle insanın, kadın ya da erkek metaya dönüştüğünü söyler. Kapitalizm altında emekçiler kendilerini parça parça satmak zorunda kalır. Buna bir diğer ekleme ise iş bölümüdür. Marx'ın iş bölümünün kökeninde “ailedeki doğal işbölümü” vardır. Bu bölünme fizyolojik özelliklerden kaynaklanan doğal bir iş bölümü olarak görülür. Bu işbölümü, bir insanın bir insana efendiliğinin ilk biçimini yarattığını belirtilir. Kadınların ev işlerinde erklerin avcılık yapmasından sonra hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte sürü yetiştiriciliğine geçilmiştir. Sürü hem değişim değeri olarak hem de özel mülk edinilen meta haline gelmiştir. Kadının evdeki işleri, erkeğin biriken zenginliği ile birlikte önemsiz sayılmaya başlandı. Ekonomik güçteki değişim nedeniyle erkek evdeki yönetimi ele alarak aşağılanan hizmet eden konuma indirgenir. Erkeğin İhtirasının kölesi ve basit bir çocuk doğurma aracı haline dönüşür. Kadın bu anlamda eril amaçların bir aracı olarak maddeleştirilir. Bu tarihte ilk sınıfsal baskı olarak görülür. Feminist teoride sürdürülen nokta burasıdır: ailenin kökeni (Donovan 2009: 134-137). Kadınların ezilmişliğinin başlıca nedeni kapitalizm olarak görülmektedir.

İlk tahakküm şekline bakılarak öncelik olarak onun ortadan kaldırılması gerektiğini savunan Marksist feministler “Tarihsel temel, sınıfa dayalı ekonomik determinizm değil, ondan da önceye giden, cinsiyetler arası doğal bölünmedir”(Mitchell 2006: 21-22). Cinsiyete dayalı ayrımların yok edilmesi için kadınların başkaldırması gerekli görülür.

Kadın ve erkeğin eşit konuma gelmesi için kadının da ücretli emek içerisinde konumlandırılması gerektiğini savunurlar. “Bu nedenle Marksist feminizmin en sık sözünü ettiği kavramlar, kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Marksist feminizmde bazı imgelerle olay açıklanmaya çalışılır; burada erkek burjuvazidir ve karışı ploroteryayı temsil eder, çünkü erkek daha güçlü bir maddi temele sahiptir. Bu durum sadece kırsal alanda değil, modern endüstriyel ailede de geçerlidir. Koca, hayatı kazanmak ve ailesine bakmakla yükümlüdür ve bu durum ona üstün bir konum sağlar”(Şahin 2013: 285).

Ev içi emek tartışmaları 1960'da Margaret Benston'un "Kadınların Kurtuluşunun Ekonomi Politikası" yapıtıyla başlamıştır. Benston kullanım değerinin üretiminin kapitalist dönem öncesinde var olduğunu ve kullanım değerini üretenlerin ve üretmeye devam edenlerin kadınlar olduğunu belirtir. Bu iş, ücretli emek olmadığı için hesaba katılmaz. Kadınların ev içerisinde çalışması paraya değer değildir, bu nedenle değersizdir, hatta bu nedenle çalışmada değildir. Bu olgu kadınların aşağı statülerinin maddi temelidir. Paranın değeri belirlediği toplumda bu değersiz işi yapan kadınların elbette para için çalışan erkekler kadar değerlerinin olması beklenmez (Donovan 2009:148-149). Ev emeğinin değersiz görünmesine karşı olan Marksist feministler ev emeğinin de ücretlendirilmesi gerektiğini savunurlar.

Kapitalistleşme ile birlikte kadınların kapitalist üretim araçlarına yabancılaştığı savunulur. "Liberal, sosyalist ve radikal feminizmler kadının ezilmişliğinin nedeni olarak ataerkil sistemi görürken; Marksistler, kapitalizmi bunun temel nedeni olarak görür. Yine kapitalizm cinsiyetler arası eşitsizliği büyütmede ve kadın erkek arasında uçurumu yaratmaktadır" (Şahin 2013:283).

3.2.5. Postmodern Feminizm

"Postmodernizm" başlığından da anlaşıldığı gibi modernizmle ilgili bir kavramdır. Modernizmin gerçekleştirilemediği vaatlerinin dile getirilmesiyle başlayan postmodernizm, modernizme ait olan ne varsa karşı gelmektedir.

Modernizm üzerinden büyüyen postmodern düşüncenin, modernizmde yaşanan önemli değişimlerin bir biriyle olan etkileşimleri yolu ile oluştuğu savunulur. Modernizmin ilkelerinin bir biriyle etkileşimleri Ritzer tarafından biçimlendirilmiş şekli: "(1) küresel kapitalizm içinde saldırganca bir genişleme aşaması; (2) merkezileşmiş devlet iktidarının zayıflaması (eski imparatorluk sisteminin çöküşü, komünist bloğun parçalanması ve ulus-devlet içinde etnik politikaların yükselişi ile); (3) üretimi denetleyen ve tüketiciliği destekleyen bir teknolojinin giderek güçlenerek ve etkili hale gelerek yaşamı şekillendirmesi; (4) sınıfa değil başka kimlik biçimlerine dayanan özgürleşimci toplumsal hareketlerin gelişimi –ulusalcılık (önceki sömürge devletlerin devrimleri), ırk (Afrika kökenli Amerikalıların sivil haklar hareketi), toplumsal cinsiyet (küresel bir hareket olarak feminizm), cinsel yönelim (eşcinsel hakları) ve çevrecilik" şeklindedir. (Ritzer 2011:

353). Değişen yapılar incelendiğinde dönemlerin özelliklerini belirlemede etkin olduğu görülen, dönemin ihtiyaçlarına göre konusunun ve şeklinin değiştiği geniş kitleler tarafından dile getirilen ve toplumsal hareketler olarak adlandırılan bu yapılarda, yukarıda belirtildiği gibi başka bir-izm e geçildiği görülmektedir. Modernizmin değerlerinin etkileşimleri sonucu oluşan, yeni bir arayış (yerelin incelenmesi gerekliliği ve farklılıkların öneminin vurgusu) oluşunu görmek önemlidir. Değişen toplumsal hareketleri, modernizminin tıkanıdığı bu aşamada, örnek göstermek yerinde olacaktır.

Postmodern düşünürler, postmodern bir tavıra bürünen dünya şeklinden bahsederek, bu dünya şeklini de modern dönem sonrası olarak nitelendirmektedirler. Modernizmin ilkelerin istenilen sonuca ulaştırmadığı savunularak, postmodernizm var olan ilkeleri sorgulamaya başlar. “Modernizmin, aydınlanma adıyla duyulan ve insan aklının evrenin tek efendisi sayıldığı ilk aşamalarında, insanların kutsallaştırdıkları aklın aracılığıyla yapılan deneylerin doğayı biçimlendirmede olumsuz roller oynadığını belirten postmoderneleştiriler, insan aklının sahip olduğu bilgiyi, doğayı sömürmek ve insana hizmet eden bir sahaya dönüştürmek için kullanıldığını belirterek eleştirilerini modernizmin bu yönlerinin üzerine temellendirmektedir” (Şen 2018: 33).Değişmez, mutlak doğrular olarak görülen, “gözleyeni gözlenen dünyanın dışında konumlandırılan tanrının-gözü şeklindeki görüş; dünyayı bütünsel olarak açıklayan büyük anlatı; belirli çözümlene kurallarını her zaman uygun olarak belirleyen temelcilik, dünyayı her yerde yöneten keşfedilebilir ilkelerin olduğunu iddia eden evrenselcilik, insanları çekirdeğin ve değişmez niteliklerin olduğunu iddia eden özselcilik, dünya hakkındaki ifadenin dünyayı yansıtabileceğini kabul eden temsil” gibi genel kabul görmüş ilkelerdir reddedilen (Ritzer 2011: 354).

Postmodern teori, feminizme uyarlanması ile oluşan postfeminizm, modern dönem içinde modernizmin ilkeleri ile oluşturulan feminist ilkelerin yeniden gözden geçirilerek kadınların ikincil konumlarının nedenlerinin açıklanmasını savunmaktadır. Zekiye Demir, postmodern feminist yaklaşımın özelliklerini “özcülüğün reddi; Totaliterizme ve Evrenselciliğe Karşıtlık; Pragmatizm ve Yanılabirlik; Çoğulculuk, Yerellik, Özgüllük ve Görecelik; Meta AnlatılarınReddi; Toplumsal Cinsiyet (Gender); İktidar ve Bilgi İlişkisi” olarak sekiz

maddede değerlendirir (Akt, Şahin 2013: 343).Çoğulculuk, yerellik, özgüllük ve görecelik olarak oluşturulan maddeler, modernizm tarafından üstü kapatılan evrensellik ve tek tipleşmeye yönelik oluşturularak savunulmaktadır. Postmodern düşüncenin bu maddelerinin feminizmle uyarlanması sonucu postfeminizm türünü oluşturmuştur. Kadınları anlatmak yerine kadınlıkların anlatılması, kadınlıkların açığa çıkarılması gerekliliğinden bahsederler, evrensel olanın reddidir bu. Evrenselin yerine, daha özel bazda yerliliklerden bahsetmektedirler. Her bir deneyimin her bireyde farklı tezahür edeceği ve farklı toplumlarda farklı bağlamlara yol açacağı düşünülmektedir. Bu yüzden mutlak bir doğru, genel, değişmez yasaların olamayacağını anlatmak isterler. Dünya hakkındaki ifadelerin dünyayı yansıttığı düşünülen temsile de karşı çıkmış olmaktadır. Postmodern feministler kadın bakış açısıyla toplumsal yapı, siyaset, ve kültürel alanlarda eleştirel yaklaşım sergileyerek modernizmin ataerkil yapısına karşı çıkmışlardır. Kadın sorunlarını sınıf, ırk, cinsiyet, etnik köken temelinde değerlendirerek, farklı kadınlık konumlarını ortaya koymak gerektiğini söyleyerek, kadınlara ait evrensel doğruların olmadığını savunmaktadırlar (Akt, Kozlu 2009: 8).

“ Kadınlar tarihsel süreçte toplumsal anlamda ikinci plana atılmasıyla birlikte felsefi ve bilimsel tartışmaların dışında çizgide tutulmuş ve böylece bilimsel gelişimlerin bir çizgide gerçekleşmiştir. Kadınların dışlanmışlığını gün yüzüne çıkaracak olan “dil” ve “bilgi-güç” tartışmalarıdır. Kadınların kamusalıktan, akıldan uzak tutulması ve erkeğin akılla kamusallıkla bütünleştirilmesi aydınlanmacı düşünürler tarafından oluşturulmuştur. Yaratılan bu dil, çocuğun doğumu ile birlikte aktarılarak devam ettirilmiştir. Dil, bilgi-güç değerlendirmeleri içerisinde kadın-erkek arasında güç karşılaştırmaları, sınıflar arası, etnisiteler arası, politik oluşumlar gibi farklı kadın kümeleri arasındaki güç ilişkileri incelenmektedir (Akt, Çetin, Yılmaz 2016: 135). Dil üzerinde ki bu tartışmalar dilin cinsiyetli yapısını ortaya koymak için yapısöküme başvurumaktadırlar. Dil ve cinsiyet arasındaki bağı çözmeye çalışmaktadırlar. “Cinsiyet Belası” adlı kitabında Butler, “toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsel özelliklerinden ayrı bir toplumsal inşa olduğu şeklindeki fikri yapı sökülmesine tabi tutularak özellikle siyasal bir kimlik kategorisi olarak “kadın” kategorisini sorunsallaştırır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete sahip kişinin üstlenmesi beklenen bir toplumsal inşa olarak anlaşılırsa toplumsal cinsiyet ile

cinsiyet arasında bir ayrılma olur; böyle bir ayrılma varsa toplumsal cinsiyetin, cinsiyeti olan bir bedene her zaman belirli bir biçimde bağlı kalması için mantıksal bir neden yoktur” der (Ritzer 2011: 355).Butler’ın yapı sökümü ile yapmak istediği “cinsiyetin” “dil” ile yapılaşmış yapısını ortaya koymaktır (Şahin 2013: 343). Kadınların ikincil konumlarını her ne kadar dil, bilgi-güç çerçevesinde tartışılarda postmodern feminizm, kadınların bu konumlarının tek bir neden ile açıklanamayacağını savunmaktadır. Kadınların ikincil konumlarının sonradan kazanıldığını ve bunun tek bir nedenle açıklanamayacağı tartışılmaktadır. Kadınların konumlarının, ırk, sınıf, cinsiyet, etnisite temelinde ele alınmaları gerektiği, tek bir neden etrafında dönmek yerine, buna sebep olacak birçok etken alabileceğinden ve her bir kadının farklı deneyim yaşaması sonucu farklı bağlamlara ulaşacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM IV

YURT DIŞINA İŞÇİ GÖÇÜ SONRASINDA GERİDE KALAN KADINLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNDEKİ DEĞİŞİM: AKDAĞMADENİ ÖRNEĞİ

4.1. Evlilik Sürecinde İşleyen Temel Karar Mekanizması Olarak Erkeklik

Katılımcıların, eşlerinin yurtdışına yaptıkları uzun süreli göçlerden hangi biçimlerde etkilendiklerinin doğru bir biçimde analiz edilebilmesi için öncelikle kadınlık kimliklerinin hangi toplumsal koşullarda inşa edildiğini bilmemiz gerekmektedir. Bu noktada katılımcıların aile hayatı kurmaya dönük önemli bir karar olarak evlilik hayatlarını belirlemede ne derece etkin olduklarını anlayabilmek adına onlara evliliklerinin hangi koşullarda gerçekleőtirdikleri sorusu yöneltilmiştir. Aldığımız yanıtlar genellikle kadınların evlilik süreçlerindeki kararları kendilerinin almadığına işaret etmektedir. Eőikle nasıl evlendiği sorulan K1 Şu biçimde yanıt vermektedir:

Eşimle zaten önceden birbirimizi tanıyorduk. Aynı mahalledeyiz, akrabam bir de amcamın torunu olur. Ablamın kaynıdır yani ablamla aynı eve gelin gittik. O beni çokistedi, ama ben istemiyordum, halasının kızına söylüyordu hep. Bense beni seven kişinin gelip bana söylemesini istiyorum, ben öyle aracıyla olan işi sevmem. Hani seviyorsa içinde varsa laf getirip götürmesi değil de gelip bana söylemesi daha iyi. (K1)

Bu noktada evliliklerin gerçekleştirilmesi ve devamlılığının sağlaması sürecinde genellikle erkeklerin söz sahibi oldukları görölmektedir. Kadınların pasif bir nesne konumunda oldukları bu süreçlerde kendi aile hayatlarını kurma ve bu yolda hayat arkadaşlarını belirleme sürecinde hiçbir tercih haklarının olmadıkları söylenebilmektedir. Katılımcılar arasında yaygın olan bu durum K2'nin aktardığı evlilik süreciyle ilgili yorumunda yeniden ortaya çıkmaktadır:

“63 doğumluyum. 56 yaşındayım. İlkokul mezunuyum. Yaşayan bir kız bir oğlan çocuğum var. 85 yılından bu yana evliyim. 34 yıldır evliyim. Zamanında eşimin annesi kız bakmaya başlamış. Benim de yengem olurdu. Eşime annesinin kız baktığını söyledim. O da, “kabak kimin başına patlar bilinmez” dedi. Meğer gönlü bendeymiş. Sonra sonra istemeye geldiler. Benim haberim yoktu, eşim benden büyüktü, abi derdim bize geldiğinde. Sonra evlendik.” (K2)

Görüldüğü gibi kadınların eşlerini seçme süreçlerinde hiçbir etkileri bulunmamaktadır. Ancak katılımcıların yaptıkları yorumlar üzerinden de anlaşılacağı üzere bu evlilikler zorla da gerçekleştirilmemektedir. Kadınlar genellikle kararlarını özgürce alabilen aktif bir öznenin, yani erkeğin, gelip onları beğenmesini ve onlarla evlilik düşünmesini beklemektedirler. Sonraki süreçte büyük oranda erkeğin kararına uyum sağlayarak evlilik fikrine rıza göstermektedir. Bu noktada Radikal feministlerin yer verdikleri toplumsal alanın eril dili üzerine dikkat çekmek yararlı olacaktır. Çünkü Radikal feministlere göre eril iktidarın kendi hükmünü kurmak adına yalnızca şiddete başvuruyor olması tehlikeli bir yanılgıdır. Bu durum bizi kadınların şiddet görmedikleri her durumun kendi seçimlerinin bir sonucu olduğu gibi önemli bir yanlışlığa götürebilecektir. Kendi tahakkümünü kurabilmek için yalnızca şiddete başvurmayan erkekler bunun yanı sıra toplumsal alanda görünmez bir tahakküm ağı yaratarak kadınları bu tahakküme boyun eğmek durumunda bırakmaktadır. Önemli bir takım toplumsal araçların etkisiyle var kılınan erkek tahakkümü kendini doğallaştırarak ve her alanda yeniden üreterek var kılmaktadır. Kendi yaşam yollarını erkeklerin seçimlerine göre belirleyen kadınların düzen karşısında gösterdikleri rıza görünmez tahakküm aracılığıyla bir gönüllülük olarak yansıtılmaktadır. Bu noktada K4’ün evliliğinin nasıl başladığına ilişkin yaptığı yorum yukarıda sözünü ettiğimiz pasif kadınlık kimliğini önemli oranda ortaya koymaktadır. K4 evliliğinin nasıl gerçekleştiğine dönük sorulan soruya şu biçimde yanıt vermiştir, *“Ben eşimle görücü usulü evlendim. Beni isteme geldiler, bana sordular ama ben babam bilir dedim.”* Kadınların kendi iradelerini çevrelerindeki erkeklere nasıl teslim ettiklerini gösteren bu söylemde de özgürce alınmış gibi görünen bu kararın ardında gizlenen köklü bir eril tarih kurgusu yatmaktadır. Kararlar alabilen, seçim yapabilen, kendi benliğini oluşturmuş ve bunun

yansıtılmasından çekinmeyen kadınların genellikle toplumsal değerlerine bağlı olmayan kadınlar olarak görüldüğü eril toplumlarda kadınlardan beklenen temel tutum utangaç davranmaları ve kendilerini hem toplumdan hem de toplumsala ilişkin konulardan sakınmasıdır. Kendini sakınmak ile namus arasında çok keskin bağlar kuran geleneksel toplumlarda kadınların tutum ve davranışlarını bu kurallara göre şekillendirmeleri beklenmektedir. Kadınların kendilerini toplumsala ilişkin meselelerden korumalarını bir cinsel sakınma yöntemi olarak kullandıklarını belirten Ökten'e göre, eril değerlerle örülü toplumlarda çekingen kadınların namuslu olduklarına ilişkin algı önemli bir yer tutmaktadır. (Ökten 2009: 308) Bu noktada kadınlar üst cinsiyet kimliği olarak belirlenen erkek'in tercih nesnesi olabilmek için onun istediği kılığa bürünmeyi öncelikleri haline getirecektir. K7'nin evlilik süreciyle alakalı belirttiği yorum kadınlık rollerinin namus ve çekingenlikle olan ilişkisine ışık tutmaktadır. *“Bir arkadaşımın düğününde tanıştık biz, sonra o beni beğenmiş. Hanım oluşumu, oturaklı oluşumu beğenmiş. Sonra 6 ay sonra da evlendik.”*

Görüldüğü gibi katılımcılar kendi evlilik kararlarını almaktan tamamen uzaktır. Evlilik sürecinin belirleyicisi erkeğin seçimidir. Katılımcılar arasında görücü usulü evlilik yapmamaya ve bu süreçte kendi eş seçimini yapabilmeye dönük herhangi bir söyleme rastlanmamıştır. Çalışmamızın ana kaynağını oluşturan bütün katılımcıların evlilik süreçlerinin belirleyicileri eşleri ya da babaları olmuştur. Bu noktada kadınların karar alma süreçlerinde genellikle aktif davranmadıkları görülebilecektir. Evlilikleriyle birlikte yurtdışı göçleri gündeme gelen katılımcı eşlerinin göç etmeleriyle ilgili alınan karar süreçlerinde de benzer biçimde erkeğin ya da erkeğin ailesinin sözü geçmektedir.

4.2. Göç Kararının Alınma Sürecinde Kadınların Rolü

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi erkekliğin inşasında belirleyici olan kadının görünürlüğünün oldukça az olmasıdır. Bu doğrultuda aktif karar alma süreçlerinde geri planda duran kadınlar kendilerini yakından ilgilendiren meselelerde dahi fikir belirtmekten uzak durmaktadır. Bu noktada üzerinde sessizce uzlaşılan eril değerler, kadını karar alma sürecine tamamen yabancılaştırmaktadır. Görüşme

esnasında eşlerinin yurtdışına çıkış süreçlerine dair alınan kararlar konusunda hiçbir yorum yapmayan görüşmeciler genellikle bu noktayı tartışma konusu haline bile getirmemektedir. Ancak bu süreçte sahayla olan yakın ilişkimiz ve süregelen tanıklığımızdan ötürü yapabileceğimiz önemli yorumlar bulunmaktadır. Kadınlar eşlerinin yurtdışına çıkıp çıkmamalarına ilişkin hiçbir yorum yapmamakta ve bu sessizlikleriyle bile evin geçimine dönük alınan kararlarda etkilerinin olmayacağını kabul etmektedir. Göçün kadının hayatına olan doğrudan ve yoğun etkisini tamamen göz ardı eden bu süreçte kararı alan genellikle ya erkeğin kendisi ya da onun annesi ve babasıdır. Erkeğin anne, babasının yurtdışına çıkış sürecinde aldıkları kararlarda ise çocuklarının ya da gelinlerinin durumları hiçbir rol oynamamaktadır. Burada anne, babanın temel sorunsalını çocukları aracılığıyla ellerine geçecek olan maddi kazanç oluşturmaktadır.

Yurtdışına gidecek olan erkek evlat seçilirken baz alınan özellikler çocuklarının evlilik durumunun ya da küçük çocuklarının olup olmaması değil yurtdışına gittiklerinde anne, babalarını unutmadan ona yardım etmeye devam etmesine yol açacak olan sözüne sadakat özelliğidir. Gitmesi istenen erkeğin kendi hane durumunun bu ayrılığa elverişli olup olmaması ise tartışma konusu bile yapılmamaktadır.

Katılımcılar eşlerinin yurtdışına çıkış süreçlerine ilişkin kararlarını belirtmekten uzak davransalar da bu göçün sonuçlarından doğan etkileri yoğun bir şekilde paylaşmaktadır. Genellikle yapılan bu göçün ardından maddi olanaklarının geliştiğini belirten katılımcılar böylelikle göçü yaşamlarını daha kolay idame etmelerine imkân tanıyan bir fırsat olarak görmektedir. Eşinin yurtdışına çıkışını nasıl değerlendirdiğini sorduğumuz K1 şunları belirtmiştir:

“Eşim gideceğini söyleyince git dedim. Ben dedim imkânın varsa bizi de götür. Yeter ki, gidelim buradan uzağa gidelim dedim. Hayatımda değişen en güzel şey maddiyat oldu, rahatladım. Tabi varsa geçerli sözün var. Ben bu evden çıkacağım diye gıdım gıdım biriktirdim, dedim çıkacağım evimi yaptıracağım. Arsamı da aldım, evimi de yaptırдым.” (K1)

Kendi ailesinden ve eşinin ailesinden gördüğü baskıları detaylı bir biçimde anlatan K1 iki aile arasında tükettiği yaşamının ardından eşinin yurtdışına çıkışını bir

fırsat olarak görmektedir. Elde ettiği maddi kazançla birlikte refaha kavuşan ve ailelerine karşı mesafe alabilme özgürlüğü elde eden katılımcı bu yönüyle eşinin göçünü ve ardından elde ettiği ekonomik rahatlığı hayatının bir dönüm noktası olarak kabul etmektedir. Bu durumun yararlarını benzer şekilde belirten K4 eşinin yurtdışına çalışmaya gidişini ev içerisindeki ekonomik durumlarında ciddi bir gelişme imkânı olarak görmektedir. Bu imkânlardan detaylı bir şekilde söz eden K4 bu süreçte sahip oldukları maddi kazançlardan ve mal varlıklarından şu şekilde söz etmektedir:

“Gönderdiği para değişiyordu. Bin dolar gönderiyordu, yedi bin dolar gönderiyordu, üç bin dolar gönderiyordu. Gönderiyordu. Parayı çocukların ihtiyaçlarına okul masraflarına göre gönderiyordu. Elektriği, suyu, ihtiyaçlar, ev kirası var hepsi içinde duruma göre harcama yapıyordun. Hiç birikim yapmadım anca yetiyordu. Yapamadım çocuklar bir sürüydü. Kendime pek harcamadım boşa çok harcadığımda oldu yatak yün aldım vurt aldım zurt aldım. Eşim biriktirdi ama.. O birikimi bankaya yatırdık. Ev aldık arsa aldık bu evi yaptırдық.”(K4)

Başka bir katılımcı da eşinin yurtdışına çıkışına dayanmasının tek nedeninin maddi olanaklarındaki iyileşme ihtimali olduğunu belirtmektedir. Eşinin yanında olmayışının onda önemli bir yalnızlık hissi yarattığını belirten K8, *“Akşamları çok zor oluyor, sessizlik sakinlik çöküyor, o zamanlar gelsin istiyorum”* diyerek eşinden ayrı yaşamının duygusal açıdan yarattığı yoksunluğu anlatmaktadır. Ancak bu yalnızlık hissine rağmen eşiyile atmayı planladıkları birtakım ekonomik planların ancak onun yurtdışına göç edip orada çalışmasıyla gerçekleşebileceğini hatırlatarak yaşadığı zorlukların üstesinden gelmeye çalıştığını belirtmektedir. K8 eşiyile yaptıkları ekonomik planları şu şekilde anlatmaktadır:

“Bazı problemlerimiz vardı. Ev almak istiyorduk mesela. Türkiye’de kazandığı para ile bir şey alamazdık. Eşim ev almayı çok istiyor. Maddi konuları çok konuşmuyoruz para zaten ortak hesaba yatıyor şimdi ben oradan çekiyorum. Bana neye harcadığımı sormaz, tutumlu olduğumu bilir yada gereksiz harcamayacağımı. Yine de benim söylediğim olur nereye ne kadar harcadığımı. Birikim yapmak için gitti zaten ev almak istiyoruz, ondan

katlanıyorum yoksa istemezdim gitmesini. Harcamalarımı dikkatli yapıyorum ev almak için.”(K8)

Görüldüğü gibi katılımcılar yaşadıkları zorluklara rağmen eşlerinin yurtdışında çalışmalarını maddi bir kurtuluş imkânı olarak görmektedir. Eşiyle bu nedenle uzun yıllar boyunca ayrı yaşamak zorunda kalan K5 bu uzun süreli ayrılığa rağmen ona güç veren şeyin elde ettiği maddi kazanımlar olduğunu belirtmektedir. Eşiyle yaptığı para transferlerinden oldukça mutlu bir biçimde söz eden K5 şunları dile getirmektedir:

“Eşim Fransa, Almanya, İtalya derken en son da 7 sene de Bulgaristan’da kaldı. Parayı posta ya da ziraat bankası ile gönderirdi. Elden gönderdiği de oldu. Benim üstüme gönderirdi. Bana harçlık gönderiyordu. Ben birikim yapamıyordum. Harçlığıma da karışmıyordu. Ama kendisi birikim yaptı ev aldık, motor aldık, iki dönüm arsa aldık.”(K5)

Yurtdışına göçün yarattığı ekonomik olanaklara kavuştuğu için kendini çok şanslı biri olarak tanımlayan K5 bu durumun olabileceğini öngördüğünü ve eşinin gidişine en başından bu nedenle göz yumduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşim kendi karar verdi gitmeye. Bana söylediğinde burada sürünmesindense oraya gitti dedim. Çobanlıktan kurtulsun istedim ben de. Kararına karışmadım ama maddi /manevi desteğim olmadı. Önceden hemen hemen hiç bir şey alamıyordum ama gittikten sonra gönderdiği parayı bol bol harcadım çula çabıda, kaba kacağı, yüne... Her şeyi aldım. Perişanlıktan kurtuluyorsun, bir bardak çay alamazken, çayını da alıyorsun şekerini de alıyorsun, giysini de alıyorsun, evinde düzeliyor. Yaşantın düzeliyor. Böyle olunca kocanın hasretliğine de dayanıyorduk.”(K5)

Görüldüğü gibi katılımcıların yaşadıkları ekonomik temelli sorunlar önceliklerini değiştirmektedir. Eşlerinden uzunca süreler ayrı kalmak zorunda olan katılımcılar evlilik hayatlarının önemli bir kısmına denk gelen bu ayrılık süreçlerine, yaşanan maddi kazançlar nedeniyle göz yummaktadır. Bu noktada Marksist feministlerin kadının kurtuluşu için zorunlu bir yol olarak gördükleri ekonomik bağımsızlıklarını kazanma şartına dayalı temel fikirlerine yer vermek gerekmektedir. İkinci bölümde tartıştığımız gibi Marksist feminizm kadının ezilişinin temel nedeni olarak onun ekonomik açıdan erkeğe bağlı oluşunu görmektedir. Bu noktada kadınlar

eğer erkeğe karşı bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlarsa ekonomik arenada kendilerine bir yer bulmalı ve erkeğin cebine olan mahkûmiyetlerine son vermelidir. Bizim örneğimizde kadınların kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazandıkları söylenemese de kazanılan parayı harcamadaki özgürlükleri onları hane içerisinde aktif bir özne konuma yükseltmektedir. Eşinin sağladığı maddi destekler sayesinde edindikleri mal varlıklarından söz eden K5 sonraki süreçte bu mal varlıklarıyla ilgili aldığı kendi özgür kararlarını şu şekilde ifade etmektedir: “*Eşim kendisi birikim yaptı ev aldık motor aldık iki dönüm arsa aldık ama evi ve arsayı ben eşim yokken kendi üstüme aldım. Ama kimin üstüne alayım diye sormadım, o da bir şey demedi. Ben de kendi üstüme aldım.*”

Görüldüğü gibi bu tür göçler hane içerisinde bulunan kadının bir takım maddi olanaklara sahip olmasına imkân sağlayabilmektedir. Bu noktada benzer bir deneyime sahip olan K7 eşinin yolladığı para aracılığıyla kendisinin ve çocuklarının hayatlarına ne gibi katkılar sağladığını belirtmektedir:

“Yalnızdım gittiğimde, çocuğum falan yoktu. Gönderdiği parayı biriktirdim, kendime evime hiç harcamadım. Evim kötüydü, güzel bir eve geçmek istiyordum. Daha iyi yaşamak, daha iyi koşullara sahip olmak için Yozgat’tan ev aldım. Kayınlarım oradaydı, onlar yardımcı oldu aldım evi. Dedim çoluk çocuğumu hastaneye götürebilirim. Benim zor olduğu için dedim elimin altında olsun, o yüzden oradan aldım. Görümcem ve kayınlarım orda olunca istedim onlara yakın olsun. Ama genel olarak çocuklarımı düşünerek oradan aldım.”

Kadınların hane içerisinde edindikleri yeni roller onları belirli oranlarda erkeğin karar alma süreçlerine yakınlaştırmaktadır. Ekonomik kazancın asıl sahibi yine erkek olurken kadının ev içi harcamalarda söz sahibi olması onu kısmi bir biçimde de olsa özgürleştiren değişikliklerden birisidir.

Ancak katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kadınların eşleri aracılığıyla elde ettikleri maddi kazançların harcanması genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilse de para kadının özel harcamalarında kullanılmamakta olup, yalnızca hane içi harcamalar için değerlendirilmektedir. Sevlü’nün de belirttiği gibi hane içerisindeki kadın kendini bireysel çıkarlarını korumaktan çok hanenin çıkarlarını korumaya odaklanmaktadır. Bu süreçte de aktif bir özne olarak harcama alanlarını

belirleyemeyen kadınlar böylelikle varlıklarını adamları beklenen aile içerisine ellerindeki parayı nasıl harcayabileceklerine de dönük bütün aktif karar alma süreçlerini adamaktadır (Sevlü 2017: 129). Katılımcıların buna yönelik hiçbir şikâyetlerinin olmaması ise bizi kadınlık bilincinin, bireyselliklerinin oluşumunun ne oranda engellendiğini göstermektedir. Kişisele ilişkin hiçbir taleplerini belirtmeyen kadınlar kendilerini bakmakla yükümlü saydıkları ailelerinin pasif bir uzantısı olarak görmektedir.

Ancak bu noktada göç eden her erkeğin geride bıraktığı eşine maddi destekler sağladığının düşünülmesi de yanlış sonuçlara varmamıza neden olabilecektir. Bazı katılımcılar üzerindeki ekonomik kontrol uzaktan bir şekilde devam ederken bazı katılımcılara hiçbir ekonomik destek sağlanmadığı görülmüştür. Eşinin yurtdışından hane içi harcamaları sıkı bir şekilde takip ettiğini belirten K3 onunla yaptığı harcamalar üzerindeki konuşmalarını şu şekilde ifade etmektedir; *“Para yönetimi eşimde. Şu şuraya bu buraya gidecek diyor, öyle yapıyorum. Hatta bazen fişlerin fotoğrafını çekip atıyorum bak bir şey kalmadı elimde diyorum.”* Görüldüğü gibi erkeklik kodlarının egemen kalıplara uygun bir biçimde işlediği noktalar da varlığını belirli durumlarda devam ettirmektedir. Bu noktada eşinin gittiği yerde başka biriyle evlilik yapan ve ardından eşi tarafından tamamen terk edildiğini belirten K7 eşinin yurtdışına çıkışından belli bir süre sonra yaşadığı sorunları şu şekilde ifade etmektedir:

“Giderken bana sormadı, ben Rusya’ya gidiyorum dedi ben de bir şey demedim. Bizim köy tüm Rusya’ya gittiği için güle güle dedim, çalış gel. Yani gidip çalışıp döneceğini söylemişti. Öyle, gitti orada da bir dost tutmuş kendine. 3 tane çocuğu da orada o dostundan olmuş. Daha benle boşanmadan olmuş. Ben bunları duyduktan sonra boşanmak istedim. Herhalde hemen gider gitmez olmuş. Benim kızlarla yaşıtmuş çünkü çocukları. Gelmiyor gitmiyor para salmıyor, çocuklarını sormuyor ben de ne yapayım onun evinimi bekleyim. Ne kadar kazandığını bana demiyordu, evine bakmazdı. İhtiyaçlarımızı kayınbabam alıyordu, kayınbabamla yaşıyorduk. Eşim yurtdışına gittikten sonra zaten kayınbabamla durdum. Yurt dışına gittikten sonra hiç para göndermedi hatta biz buradan ona gönderdik. Babasına demiş bankadan kredi çek ev alacağım, şöyle edicem, böyle edicem. Babası da inandı ne bilsin çekti 5-6 milyar saldı. O da parayı ona vermiş, kadına”.(K7)

Görüldüğü gibi göç olgusu her kadına dolayısıyla da her haneye benzer bir şekilde etki etmemektedir. Bu noktada kadınlardan bir kısmı eşlerinin yolladığı maddi kazançlarla bir takım özgür kararlar alıp hane içerisinde söz sahibi öznelerinden birisi haline gelse de bir kısım kadın bu sürecin önemli oranda mağduru olabilmektedir. Hem eşlerinin gidişi hem de onlardan uzakta, zor koşullar altında sürdürülen yaşam koşullarının uzaktaki erkek baskısı ve/veya umursamazlığı altında daha da zorlaşması söz konusu olmaktadır.

Yukarıda maddi anlamda kadınların kısmi özgürlüklerinin oluşturulduğunu ve bazı ticari meselelerde söz sahibi olduklarına yer vermiştik. Ancak bu özgürleşme süreci kendini tamamen erkeğin kurallarından azade olan koşullarda göstermemektedir. Kadınlar özellikle kamusal alandaki işlerini yaparken ve/veya yukarıda sözünü ettiğimiz ticari meselelerle ilgilenirken bunları onlara yakın olan bir erkeğin yardımıyla yapmaktadır. Eşlerinin olmadığı zamanlarda kendilerini güvende hissedebilmek adına yanlarında eşlerinin erkek kardeşlerini ya da kendi erkek kardeşlerini onlara eşlik etmesi için çağırdıklarını belirten katılımcıların bir kısmı bu durumun sağlanamaması ihtimalinden endişe duymaktadır.

Ancak dikkat çekmemiz gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Kadınlar eşleri dışındaki erkeklerin refakatçiliğiyle alakalı meselelerde genellikle gönüllü davranmaktadır. Çünkü kendilerinin talebiyle gerçekleştirilen bu süreçte işleyen erkeklik kodları ve eril bir toplum düzeni bağlamı bulunmaktadır. Kadınlar kendi gündelik yaşamlarını idame ettirirken ilçe içerisinde yaşayan insanların olası tepkilerini çekmemek için genellikle kendilerine bir erkeğin refakat etmesini istemektedir.

4.3. Erkek Egemenliğinin Yeniden Üretim Alanı Olarak Dedikodu ve Söylenti Kültürü

Feminist düşünürler erkekliğin toplumun tamamına nüfuz eden bir kültürel biçim olduğunu ve bu değerlerle örgütlenen toplumların birincil amaçlarının kadınları her durumda kontrol etmek olduğunu savunmaktadır. Ancak bu süreçte kadınların eril baskıya yalnızca erkekler tarafından maruz kaldıklarının düşünülmesi bu tahakkümün doğru bir biçimde anlaşılmasını önleyebilecektir. Bu nedenle yukarıda yer verdiğimiz Aydınlanmacı feminist düşünceyi yeniden hatırlamak

önemli olacaktır. Aydınlanmacı feministlere göre, kadınların kamusal varlıklarını önleyen en önemli engel erkeklerin bu alanlara hâkim olması ve bu alanları kendi eril değerleriyle donatmasıdır. Özellikle de eğitim, siyaset ve hukuk alanlarının tamamen eril değerlerle düzenlendiğini belirten bu dönem feministleri kadınlık deneyimlerinin bu alanlara taşınmasının eril dili kırabileceğini bu nedenle de kadınların bu alanlarda bulunması gerektiğini belirtmektedir.

Ancak bu noktada eril kamusal alanın kendi içerisine dâhil olan bütün kadınlık deneyimlerini olduğu biçimde kabul edeceğini düşünmek yanıltıcı olabilecektir. Çünkü radikal feministlere göre eril toplumsal kurgu kendi içerisine dâhil olan bütün deneyimleri eril bir perspektifle yeniden düzenleyecek biçimde kurgulanmıştır. Bu nedenle önemli olan tek başına bu alanlara kadınların katılımının sağlanması değil kadınların kendi deneyimlerinin eril değerlerle dönüştürülmeden var kılınmasıdır. Erkek gözüyle kurgulanan toplumsal yaşamın kadınlık deneyimlerini ne derece dışarıda bıraktığını görebilmemizi sağlayacak olan en önemli kültürel olgulardan birisi dedikodu ve söylenti kültürüdür. Genellikle kadınlara mal edilen bu alanda rahatlıkla görülebileceği gibi sürdürülen en önemli değerler geleneğe yani erillğe ilişkin değerleridir. Çünkü dedikodusu yapılan taraflar ağırlıklı biçimde kadınlar ve onların yaşam deneyimleridir. Dedikoduyu yapan kişiler ise kadınlar ve erkekler olarak farklılaşırsalar da genellikle bu süreçte işleyen en önemli değerler eril değerlerdir. Tam da bu nedenle dedikodu, yani bu eril örgütlenme biçimi, kadınların yaşamlarını düzenleyen temel görünmez baskılardan birisidir. Kadınlar bir erkeğin baskısı altında yaşamadıklarını düşündüklerinde bile devam eden erkeklik değerleri olarak dedikodu olgusundan kaçınmakta ve geleneksel eril değerlere uygun bir şekilde davranmak zorunda hissetmektedir. Bu nedenle katılımcılar üzerinde eşlerinin baskısının olmadığını ve bu nedenle her birinin genel anlamda özgür davranabildiklerini, özgürce karar alma süreçlerine katılabildiklerini düşünmeleri eril sistemin sıkı bir biçimde inşa edilen kurgusunu gözden kaçırmamıza neden olabilecektir. Öncelikle eşiyile aralarındaki uzak mesafenin aralarında yaşanan ilişkiyi soğuttuğunu belirten K2 bu soğumaya rağmen eşinin gönlünü hoş tutmak istediğini ve bunun temel nedeninin özellikle yayılan bir takım dini söylentiler olduğunu şu şekilde belirtmektedir:

“Şimdi biz nasılız erkeğe karşı dersin, dışarıdan gelen bir yabancıyla ev arkadaşlığı yapmak gibi. Ama yine de hiç ayrı yatak yapmadım, ondan ayrı yatmadım. Kavgada bile yapmadım. Çünkü erkeğe yatakta götünü döndüğünde bu dünyaya domuz suretinde geri geleceksin diyo. İzin almadan bile. Ben diyorum kalbimden dolayı sağ tarafıma yatayım mı diye soruyorum dön diyor, öyle dönüyorum.” (K2)

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi dedikodu ve söylenti kültürü genellikle eril değerleri yeniden üretmek üzerine kuruludur. K2'nin anlattığı olayda görülebileceği gibi kadının erkeğe hangi sebeple olursa olsun sırtını dönmesi, yani küsmesi ya da gönül koyması önemli korkutmalarla engellenmektedir. Bu tür eril söylentilerin dolaşıma sokulduğu toplumsal alanlarda genellikle erkeğin hâkimiyetinin keskin biçimde korunduğu görülmektedir. Bu söylentilerin ve dedikoduların bir sonucu olarak kadınlar, onları devamlı izleyen eril bir gözün olduğunu varsayarak yaşamlarına devam etmektedir. K2 eşinin yurtdışına gitmesinin ardından kamusal alandaki işlerin de onun sorumluluğu haline geldiğini belirtmektedir. Ancak bu işleri yaparken eşini temsilen yanında bir erkek bulundurduğunu belirten K2 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Mehmet abiyle tarla işlerini hayvan işlerini yapardık bana çok bırakmazdı hayvan işlerini ama yine de yapardım. Benim işlerim sorumluluklarım köydeyken patosumatoso Mehmet abiyle yapardık, kimse olmadığı için yapardım, alışveriş çocukların ihtiyacı. Bir senesi çok hastalandım ama Allahtan yanımdaydı. Çok sıkıntılar yaşandı o daha iyi bilirdi. Annesi yatalaktı ben hastalanınca çok zorlandı anasına mı baksın bana mı baksın zorlandı. Kendim giderdim Akdağ'a hastaneye.” (K2)

Katılımcı başka bir erkeğin kendisine kamusal alandaki işlerini yürütmesinde eşlik etmesini istemektedir. Çünkü özellikle dedikodular ve söylentiler konusunda hassas bir noktaya getirilen bu katılımcının genellikle yalnız başına davranmakla alakalı önemli endişeleri bulunmaktadır. Ayrıca katılımcı daha öncesinde başına gelen başka bir olayın sonucunda yaşadığı yerdeki insanların yoğun dedikodularına maruz kaldığını ve bu nedenle yaşadığı yeri terk ettiğini de ifade etmektedir. K2 onu

dedikodular konusunda bu derece hassaslaştıran ve içerisinde çok net bir biçimde eril değerleri bulabileceğimiz hikayesini şu biçimde ifade etmektedir:

“Endişelendiğim bir şey oldu. Köyün delisi beni dövdü. Sonrasında bu benim rüyalarımın girdi, çok korkardım. Bir de bu konudan dolayı köyde çok dedikodu oldu. Sen köy ağzını bilmen mi. Dediler ki, “o dövemeye gelmedi başka bir şeye geldi” diye. Göçmemin sebeplerinden biride buydu.” (K2)

K2'nin bu noktada maruz kaldığı dedikoduların içeriğine bakıldığında doğrudan cinsel istismar çağrışımının yapıldığı rahatlıkla görülebilmektedir. Köyde yaşayan ve akli dengesi yerinde olmayan bir erkeğin saldırısına maruz kaldığında bile çevresindeki dedikodu kültürünün kurbanı olmaktadır. Çünkü eril temelleri var etmek üzerine işleyen dedikodu kültürünün bu noktada kabul ettiği bir ön gerçeklik bulunmaktadır. Bu da, kadının erkeğin bir cinsel objesi olduğu ön kabulüdür. Kadını böyle kabul eden eril dedikodu kültürü akli dengesi yerinde olmadığı bir erkeğin ona olan saldırganlığının altında yatabilecek tek nedenin kadının cinsel kimliğinden kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken başka bir nokta daha bulunmaktadır. Bu da kadının olası cinsel istismar durumundan kendisinin sorumlu tutulduğudur. Çünkü bu noktada eril dedikodunun en önemli nesnesi kadının bir erkeğin cinsel istismar aracı olarak görünmesidir. Geleneksel toplumlarda genellikle erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladıkları cinsel istismarları kadının bir daveti olarak yorumlamaktadır. Bu durumda erkek, kadının üzerini örtmeyi başaramadığı cinselliğinin bir kurbanı sayılmaktadır. Bu yüzden cinsel istismar süreçlerinde genellikle kadının bulunduğu yer, konum, ne giydiği, nasıl davrandığı gibi sorular diğer tüm sorulardan önce sorulmaktadır. K2'nin maruz kaldığı ve onu yaşadığı yerden süren de toplumsal alanda hüküm süren bu eril değerlerin dedikodular aracılığıyla yeniden üretilmesidir

Benzer süreçlerden geçmiş olan ve eşi gittikten sonrasında yaşadığı görev değişikliklerini anlatarak, *“ayrıldıktan sonra dışarı işlerini erkek kardeşim yaptı”* diyen K6 da eşinin evden gidişinin ardından onun yerine kayın babasının kendilerine baktıklarını ve kamusal alana dâhil olan bütün işleri yine kayın babasının yürüttüğünü şu şekilde belirtmektedir:

“Eşimin kahvesi vardı buradayken. O gittikten sonra kahveyi kayınbabam çalıştırdı, evi kayınbabam yönetti. O yaptı. Ben evin işlerine bakıyordum, kayınbabamdan Allah razı olsun alıyordu, ediyordu, getiriyordu odununu ocağını. Geçimi kahvedendi, bir de sakatlık aylığı alıyordu.” (K6)

Eşinin çalışmak için ülke dışına göç etmesinin ardından maddi ve manevi anlamda desteklere ihtiyaç duyan K6 onun ve çocuklarının ihtiyaç duyduğu bu ihtiyaçları kayın babası aracılığıyla halletmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kadınların yanlarında bir erkek olmadan büyük oranda kamusal alana çıkmamaları onlara somut baskılar aracılığıyla buyurulan bir emir değildir. Bu noktada rıza kavramının doğru bir şekilde anlaşılması kadınlar üzerindeki görünmez gücün önemini anlayabilmek adına önemlidir.

Toplumsal alanda yaşanan güç savaşlarını kültürel bir mücadele olarak tanımlayan ve kültürel mücadelenin ona nazaran daha görünür olan başka bir takım mücadelelerden daha belirleyici olduğunu savunan Gramsci, toplumsal alanda var olan iktidarların konumlarını koruyabilmek için kültürel bir mücadele verdiklerini belirtmektedir. Bu mücadele sürecinde görünür baskı araçlarının rollerinin olmadığını ya da kısmi etkilerinin olduğunu vurgulayan Gramsci'ye göre toplumsal alanda dolaşıma sokulan kültürel araçlar bu mücadelenin en önemli araçlarıdır. (Akt.: Sancar 2014: 31). Bu süreçte iktidarların temel amaçları pozisyonlarının devamlılığını sürdürebilmek için ihtiyaç duydukları toplumsal onayı alabilmek, bir toplumsal rıza alanı oluşturmak ve bu rızanın oluşumuna katkı sağlayabilecek bütün kültürel araçları devreye sokmaktır. Toplumsal yaşamın en köklü iktidar mücadelelerinden birisini oluşturan kadınlık ve erkeklik mücadelesi de bu rıza oluşturma süreciyle işlemektedir. Cinsiyet kimlikleri bağlamında düşünüldüğünde erkeklerin eril bir toplumsal ağırlık kurabilmek amacıyla aynı kültürel mücadeleyi verdikleri ve bütün kültürel araçları bu uğurda kullanarak kadınların eril değerlere rıza göstermeleri için mücadele verdikleri görülmektedir (Şen 2018: 32). Bu nedenle kadınların rızasına başvuran bu süreç somut bir baskı yönteminden daha etkin bir güç haline gelmektedir. Kadınların rızası çerçevesinde işleyen bu aşama özellikle de dedikodu gibi önemli toplumsal yaptırımlara maruz kalma ve böylelikle toplumsal alandan dışlanma gibi kaygılarla önemli bir görünmez baskı aracı olarak var olmaktadır.

K3'ün de eşinden uzak kalmasının ardından kendi hayatındaki sorumluluk artışlarında tercih ettiği yol benzerdir. Eşinden uzaktayken kendi ailesinden maddi ve manevi destekler talep ettiğini belirten K3'e göre erkeklerin ve kadınların toplumsal konumlarından doğan farklı rolleri bulunmaktadır. Onun için sıradan ve doğal gibi görünen bu ayrım esasında kendisini en çok özel alan ve kamusal alan ayrımında göstermektedir. K3 gündelik yaşamını nasıl idame ettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşimin yetişmediği yerde ailemden destek alıyorum. Diyorum bu ay beni idare edin. Maddi manevi destek isterim. Erkek gerektiren yerlerde oğlan kardeşimle giderim işim var deyince, gelir gideriz. Eşim dışında hesap verdiğim zamanlar öncedendi. Türk kadınlarının olmazsa olmazı kaynanası... Ama şimdi yok tabii biraz daha ellerini eteklerini çektiler. Yurtdışı konusunda çok tutumlu oldum. Birçok konuda kısıtlama oluyor, komşu ile çok görüşemiyorsun evlerine gidip gelemiyorsun kendi evine davet edemiyorsun. Çocuklarımla arkadaşlık ilişkilerine sürekli müdahale ediyorum. Laf söz olmasın zarar görmesinler diye düşünüyorum. Bir başkasının evinde yiyip içmeyin, çok oturmayın diyorum. Hep müdahale halindeyim.”(K3)

Eşinin ailesinin kendi hayatına yoğun bir şekilde müdahale ettiğinin üzerinde duran K3'ün o aileden uzaklaşmasının ardından daha özgür bir yaşama atılmadığını dikkat çekmek yerinde olacaktır. Çünkü toplumsal yaşam içerisinde süregelen eril değerlerin her yerde takip etmeye çalıştığı kadınlar genellikle kendilerini eril gözün keskin değerlendirmelerinden koruyabilmek için oldukça dikkatli davranmaktadır. Bu görünmez baskının özellikle de dedikodu biçiminden oldukça kaygılandığı görülen K3 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“ Eşim olmadığı için olur ya bir laf olur söz olur diye hiçbir komşuluğum yok benim. Olanla da selam aleykum, aleykum selam ile sınırlı. Kimseye gidip gelmiyorum işte o biraz sıkıyor beni, çünkü ben komşuluk seven bir insanım.”
(K3)

Eşleri yanlarındayken komşuluk ilişkilerini sürdürebilen kadınlar eşlerinin gidişinin ardından bu temel ilişkilerinden bile kendilerini soyutlamaktadır. Kadınların üzerine uzlaştıkları sessiz bir anlaşma gibi görülebilecek önemli bir nokta,

toplumsal yaşam içerisinde yer alan bütün alanlarda kadın kimlikleriyle var olmalarının temel şartı onlara ‘sahip çıkan’ bir erkeğin olmasıdır. Baba, erkek kardeş ya da eş aracılığıyla bu şartı sağlayamayan bütün kadınlar kendilerini her türlü toplumsal ilişkiler ağının dışında bırakarak, yalnızlaştırmaktadır. K8’in ifade ettikleri kadınların farkında olmadan yaptıkları bu sessiz uzlaşmayı şu şekilde doğrulamaktadır:

“Eşimle her şeyi paylaşıyorum ben, saklamam, gizlemem. Gizlemek de istemem, anlatırım. Gizlenecek bir şey olmadı olmasını da istemem. Zaten hep o korku oluyor bende, o yüzden daha az insanla görüşüyorum. Komşularımla daha az görüşüyorum. Daha çok ablamla görüşüyorum, varsa sıkıntım ona ve anneme anlatıyorum.” (K8)

Görüldüğü gibi kadınlar, eşlerinin yanlarında olmaması durumunda özgürleşmemektedir. Bu yalnızlık sürecinde onlara her zaman refakat eden bir erkek bulunmaktadır. Bu refakatçi ya kadının ya da erkeğin ailesindeki bir başka erkek ya da süregelen toplumsal yaşam içerisinde kökleşmiş ve her yanı sarmış olan eril algılar olmaktadır. Bu nedenle kadınların eşlerinin olmaması durumunda kendilerini mahrum bıraktıkları bir alan olarak kamusal alana yine dâhil edemediklerini, kamusal alanın üzerine inşa edildiği eril değerlerin bu katılımı önlediğini görmekteyiz.

Kadınların genellikle kamusal alanda kendilerini var edemedikleri eril temelli toplumsal örgütlenmenin önemli bir gerçeğini oluşturmaktadır. Ancak birinci bölümde detaylı bir biçimde tartıştığımız gibi bazı olgular her türlü toplumsal olguyu kendileriyle birlikte dönüştürebilmektedir. Bu olgulardan birisi olan göç hem yer değiştiren kişi için hem de geride kalanlar için önemli bir takım değişikliklerin nedeni olmaktadır. Hem kuramsal kısımda tartıştığımız hem de saha kısmında tanık olduğumuz gibi göçe maruz kalan aileler, aile ilişkilerini farklı biçimlerde sürdürmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu sürecin çoklu etkilerini üzerlerinde ağır bir biçimde hisseden kadınlar göçten yalnızca belirli açılardan etkilenmekle kalmamakta, ayrıca bu yer değişikliğinin bedelini önemli bir kimlik krizi yaşayarak ödemektedir.

4.4. Bölünmüş Cinsiyet Kimliklerinin Toplamı Olarak Geride Kalan Kadınlık Deneyimi

Eril geleneksel yapılar tarafından inşa edilen toplumsal alan kamusal alanı ve özel alanı eril ve dişil alanlar olarak ikiye bölerek kamusal alanı erkeğin, özel alanı ise kadının mekânı olarak belirlemiştir. Erkeğin alanı olarak belirlenen kamusal alan özellikle de kapitalist ekonominin gelişmesiyle birlikte maddi kazancın sağlanabildiği yegâne alan olarak belirlenirken işçinin yeniden üretildiği alan olduğu özel alan yani hane içi ekonomik sürecin tamamen dışına itilen bir alan olmuştur. Her şeyin piyasa değerine göre işlediği bir toplumsal alanda kadının içerisine sıkıştırıldığı özel alanın ekonomik kazançtan yani toplumsal işleyişin temel prensiplerinden uzak düşmek gibi bir bedeli vardır. Hem hane içerisinde hem de hane dışında alınan hiçbir karara aktif bir şekilde katılmayan kadınlar genellikle bu ekonomik bölümlenmenin mağduriyetine uğramaktadır. Bu yüzden özellikle de Marksist Feministler kadınların kendi hayatlarını nasıl yaşayacakları hakkında özgürce karar alabilmeleri için ekonomik sisteme yani kamusal alana eklenilebilme gerekliliklerini öne sürmektedir. Kamusal alanda çalışmanın sağladığı ekonomik kazancı elinde bulunduran erkek böylece maddi ve dolaylı bir şekilde buna bağlı olan manevi gücü elinde bulundurmaktadır. Ancak söz konusu mevcut kadınlık ve erkeklik rollerinin üstesinden gelebilmek olduğunda bu kadim kimlik mücadelesinin önüne geçmeye çalışan çok sayıda toplumsal engelin olduğuna yukarıda detaylı bir şekilde değinildi. Katı kurallarla oluşturulan ve yine katı kurallarla sürdürülmeye çalışılan eril toplum düzeni, kadının dâhil olduğu eril kamusal alanın çeşitlendirmemek için gereken bütün çabayı sarf etmektedir. Bu nedenle kadınların kamusal alana katılımları doğrudan bir özgürleşme hareketi olarak okunamamaktadır. Kadınlar çoğunlukla kamusal alana eril değerleri kabul ederek ve dolayısıyla da bu değerleri üreterek dâhil olmaktadır. Yukarıda da gördüğümüz gibi kamusal alanda bulunan kadınlar kendilerine bir erkeğin eşlik etmesini gönüllü bir biçimde istemektedir. Çünkü aksi durumda kamusal alanın eril biçimi bu kadınları cinsiyet kimliklerinden dolayı bir istismar nesnesi olarak görmektedir. Bunun sonucu olarak da kadınlar için önemli bir yaptırım gücü olarak dedikoduya maruz bırakılmaktadır.

Bununla birlikte kadınlar kamusal alan ve özel alan arasındaki ayrım deneyimlerini her zaman benzer biçimde deneyimlememektedir. İşleyen eril kodlar aynı olsa da yaşanan kadınlık mağduriyetleri, içinde bulunulan koşullar çerçevesinde farklılaşabilmektedir. Çünkü yukarıda detaylı bir şekilde gördüğümüz gibi eril dedikodunun nesnesi haline gelmemek için kamusal ilişkilerden bütünüyle soyutlanan kadınlar hane içi görevlerini yerine getirmek için bu alana yeniden başvurmak zorunda kalmaktadır. Ancak bu yönüyle kamusal alan sahip olduğu çeşitlilik özelliğinden sıyrılarak bu kadınlar için yalnızca hane içi görevlerin sığradığı daha yorucu ve daha tehlikeli bir alan olarak biçimlenmektedir. Eşinin ülke dışına yaptığı göçün ardından üzerine yüklenen sorumlulukların ne derece yoğunlaştığını anlatan K1 hane içerisinde kendisi ya da çocukların hastalanması gibi durumlarda yapmak zorunda kaldıkları hastane ziyaretlerinin onu çok yordüğünü ve gündelik telaşlarını önemli oranda arttırdığını belirtmektedir. Bu gibi yüklerinin önemli oranda artmasından ötürü eşinin olmayışının hayatını çok zorlaştırdığını belirten K2 ev içi ile ev dışı arasında yayılan sorumluluklarının onda yarattığı kaygıları şu şekilde ifade etmektedir:

“Ciddi anda her şey bitiyor, Sanki her şey bitmiş birimizi Sanki hemen hasta olacak gibi bir hastalandığında diğeri ne olacak o korku var içimde evin bir ihtiyacı bir iğne bile olduğunda Çarşıya iniyorum. O gittiğinden beridir kimsesizim sanki burada. Kimsesiz gibiyim. Çok zor yani... O gelince bütün sorunlarım bitmiş de hiç hastalanmayacağım, hiçbir şey olmayacak, hiçbir şeyimiz, hiçbir sıkıntımız olmayacak gibi geliyor.”(K1)

Gündelik yaşamının yarattığı diğer telaşlara ek olarak dışarının işlerinin de omuzlarına yığıldığından dem vuran K1 eşinin gelişinin bu sorumluluklarının azalması için büyük bir kurtuluş olarak görmektedir. Çünkü K1 kamusal alanın yalnızca zorlu aşamalarını deneyimleyerek bu alanın sunduğu olanaklardan yararlanmaktan tamamen feragat etmektedir. Evin dışını yalnızca belirli sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla kullanan katılımcılardan bazıları bu deneyimlerin sonucunda yaşadıkları mağduriyetlerden dolayı kendi kurtuluşlarını ev içi işlerine dönmekte bulmaktadır. Eşinin yanında olmayışının gündelik hayatlarına olan etkilerini anlatan K8 öncelikle şunları belirtmektedir; *“ Sorumluluklarım daha çok arttı çocuklar, dışarı işleri, akrabaların sorumlulukları, hepsi benim üzerimde.*

Yemek, temizlik neyse... Ama dışarı işleri çok zor oluyor, çarşıya gitmek zor elin kolun dolu onları taşımak zor. Çocuklarım evde başkasının yanında kalıyor.” Tek başına ev işlerinin daha kolay olduğunu belirten K8 ev içi işlere işlenen ev dışı işlerin onun çocuk bakımı ve evin bakımı gibi sorumluluklarına yenilerini eklediğini ve durumun onu iki alan arasında sıkıştırdığını belirtmektedir. Ayrıca genellikle eşinin yokluğundan dolayı kamusal alanlardan özenle kaçınmaya çalışan K8 eşinin yerine getirmesini beklediği ev dışı işlerin kendi üzerine kalmasından dolayı ciddi mağduriyetler yaşadığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Eşim gittikten sonra çok zorlandım. Bütün işler bana kaldı. En çok da alışveriş ve faturalar zor oluyor, bunları yapmak çocuklarımla zor oluyor. Onları burada ablam var, ona bırakmak zorunda kalıyorum. Yürüyerek gidiyorum mecbur, elim dolu oluyor taksi ile gelmek zorunda kalıyorum. Hastane işlerinde taksi çağırıyorum. Ablam yanımda geliyor da öyle hallediyorum. Fatura işlerimi bir kaç defa komşuma verdim kış mevsimiydi. Yorucu oluyor bunlar, yapmak istemiyorum.”(K8)

Görüldüğü gibi katılımcılar eşlerinin gidişlerinin ardından ev içi ve ev dışı arasında yaptıkları eril/dişil işleri ayrımının ortasında önemli bir kimlik krizi yaşamaktadır. Bu noktada ev içi işlerin sorumluluklarının en başından beri kadınların omuzlarına yığılmasının ve bu işlerin hem yoğun hem de ücretsiz oluşundan dolayı fazlasıyla yorucu olmasının yanı sıra erkeklere ayrılan görev ve sorumlulukların da bu işlere ek olarak yüklenmesi kadınları ciddi bir kimlik krizine sokmaktadır. Tamamen eril değerlerle kurgulanmış olan hane dışı alanın kadınlık deneyimlerini kabul etmeyecek biçimde kurulmasının sağladığı tutuculuk bu alanı kadınlar açısından deneyimlemesi oldukça zor bir alan haline getirmektedir. Erkekler ise ev dışı görevlerini yerine getirirlerken onları belirli oranda oyalayacak, eğlendirecek ve daha iyi vakit geçirmelerine olanak tanıyabilecek bir alana çıktıklarının bilincindedirler. Ancak eşleri yurtdışı olan bu katılımcıların ev dışına çıkışları onlar için eril bir dedikodunun nesnesi olabilmelerine yol açacak önemli bir risk ve bu risklere rağmen halledilmesi gereken yorucu bir iş yükü olarak görünmektedir. K3 iki kimlik arasındaki bocalayışımı şu şekilde ifade etmektedir:

“10 yıldır buradayım, o orada. Benim bir çalışmam eksik, o da olsa bir ev geçindiririm. Faturalar, alışveriş, çocukların bakımı bende. Bir para kazanmıyorum. Eşim para kazanmasa onu da yaparım. Benim etrafımda gördüğüm erkekler eşlerinin sobalarını falan yakarlar. Hani çarşıdan alışveriş olsun, poşetlerle elde taşımak çok zor çünkü. Birini buluyorsun, onu bekliyorsun. Hatta bundan dolayı artık araba almak istiyorum. Ehliyetim var ama arabam yok. Eşim varken alışveriş dâhil her işi onunla ederdim, Eşim hatta yerleştirmeme de yardım ederdi. Şimdi hepsini ben yapıyorum ya bir ağır geliyor bana bir zor geliyor ki... Sobayı yak, faturaları yatır. Bunları normalde erkekler yapıyor. Zaten ev işlerini yapmak zorundayım, çocuklar var yetişkin olsalar da ben yapmaya çalışıyorum. Yetişmeye çalışıyorum ama her seferinde yetişemiyorum. Bazen tabii ki yıpratıcı oluyor. Hiç bir kadın yaşamasın böyle bir şeyi. Sevmedim hiç sevmediğim bir şey bu ama yapacak bir şey yok. Mecburen yapmak zorundasın.” (K3)

Bu ifade de görüldüğü gibi kadınlar gündelik hayatlarının önemli bir bölümüne mal olan ev içi işlere eklenen dışarıdaki işlerinin sorumluluğunun yüklerini yoğun bir şekilde arttırdığını savunmaktadır. Artan yorgunluklarına ve sorumluluklarına rağmen emeklerinin ekonomik bir değerinin olmamasından yakınan katılımcılara göre içerisine düştükleri bu kimlik krizi onlara hiçbir olanak sağlamamaktadır. Onların zamanlarının ve enerjilerinin önemli bir kısmını alıkoyan bu gündelik işler büyük oranda yurtdışına giden ve zor şartlarda çalışan erkeklerin geride kalan bazı işlerine küçük destekler olarak görülmektedir. Oysa K3’ün ve diğer bazı katılımcıların belirttikleri gibi hayatlarındaki bu önemli mağduriyetlerin ağırlığıyla yüzleşmiş olan bazı kadınlar eşlerinin elde ettikleri maddi kazançların bu mağduriyetleri gideremediğini düşünmektedir. Eşi olmadan yaşadığı hayatın ne derece güç olduğunu detaylı bir şekilde açıklayan K3 ifadelerini şu şekilde sonlandırmaktadır; *“ben çocuklarıma diyorum eşleriniz çoban olsun yanınızda olsun.”* Benzer bir sitemi K8 de annesinin dilinden aktarmaktadır. Babasının da yurtdışına uzun süreli göçlerde bulunduğunu belirten K8 annesinin yaşadığı zorluklardan dolayı yurtdışına çalışmaya giden erkekler fikrine oldukça mesafeli davrandığını belirtmektedir:

“Eşim giderken annem pek gönüllü değildi buna. Babam dedi gitsin, ev bark sahibi olsun deyip destekledi. Ama bu annem bu işin zorluğunu biliyordu. Tek büyüttü bizi, her şeyimizle o ilgilendi. Köyle, bağ ve bahçeyle, tarlayla, hayvanlarla bütün bu işlerle annem ilgilendi. Biz yardım ediyorduk ama yine de her şeyden sorumlu olan muhatap olan oydu.” (K8)

Görüldüğü gibi ev içinde ve ev dışında yer alan işlerin kendilerine yükledikleri ağır iş yükünün altında ezilen katılımcılar genellikle bu sorumluluklarından ötürü yurtdışı göçlerine mesafeli bakmaktadır. Çünkü bu durum onlar için bütün korkularıyla yüzleşmek gibi önemli bir anlama gelmektedir. Kadınlar hem kendilerini önemli oranda korkutan bir kamusal alan fikriyle yüzleşmektedir ancak hem de bu alanla bir takım sorunlar söz konusu olduğunda yüzleşmek zorunda kalmaktadır.:

“Eş olunca daha bir rahat oluyor. O burada olunca odunu getirirdi, mallara bakardı. Daha çok kışlık işleri hallederdi. Kocan olunca kurban kesiyorsun, o olunca daha rahat oluyor, sen gereken hizmetini yapıyorsun. Gelen paranın yönetimi bende oluyordu, evin giderlerine harcıyordum. Çarşıya pazara gider evin ihtiyaçlarını ben alırdım. Kocası dışarıda olan kadınlar bir arada olunca baskı olmuyordu, ama bir ben olsaydım baskı olur laf olurdu. O kadınlarla toplanıp Akdağ’a giderdik, pazara. Kocası dışarıda olanlar hep gelirdi. Toplu olarak giderdik, köyde kocası giden daha birçok kadın vardı çoktuk.”(K2)

Eşi evde olmadığına çarşı-pazar alışverişlerini diğer bütün kadınlarla bir arada yaptıklarını belirten K2 alışveriş işlerinin dışında üzerine yüklenen diğer işleri şu şekilde anlatmaktadır; *“Hayvanımız çoktu. Bağ bahçe, ev işleri, onları yapardım. Yemek, ekmek, temizliği, çocukların bakımı hepsi bana kalıyor. Pazara Akdağ’a giderdim, evin ihtiyacı nelerse onları alırdım.”*

Görüldüğü gibi kadınlar eşlerinin evin geçimini daha kolay sağlayabilmek için yaptıkları yurtdışı iş göçlerinin önemli sonuçlarıyla karşılaşmaktadır. Ev içi alan içerisinde hiçbir ekonomik gücü olmayan kadınlar, eşlerinin yurtdışına gidişlerinin ardından bir takım maddi avantajlara erişseler de bunun ağır bedelini gündelik hayatlarında girdikleri ağır bir kimlik kriziyle ödemektedir. Kendilerine açık gibi

görünen kamusal alanın ardına gizli olan eril değerler ve bu eril değerlerin kadınlar üzerinde yarattığı sessiz baskı onları kamusal alanın avantajlarına erişmekten alıkoymaktadır. Bu noktada kamusal alanı yalnızca ev içi alanının içerdiği yoğun işlere eklenen ev dışı işleri olarak deneyimleyen kadınlar böylece bu alana küsmekte ve çareyi yeniden ev içi alana yönelmekte bulmaktadır. Ancak ev içi alana yönelmeye çalışan kadınlar her yeni günle birlikte onları kamusal alanın sorunlu yüzüyle karşılaştıran yeni sorumluluklara uyanmaktadır. Bu endişeyle ev içi alanın onlara sağladığını belirttikleri konforu ve güveni hissedemeyen katılımcılar kendilerini bir aidiyet krizinin ortasında bulmaktadır. Kadınlarda yarattığı bu kimlik ve aidiyet krizinden dolayı göç toplumsal cinsiyet konumlarını etkilemekte ve özellikle kadınlık kimliğini yeni bir takım sorumluluklarla birlikte yeniden biçimlendirmektedir. Ancak bu denli önemli etkilerine rağmen göçün toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkisi büyük oranda gözden kaçmakta ve/veya yalnızca göçün sonucunda yer değiştirenin araştırılmasıyla sınırlı kalmaktadır. Ancak yaptığımız çalışmada da görüldüğü gibi uzun süreli göçlerin geride kalan eşler/kadınlar üzerindeki etkisi bir kimlik krizine yol açabilecek oranda derindir. Bu denli önemli sonuçlarına rağmen geride kalan kadınlar üzerine çalışmaların yapılmamasının temel nedeninin ikinci bölümde detaylı bir şekilde analiz edileneril bir bakıştan kaynaklandığını düşünülmektedir. Kadınların cinsiyet kimliklerinden dolayı maruz kaldıkları ayrımcılıkları tartışma konusu yapmayan eril toplumsal yapının hane içini “özel alan” olarak belirlemesi ve özel/mahrem alanın hane içerisinde kalması gerektiğini dayatmaktadır. Ancak Radikal Feministlerin eril düşüncenin kendini var ettiği esas alanların bu alanlar olduğunu belirtmeleri ve tam da bu nedenle özel alan olarak tartışmaların dışına itilen bu alanların toplumsal cinsiyet çalışmalarında incelenmesi gerektiğini savunmaları bu alanları feminist tartışmalar açısından önemli bir konu haline getirmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular üzerinden da rahatlıkla görüleceği üzere toplumsal alandan ve toplumsal cinsiyet ideolojilerinden azade gibi gösterilmeye çalışılan hane içleri, toplumsal cinsiyet rollerinin büyük oranda inşa edildiği ve yeniden üretildiği alanlar olabilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yozgat İli'nin Akdağmadeni İlçesi'nin iş olanaklarının kısıtlı olmasından ötürü çok fazla erkek işçi göçüne neden olduğu söylenebilir. Genellikle yurtdışına yönelik gerçekleşen bu göçler evli erkeklerin eşlerini ve çocuklarını geride bırakmalarıyla sonuçlanmaktadır. Özellikle uzun dönemli işçi göçlerinin geride kalan/bırakılan aile içerisinde önemli değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında düşünüldüğünde toplumun her alanında hüküm süren eril bir yapının kendini böyle bir göç sonucunda kısmen de olsa geri çektiği bir ortamda önemli rol değişiklerinin yaşanacağını iddia etmekteyiz. Bu nedenle bu araştırmada, çalışmak amacıyla yurtdışına göç eden erkeklerin arkalarında bıraktıkları aile yaşamı içerisinde ortaya çıkan rol değişimleri toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulguların oluşturduğu sonuçlar, toplumsal cinsiyet bağlamı perspektifinden bakıldığında göç eden erkeklerin ardından aileleri içerisinde bütün sorumluluklarla baş başa kalan kadınların önemli bir takım değişiklikler yaşadıklarını destekler niteliktedir. Bu bulgulara aşağıda sırasıyla yer verilmiştir.

Öncelikle katılımcıların asıl cinsiyet rollerinin ne şekilde kurulduğuna ilişkin doğru bilgiler edinilebilmesi adına hayatlarıyla alakalı kararları alma süreçlerinde ne ölçüde etkin roller üstlendiklerine dönük sorular sorulmuştur. Yapılan derinlemesine görüşmelerin ardından katılımcıların hayatlarındaki en önemli kararlardan birisi olabilecek evlilik ve bu süreçte yaşanan eş seçimi kararlarına katılımlarının oldukça az olduğu görülmüştür. Duygusal bir tercih ya da evlilik öncesi duygusal bir deneyim yaşamayan ve böyle bir talebe ilişkin yorum yapmayan katılımcılar, evlilik süreçlerinin nasıl işlediği konusunda da benzer tavırlar sergilemişlerdir. Katılımcıların evlilik hayatlarının şekillenmesinde genellikle erkeklerin belirleyici olduğutespit edilmiştir. Eşlerinin kendilerini gördüklerini, beğendiklerini ve istediklerini belirten katılımcılar sonraki süreçte eşlerinin bu seçimlerine rıza göstererek evlilik sürecine dâhil olmuşlardır. Bazı katılımcılar ise erkeğin bu süreçteki arzusuna doğrudan katılmayıp bunu babalarına danışarak kararlaştırmışlardır. Açık bir biçimde görülmektedir ki kadınlar evlilik gibi hayatlarının gidişatında oldukça önemli olan bu karar alma sürecinde etkin rol

üstlenememektedir. Katılımcıların tamamı evliliğe adım atma sürecinde bir erkeğin onlara talip olduğunu ve kendilerinin de bu talebe rıza gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Hayatları üzerindeki etkisizliklerinin evlilik sürecinden sonra devam edip etmediğinin anlaşılabilmesi için katılımcılara ailenin tamamını etkileyen meselelerde ne derece etkin olabildiklerine dönük sorular sorulmuştur. Çalışmanın temel konusuyla ilişkili bir biçimde ailenin durumunu en yoğun şekilde etkileyecek olaylardan birisi olan yurtdışı göçü, evin erkeğinin ülke dışına gidişiyle alakalı kararların nasıl alındığını ve eşlerinin bu karar alım sürecinde ne derece etkin olduklarını sorduğumuzda katılımcıların tamamı bu süreçte önemli bir etkilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Kararların genellikle evin erkeği ya da evin erkeğinin ailesi tarafından alındığını belirten katılımcılar kendilerinin ve ailelerinin içerisinde buldukları hiçbir durumun onların aldıkları kararları etkilemediğini belirtmişlerdir. Yine de etkilerinin olmadığı bu göç kararının maddi olanaklar sağlaması açısından arkasında olduklarını belirten katılımcıların önemli bir kısmı, eşlerinin sağladığı maddi kazançları hayatlarının değişmesi ve refaha kavuşmaları yönünden bir fırsat olarak görmüşlerdir. Ev içerisinde eşleri tarafından yollanan paralarla geçimlerini sağlayan katılımcıların büyük çoğunluğu ellerine geçen bu parayı diledikleri gibi harcamaları noktasında özgür bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar bunu da göçün avantajlarından biri olarak değerlendirmektedirler. Ancak görüşmelerde aslında katılımcıların eşlerinin yolladıkları maddi kazançları özgürce harcamadıkları yönünde bulgulara rastlanmıştır. Bireysel kimliklerinin oluşturulmasında büyük engeller bulunan kadınlar genellikle bütün varlıklarını ve dolayısıyla da ekonomik kazançlarını aile içine harcamaktadır. Bu noktada kendilerine özel hiçbir harcamadan söz etmeyen katılımcıların yeterince özgür kararlar almadığını gösteren diğer bir neden de ev dışı harcamalarda genellikle eşlerini temsilen başka bir erkekle hareket ettikleridir. Genellikle katılımcıların ya da eşlerinin erkek kardeşlerinden biri arasından seçilen bu erkekler böylece hem katılımcılara ekonomik harcamalar yaptıkları süreçte yardımcı olmakta ancak hem de onların başında bir erkeğin bulunduğu ve buna göre yaşamaları gerektiği imasını güçlü bir biçimde vermektedir.

Katılımcıların eşlerinin gidişinin ardından özellikle de kamusal alandaki işlerini gerçekleştirirken yanlarında bir erkek bulduurmalarının bir başka nedeni de

toplumsal alanda süren ve önemli bir yaptırım gücü olan eril dedikodu kültürüdür. Genellikle yalnızken başlarına bir şey gelmesinden korkan katılımcılar bir yandan da öteki insanların dedikodularına maruz kalmamak için yanlarında bir erkek bulundurma zorunluluğu hissetmektedir. Yalnız başına gezen bir kadının iffetsizlikle suçlanabileceği endişesi yaşayan katılımcılar onlar için büyük önem taşıyan böyle bir suçlamayla karşı karşıya kalmamak için hep çevrelerindeki bir erkeğin gölgesi altına sığınmak zorunda kalmaktadır.

Çalışmada elde edilen en önemli bulgulardan bir diğeri ise katılımcıların göç sonrası yaşadıkları kimlik ve aidiyet krizine ilişkindir. Sunduğu kısır olanaklarla kadınların mekânı olarak belirlenen hane içerisine sıkıştırılan kadınlar eşlerinin yurtdışına göç etmesiyle birlikte bir takım maddi olanaklara erişmeler de bu kısmi kazanımın bedelini önemli bir kimlik kriziyle ödemektedir. Genellikle eşleri tarafından üstlenilen kamusal görev ve sorumlulukların onların gitmesiyle birlikte kendi üzerlerine yıkıldığını belirten katılımcılar kamusal alanı bir zorunluluk alanı olarak deneyimlemektedir. Kamusal alanın içerisinde barındırdığı olanakların hiçbirinden cinsiyet kimliklerinden dolayı yararlanamayan kadınlar bu alanı yalnızca eril değerlerle inşa edilmiş ve kendi kimliklerini tehdit eden bir alan olarak görmektedir. Böylece kamusal alanı bütün eril yönleriyle deneyimleyen kadınlar kurtuluşu özel alana çekilmekte bulmaktadır. Yerine getirdikleri sorumlulukların ev içi alandan ev dışına taşmasından ötürü kimlik krizi yaşayan katılımcılar özel alan ve kamusal alan arasındaki sıkışıklıklarıyla da bir aidiyet krizinin ortasında kalmaktadır. Böylelikle görülmektedir ki genellikle göç eden erkekler üzerine yoğunlaşan literatürdeki göç çalışmaları geride kalan önemli bir cinsiyet kimliği krizini göz ardı etmektedir. Çalışma imkânlarındaki yetersizliklerden dolayı aile erkeklerinin yurtdışına göç etmesi geride bırakılan kadınların hayatlarının her alanını derin bir biçimde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abadan-Unat, N., Keleş, R., Penninx R., Van Renselaar, R., Van Velzel, H., Yenişey, L. (1976). *Göç Ve Gelişme. Uluslararası İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma*, NUFFIC/IMWOO ve A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.
- Acar-Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih, Diyalektik Bir Feminizm İçin*. Kanat Kitap, İstanbul.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No. 2573, İstanbul.
- Baklacioğlu, N. Ö. (2010). *Dış Politika ve Göç, Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar*. Derin Yayınları, İstanbul.
- Beauvoir, S. (1970). *Kadın: Evlilik Çağı*, Onaran, B. (Çev.). Payel Yayınları, İstanbul.
- Beauvoir, S. (1970). *Kadın: Evlilik Çağı*, Onaran, B. (Çev.). Payel Yayınları, İstanbul.
- Burhan, Emre. (2018). *Göçün Etnoğrafisi: Çok Mevkili Etnoğragi Yöntemiyle Göçmeni Anlamak*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Butler, J. (2012). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*.(Çev.), Ertür, B. Metis Yayınları, İstanbul.
- Castles, S ve Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev.), Bal, B. U., ve Akbulut, İ. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Chamber, I. (2005). *Göç, kültür, kimlik*. (Çev.), Türkmen, İ ve Beşikçi, M. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Chancer, L. S.;Watkins, B. X. (2013). *Cinsiyet Irk Ve Sınıf*. (Çev.). Uraz, B. Babil Yayınları, İstanbul.

- Çakmak, Nur (2017) *Türkiye’de Kamusal Alan Çerçevesinde Kadın*, Gaia Dergi / <https://Gaiadergi.com/turkiyede-kamusal-alan-cercevesinde-kadin/> Erişim Tarihi: 15.08.2019
- Demir, Ö., Acar, M., (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul.
- Donovan, J. (2009). *Feminist Teori*, İletişim Yayınları. İstanbul.
- Emer Ş, Ayşenur. (2013.)*Uluslararası İşçigücü Göçü ve Geride Kalan Kadınlar: Denizli Örneği*, Kadın Araştırmaları Dergisi, Sayı 12. sf. 155-192.
- Ersöz, A. G. (2015). *Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı*, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research Cilt:18 Sayı:1,s:80-102.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar*.Gündoğan, A. Z., ve Nacar, C. (Çev.). Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Gençler, A. (2015). *Emek Göçü Ve Ekonomisi*, Der Yayınları, İstanbul.
- Gitmez, A. S. (2019). *Türkiye’nin Dış Göç Öküsü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Hırara, H.; Laborie, F.; Le Doare, H.; Senotier, D. (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (Çev.). Acar-Savran, G. Dipnot Yayınları, Ankara
- Ihlamur-Öner, S. G. (2012). *Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği*,” (Ed.). Ihlamur-Öner, S. G., Şirin-Öner, N. A. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 353-377.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Beşpınar, F. U., (2010). *"Gitmek mi Zor Kalmak mı?": Avrupa'ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi*, Dergi Park, Cilt 27, Sayı 1. Sf. 123-146.
- Kozlu, D., (2009). *Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri*, Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 3. Sayı.
- Massey, D. S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; ve Taylor, E. J. (1993). *Theories of International Migration: Review and Appraisal*, *Population and Development Review*, 19(3): 54-77.

- Mitchel, J. (2006) *Kadınlar En Uzun Devrim*, (Çev.). Tınç, F., Acar-Savran, G., İnal, G., Tekeli, Ş., Torun, Ş., ve Zihnioğlu, Y. Agora Yayınları, İstanbul
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt*. İnce, S. (Çev.). Yayın Odası Yayınları, İstanbul.
- Ökten, Şevket “*Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/8, Yaz 2009, ss. 302-311.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*, (Çev.), Hülür, H. De ki Yayınları, Ankara, ss. 314-366.
- Sancar, S.. (2014). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Scott, J, C. (2014). *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar*, Türker, A. (Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sevli, Hilal (2017) *Suriyeli Göçmen Kadınların Gündelik Hayat Deneyimleri Ve Kentte Var Olma Mücadeleleri: Gaziantep Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, E. (2013). *Batı'da Ve Türkiye'de Kadın Hareketleri Ve Feminizm*. Ürün Yayınları, Ankara.
- Şen, Revşan (2018) *Türkiye'de Yayımlanan Hint Dizilerinde Üretilen Toplumsal Cinsiyet Roller ve Bu Rollerin Kadınlar Tarafından Alımlama Biçimleri: Gaziantep Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekeli, İ. (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2004). *Uluslararası Emek Göçü*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Walby, S., (2016). *Patriyarka Kuramı*, Dipnot Yayınları, İstanbul
- Wallerstein, I. (2013). “*Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri: Irkçılık ve Cinsiyetçilik Karşısında Evrenselcilik*”, *İrk, Ulus, Sınıf: Belirsiz Kimlikler*. (Der.)

Balibar, E., ve Wallerstein, I. (Çev.). Ökten, N. Metis Yayınları, İstanbul.
ss: 39- 49.

Weber, M. (2012), *Sosyal Bilimler Metodolojisi*, Küre Yayınları, İstanbul.

Wollstonecraft, M. (2018). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi*. (Çev.).
Hakyemez. D. Kültür Yayınları, İstanbul.

Wood, W. B. (1994). Forged Migration: Local Conflicts and International Dilemmas.
Annals of Association of American Geographers, 84 (4): 607- 634

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayınları, Ankara.

Yuval-Davis, N (2003). *Cinsiyet ve Millet*. (Çev.). Bektaş, A. İletişim Yayınları,
İstanbul.

<http://goc-cesitleri.nedir.org/>

EKLER

EK 1. Görüşme Formu

K1

37 yaşında 3 çocuk annesidir. Etnik olarak Kürttür. Eşi sekiz yıldır yurt dışındadır. Bu zorlu süreci destek almadan yaşayan bir kadındır. Evlilik kararında kendi eşini seçme şansını kısmende olsa bulmuştur. Aile üyelerinin onaylamadığı bir evlilik yapmış olmasının baskısını her durumda yaşamıştır. Aynı zamanda eşinin olmaması bunu ikiye katlamıştır. Ev işlerinde, hasta bakım işlerinde birincil sorumlu kişi olarak görülerek, dayatmalar yaşamıştır. Bu dayatma işlerle uğraşmaktan çocuklarını yeterli ilgi ile büyütememiştir. Kocasının olmadığı zamanlarda bu dayatmalar, zorbalıklar artmıştır. Her seferinde kocam olsa böylemi olurduyu dile getirmektedir. En başından beri kendi kararını alıyor olması ve ailenin eziyet etmek için dışarı göndermesi, dış işlerde daha girişken olmasına neden olmuştur. Bu durumunun onu yorduğunu bu işleri kocasıyla paylaşmak, bölüşmek istemektedir. Evi gösterişli, çocukları güzel giyimlidir. Daha çok evine ve çocuklarına baktığı gözlenmiştir.

K2

30 yaşında, 2 çocuk annesidir. Eşi 5 yıldır yurtdışında çalışmaktadır. Kendisi de daha önceden bu göç deneyimini babasının gitmesiyle deneyimlemiştir. Evini kendisi kendi zevki ile döşemiştir. Görüşmeye gidildiğinde çocuğunun doğum günü partisi olmuştur. Baba olmasa da özel günleri kutladıkları görülmüştür. Belli bir zaman geçene kadar tedirgin davranışlar sergilemiştir.

K3

56 yaşında 37 yıllık evlidir, 4 çocuk annesidir. Kocasını İtalya, Bulgaristan, Fransa gibi farklı farklı ülkelerde çalışmıştır. Çocuklarıyla birlikte bir kaç defa yurt dışına gitmeye çalışsa da gidemeyerek Türkiye’de yaşamaya devam etmiştir. Eşine danışarak ya da eşinin talimatıyla yatırımlar yapmış, alınan ev, arsa, traktör’ü kendi üzerine almıştır. Eşine danışarak aldıklarının dışında, sormadan aldığı ürünler genelde ev araçları şeklindedir. Ev değiştirme, köyden kente göç etmek istese de

eşinin izin vermemesi sonucu, köyünde kalmıştır. Çocuklarının okullarının taşınmalı olmasını sebep gösterse de eşi izin vermemiştir. Çekinden bir kişilik sergilediği gözlemlenmiştir.

K4

37 yaşındadır, 20 yıllık evlidir. Evlendikten 9 ay sonra eşinin yanına yurt dışına giderek belli bir süre yaşadktan sonra tekrar Türkiye'ye dönerek, yaşamına burada devam etmiştir. 10 yıldır da burada yaşamaktadır. Türkiye'ye dönme sebebi evraklarının olmaması, kaçak gitmesidir. Dönmeye mecbur kalmıştır ve sonrasında istese de eşinin yanına gidemeyerek geride kalmışlığı deneyimlemektedir. Eşinden habersiz hemen hemen hiç hareket etmediğini dile getirerek, alışverişlerde en ufak ayrıntıya kadar hesap verdiği ve kocasının denetiminin fazla olduğu görülmüştür.

K5

40 yıldır evlidir, 6 kız çocuğu annesidir. Eşi evlenmeden önce yurt dışında çalışmaktadır. Hayatının bir kısmını eşinin ailesi ile geçirdikten sonra ayrı eve çıkmıştır. İlk kirada ayrı oturmuş sonra kendi evini yaptırarak yaşamına orada devam etmiştir. Hayatını çocukların bakımı, ev bakımı ile geçirdiği, kendi için pek zaman ayırmadığı gözlenmiştir. Yapılan yatırımların çoğu ev ihtiyaçları ve çocukların okul giderlerinden ibarettir. Görüşmeler esnasında çekingen ve sıkılgan bir kişilik sergilemiştir.

K6

56 yaşında iki çocuk annesidir. 34 yıllık evlidir. Hala kirada oturmaktadır. Eşi farklı ülkelerde çalışmıştır. Sakin ve sesiz bir kişilik sergileyen K6 genelde ev geçiminde eşinden pek bir destek görmediğini dile getirmiştir. Ev geçiminde tarım ve bunun dışında yanında yaşayan kayın biraderinin bakım maaşıyla geçindiklerini söylemiştir. Genelde eşinin inşaat şirketleri aracılığıyla gittiği ve bu şirketlerden paralarını alamadıklarını belirtmiştir ve eşinin sağlık durumu nedeniyle pek bir kazanç elde edemediklerini yinede Türkiye'de çalıştığından biraz daha fazla kazandıklarını belirtmiştir.

K7

31 yaşında olan K1 2 çocuk annesidir. Eşinin yurt dışına gitmesi ile evliliğini bitirerek yaşamına yalnız devam etmektedir. Eşinin yurt dışına gitmesinden bir süre sonra eşlerin arasında iletişim kopmuştu. Sonrasında eşi ile çalışanlardan aldığı duyular üzerine, eşinin yurt dışında başka bir kadınla yaşamaya başlaması sonucu eşi ile evliliğini bitirmiştir. Evliliğini bitirmeden önce kayınbabası ile yaşamış, aldığı duyum sonucu bir süre daha burada yaşasa da sonunda boşanıp baba evine dönerek erkek kardeşi ve iki çocuğu ile yaşamaya devam etmiştir.

K8

17 yaşında evlenen K8 20 yıldır evlidir. 10 düşük çocuktan sonra 2 çocuğu olmuştur. Hala kaynanasının evinde yaşamaktadır. Eşinin inşaat şirketleri aracılığı ile gittiğini belirten K8 genelde birikimin kendi elinde toplandığını söylemiş ve bu para içerisinden kendine ya da evine harcamak yerine biriktirerek ev almıştır. Eşinin Türkiye'ye döndüğü bir zamanda başka bir kadınla görüşmeye başladığı ve iş kuracağı vaadiyle, Türkiye'ye yerleşeceği vaadiyle evi satarak parayı harcadığını dile getirmektedir. Eşinden boşanmadığını beraber yaşamaya devam ettiğini dile getirmiştir. Görüşmeler esnasında yaşamdan vazgeçtiğini de dile getirmiş ve çocukları için bir şeylere katlandığını söylememiştir.

K9

37 yaşındadır. 2 çocuk annesidir. Eşi ile boşanmış olmasına rağmen eşi Türkiye'ye döndüğünde aynı evi paylaşmaktadırlar. Eşinin yurt dışına gittikten sonra kendisini aramayı bıraktığını, para göndermeyi kısmen bıraktığını, gönderdiği zamanda çok cüzi bir miktar olduğunu dile getirmiştir. Eşi eve geldiğinde ayrı yatakları kullandıklarını ama aile hayatlarına devam etmek istediğini dile getirirse de eşini ikna edemediğini söylemiştir. Evli olmamalarda, maddi desteği olmasa da kocası ile devam etme umudu olduğu için buna müsaade etmektedir.

EK 2. Derinlemesine Görüşme Soruları

1. Sosyo-Demoğrafik Bilgiler
 - a) Yaş
 - b) Eğitim Durumu, Meslek
 - c) Etnik köken
 - d) Çocuk Sayısı
2. Kaç yıllık evlisiniz? Eşinizle nasıl tanıştınız?
3. Evlendikten ne kadar zaman sonra kocanız yurtdışına gitti? Kim aracı oldu.
4. Eşiniz yurtdışına gitme kararını tek başına mı aldı? Size danıştı mı? Gitmesi yönünde destekleyici oldunuz mu? Siz de gitmek istediniz mi? Gitmek istemediyse neden?
5. Eşiniz yurtdışına gittikten sonra hayatınızda neler değişti? (yaşanılan mekan, sosyo-kültürel durum, aile içi ilişkiler, toplumdaki statüsü, aile içi iş bölümü, sağlık durumu, destek sistemleri)
6. Eşiniz yurtdışına gitmeden önce mesleği neydi? Nerede çalışıyordu ve ne kadar kazanıyordu?
7. Eşinizin yurtdışına gitmesinin başlıca nedeni nedir?
8. Eşiniz hangi ülkede çalışıyor? Ne zamandan beri çalışıyor? Daha önce başka bir ülkede de çalıştı mı?
9. Hangi aralıklarla eşiniz Türkiye'ye geliyor? Geldiğinde ne kadar zaman kalıyor? Kaldığı süre boyunca nelerle meşgul oluyor?
10. Eşiniz yurtdışında kaldığı süre boyunca iletişiminizi nasıl sağlıyorsunuz?
11. Hanenize giren aylık gelir ne kadar? Bu gelir kimler aracılığıyla haneye getiriliyor?
12. Eşiniz size ne sıklıkla para gönderir? Her gönderdiğinde ne kadar gönderir? Kimin üzerinden bu gönderimi yapar? Hangi yollarla gönderir?
13. Kocanız yurtdışında ne iş yapıyor? Ne kadar kazanıyor? Nerede kalıyor?
14. Eşinizden gelen para ailenin geçimine ya da birikim yapmaya yetiyor mu?
15. Birikim yapıyor musunuz? Yapıyorsanız eğer bu birikimle nelere yatırım yapmayı düşünüyorsunuz? Yatırım yaptıysanız eğer niteliği nedir? Ve kimin üzerine bu yatırımları yapıyorsunuz? Eşinizin bilmediği bir birikiminiz var mı?

16. Harcamalarınızın niteliğinde ve miktarında eşiniz yurtdışına gitmeden önceye oranla bir değişiklik oldu mu? Önceden yaptığınız harcamalardan farklı olarak nelere harcama yapıyorsunuz? Önemli bir harcama yapacağınız zaman eşinize sorar mısınız?
17. Eşinizin yurtdışına gitmesiyle eskiye oranla rol ve sorumluluklarınızda bir değişim oldu mu? Olduysa bunlar neler?
18. Hanede para yönetimini kim yapıyor? Mutfak ve giyim, eğitim ve ve gerekli ev giderleri için alışverişi kim yapıyor? Faturaları kim yatırıyor ya da bu işleri kimlerle yapıyorsunuz ?
19. Eşinizin yurtdışına gitmesiyle hangi konularda zorlandınız sizi endişelendiren durumlar oldu mu?
20. Eşinizin ailesi ve kendi ailenizle ne sıklıkla görüşürsünüz? Size maddi ve manevi destekleri olur mu?
21. Ailenizde kocanızın dışında hesap verdiğiniz aile büyükleriniz var mı? Varsa yaptığınız harcamalar ve kişisel yaşantınızla ilgili kimlere hesap verirsiniz?
22. Haneyi geçindirmek için gelir getirici bir işte çalışıyormusunuz? Çalışıyorsanız nasıl bir işte çalışıyorsunuz? Çalışmıyorsanız nedeni nedir? Çalışmayı hiç istediniz mi?
23. Hane içerisinde gelir getirici bir işle meşgul oldunuz mu? Olduysanız ne tür işler yaptınız? Bu işi size kim sağladı? Ne kadar kazanıyorsunuz? Bu işten elde ettiğiniz gelire neler yapıyorsunuz?
24. Kocanız size parayı döviz olarak mı Türk parası olarak mı gönderiyor? Döviz olarak gönderiyorsa bu para çevrenizdeki insanların size yaklaşımında bir farklılığa neden oldu mu?
25. Evde zamanınızın çoğunu ne yaparak geçirirsiniz?
26. Kocanızın size tutum ve davranışlarında yurtdışına gittikten sonra bir değişim oldu mu? Kocanız size yurtdışını nasıl anlatıyor oradaki yaşantısına dair neleri paylaşıyor? Size öğütte veya uyarıda bulunuyor mu?
27. Komşularınızla görüşür müsünüz? İlişkileriniz nasıl?
28. Eşinizin duymasından korktuğunuz bir olay ya da durum var mı varsa nedir?

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Elif AYDIN

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi ve Yeri: 17.09.1991 / YOZGAT

E-posta: elif-aydin33@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
-------	-------	-------

YABANCI DİL BİLGİSİ

KPDS ()	ÜDS ()	IELTS ()	YÖK DİL ()
----------	---------	-----------	-------------